

Capitalism Frederika Jamesona (Verso, 1991) a také zkrácená časopisecká verze uveřejněná v *New Left Review*, 146, (červenec–srpen, 1984), s. 52–92. Jako další zdroj informací mohou posloužit čtyři knihy Zygmunta Baumana: *Legislators and Interpreters* (Polity Press, 1987), *Intimations of Postmodernity* (Routledge, 1992), *Modernity and Ambivalence* (Polity Press, 1991) a *Postmodernity and its Discontents* (Polity Press, 1997) a dále dvě Baumanovy knihy o otázkách etiky: *Postmodern Ethics* (Blackwell, 1993) a *Life in Fragments* (Blackwell, 1995). Doporučujeme také knihu Petera Beilharze *A Bauman Reader* (Blackwell, 2001). S Baudrillardovými spisy se můžete seznámit prostřednictvím výboru, který uspořádal Mark Poster: *Jean Baudrillard: Selected Writings* (Polity Press, 1988), nebo si přečtete přímo Baudrillardovu knihu *Simulacra and Simulation* (University of Michigan Press, 1994). Lyotardovu knihu *The Postmodern Condition* (česky: *Postmoderní situace. In: O postmodernismu. Filozofia*, 1993) doporučujeme začít číst od eseje připojeného na závěr a nazvaného „An Answer to the Question: What is Postmodernism?“

■ INTERNETOVÉ STRÁNKY

Soudobá filozofie, kritická teorie a postmoderní myšlení: na adrese http://carbon.cudenver.edu/~mryder/itc_data/postmodern.html najdete řadu odkazů k autorům spojovaným s kritickou teorií a postmodernismem.

Postmodernismus on-line: na adrese www.postmodernity.connectfree.co.uk/periodicals.htm najdete odkazy na internetová periodika zabývající se aspekty postmoderního prostředí.

Všechno, co souvisí s postmodernou: na adrese www.ebbflux.com/postmodern je vyčerpávající přehled s odkazy na četné zdroje.

Baudrillard na síti: na adrese www.uta.edu/english/apt/collab/audweb.html najdete poučné Baudrillardovy texty a komentáře k jeho práci.

Jamesonovy přednášky: na adrese <http://prelectur.stanford.edu/lecturers/jameson/> je zdroj Jamesonových přednášek na Stanfordu včetně jeho biografie, výňatků a rozhovorů.

Modernita a postmodernita: II. část

Gerard Delanty

TÉMATA PROBÍRANÁ V TÉTO KAPITOLE

Tři problémy postmodernismu	362
Modernita a radikální imaginace:	
Cornelius Castoriadis a Agnes Hellerová	364
Modernita a růst komunikativního rozumu: Jürgen Habermas	368
Habermasova teorie komunikativního jednání	368
Systém kolonizuje přirozený svět	370
Diskurzivní demokracie a vláda zákona	371
Kritika Habermase	373
Systémová teorie modernity Niklase Luhmanna	374
Reflexivní modernizace	376
Ulrich Beck o reflexivní modernitě a rizikové společnosti	377
Anthony Giddens o reflexivitě a individualizaci	378
Závěr	380
<i>K zamyšlení</i>	381
<i>Doporučená literatura</i>	381
<i>Internetové stránky</i>	383

Tato kapitola uzavírá diskusi o modernitě a postmodernitě, kterou zahájila 12. kapitola. Rozsah přístupů, jimiž se budeme zabývat, odráží rozmanité zájmy, ale spojujícím tématem je názor, že modernita s sebou nese rozměry, které radikálnější formy *postmodernistického myšlení plně nedoceňují. V této kapitole se budeme soustředit zejména na práci teoretiků, kteří hájili modernitu před neudržitelnými formami postmodernismu, jež proklamovaly úplné

zhroucení moderních hodnot a *normativních idejí. Barry Smart v předchozí kapitole uvedl, že současná sociální teorie dává přednost názoru, že postmodernismus je *součástí* modernity. Představu o „konci modernity“ bychom neměli brát doslovně. Mezi teoretiky panuje obecná shoda v tom, že je vhodné odmítnout radikální roztržku mezi modernitou a postmodernitou. Postmodernismus dnes můžeme nejlépe chápat jako revoltu proti jednomu směru modernity, a nikoli jako hnutí směřující proti celé modernitě.

Teorie probírané v této kapitole navazují na některé pozitivní výsledky postmodernismu a současně jej překračují. Zaměříme se zejména na práci šesti teoretiků: Cornelia *Castoriadis, Agnes *Hellerové, Jürgena *Habermase, Niklase *Luhmanna, Alaina *Touraina a Ulricha *Becka, a také na pozdější úvahy Anthonyho Giddense o *, „reflexivité“. Začneme krátkým shrnutím hlavních kritických připomínek, které lze vznést vůči radikálnějším postmodernistickým formulacím.

Tři problémy postmodernismu

Z hlediska modernity jako normativního projektu lze o postmodernismu pronést tři široce pojatá hodnotící tvrzení. První je, že modernitu je třeba považovat za pokračující a mnohorozměrný proces. Polský teoretik Leszek Kolakowski (1990) uvádí, že je vhodné pohlížet na modernitu jako na proces vystavený „nekonečnému soudu“. Tento způsob myšlení je vidět u mnoha soudobých významných teoretiků. Je patrný dokonce i v práci Jeana *Baudrillarda, který se zabýval úvahami o postmodernismu nikoli z hlediska „konce iluzí“ o modernitě, ale z hlediska „iluze o konci“ modernity (1992b). V mnoha ohledech je užitečné považovat postmodernismus za kritiku jistých tendencí moderního myšlení, ale nikoli za ohlášení nástupu zcela nového druhu společnosti. Tímto způsobem nepochybně své projekty chápali *Foucault a *Lyotard a je to zřejmé zejména z důrazu, který Foucault kladl na „neustálou reaktivaci postoje“ při „trvalé kritice naší historické doby“ orientované na zjišťování, „jak se postoj modernity od svého vzniku pouštěl do zápasu s postoji ‚anti-modernity‘“ (1984c, s. 39).

Druhé tvrzení zní, že jisté tendence postmodernistických úvah v osmdesátých a devadesátých letech kladly přehnaný důraz na představu společnosti jako *textu*, který lze podrobit jednoduché *dekonstrukci. Některé typy postmodernismu se přehnaně spoléhaly na literární teorii, nebyly přínosem pro sociologické myšlení a nevyrovnaly se dostatečně s otázkami moci a materiálních sociálních struktur jako s problémy, které je nutno analyticky odlišit od otázek reprezentace, znaků a symbolických obrazů. Většina postmoder-

ních úvah sice otevřela před sociální teorií nové obzory, ale ne vždy se jim podařilo přinést odpovídající výklad charakteristické povahy strukturálních sociálních procesů. Měli bychom však také poznamenat, že přílišné zaujetí výhradně kulturními a symbolickými záležitostmi zpochybňovali dokonce i někteří otevřeně postmodernističtí teoretici. Postmodernističtí myslitelé stále častěji píšou o novém pojetí sociálních aspektů událostí, které je třeba odlišit od újeji zaměřených kulturních aspektů. Jedním z příspěvků tohoto nového přesměrování je myšlenka „sociálního postmodernismu“, se kterou přišli Nicholsonová a Seidman (1995).

Třetí kritická připomínka zní, že někteří postmodernističtí autoři nenabídlí přijatelný základ pro normativní politickou angažovanost. V některých případech byla představa o racionálním základu pro kolektivní zápasy nekriticky zamítnuta jako iluze vytvořená evropským *osvícenstvím v 18. století. Mnozí současní feminističtí a postkoloniální kritici naproti tomu ukázali, že postmodernismus sice nabízí užitečný výchozí bod pro kritiku, ale ne všechny jeho rozličné směry dokázaly nabídnout vodítka pro *emancipační politický projekt. Zmiňuje se o tom diskuse o feministické teorii v 11. kapitole.

Neměli bychom zapomínat, že postmodernismus byl zejména teorií *kulturního* vývoje, a zatímco byl slučitelný s rozvojem francouzského poststrukturalistického myšlení, nikdy se neměl stát sociální nebo politickou teorií jako takovou. Postmodernismus byl původně hnutím v architektuře, literatuře a výtvarném umění. Vyjadřoval revoltu proti strnulému formalismu estetického *modernismu a chtěl jej oživit pomocí důrazu kladeného na osvobození „obsahu“ od strukturované a ahistorické „formy“ modernistické estetiky (srov. Bürger, 1974). Sblížením umění a života přivedl postmodernismus estetickou imaginaci na pokraj radikální politiky, ale nepodařilo se mu prokázat, že estetika je plně soběstačnou arénou pro sociální kritiku (srov. Delanty, 2000, s. 131–155; Harrington, 2004, s. 177–206).

Obnovené teoretizování o modernitě, k němuž se obracíme v této kapitole, bere v úvahu různá omezení pojmu modernizace, jak jej prosazovali někteří teoretici ve 20. století. Zmínění teoretici nabízeli nové chápání historie v oblastech tak rozmanitých, jako je historická sociologie, *teorie světových systémů, kulturní historie, mezinárodní vztahy a postkoloniální studia. Stavěli se kriticky vůči konvenční teorii modernizace z padesátých let v díle Talcotta *Parsonse a dalších myslitelů. Konvenční teorie měla sklon redukovat modernost na „západocentrický“ pohled na svět a zanedbávala při tom mnohotvárný a konfliktní charakter modernity. S ohledem na to začali někteří současní teoretici hovořit o „mnohočetné modernitě“. Nejvýznamnějším z nich je izraelský historický sociolog Shmuel *Eisenstadt (2002) (jeho dřívějšími pracemi se zabývá 6. kapitola). Tyto úvahy stále častěji reagují na názor,

že modernita není definována výhradně evropským osvícenstvím a že k ní a skrze ni vede mnoho cest (srov. Therborn, 1995). Důsledky globalizace v tomto kontextu se budeme zabývat v další kapitole, ale již nyní můžeme podotknout, že debaty o globalizaci a souvisejících otázkách multikulturalismu a *kosmopolitismu poskytují významný kontext pro myšlenky teoretiků probíraných v této kapitole.

Nejprve se podívejme na práci Cornelia *Castoriadis a Agnes *Hellerové.

Modernita a radikální imaginace: Cornelius Castoriadis a Agnes Hellerová

Někteří autoři poukázali na význam *creativity* jako rozměru sociálního jednání (Joas, 1992). Tuto myšlenku lze vztáhnout k pojetí modernity jako projektu transformace, jehož hnacím motorem je schopnost představit si jiné možnosti. Tímto tématem se zabývali dva teoretici, kterým je věnována následující diskuse.

Ve své zásadní práci *L'Institution imaginaire de la société*, která poprvé vyšla ve francouzštině v roce 1975, odchýlil teoretik řeckého původu Cornelius Castoriadis debatu o modernitě od výlučného zájmu o kapitalismus, který byl typický pro marxistické přístupy, a také od zájmu o vše prostupující moc, který se projevoval ve Foucaultově díle (viz také Castoriadis, 1990, 1991). Určujícím rysem modernity je podle Castoriadis zápas mezi radikálním projektem **autonomie* a institucionálním projektem *ovládnutí*. Modernita je definována bojem mezi těmito dvěma silami a nelze ji redukovat pouze na jednu z nich. V pozadí těchto protichůdných sil se skrývá *imaginace*. Každá společnost disponuje určitým imaginativním aspektem, neboť musí odpovídat na jisté symbolické otázky o své základní identitě, cílech a omezeních. Modernita spočívá na dvou typech představ: na straně jedné je to představa o racionální technické kontrole a na straně druhé radikální představa o autonomii. Účelem Castoriadisovy sociální teorie je bránit autonomii před kontrolou.

Castoriadis nestaví technickou kontrolu a ovládnutí na roveň kapitalismu; ovládnutí je podle něj také součástí kázeňských mocenských režimů spojovaných s moderním byrokratickým státem. Tvrdí, že typickým rysem radikální imaginace je lidská autonomie, která odolává ekonomické i politické moci a institucionálním systémům **nadvlády*. Zdůrazňuje dimenzi sebekonfrontace a zejména kreativity, která nikdy nemůže být plně podřízena institucím. Modernita v sobě obsahuje představu autonomní společnosti. Naznačuje tedy neutuchající odpor vůči institucionální soustavě, která se snaží ochočit radikální

imaginaci a připravit ji o její tvůrčí činnost. Soustředění na kreativitu nabízí alternativní teorii modernity, jež odráží Aristotelovu a Marxovu představu o **homo faber*: ideu o společnosti jako artefaktu vytvořeného lidskými bytostmi.

V rámci této debaty proklestil Castoriadis cestu vedoucí od užších a dogmatických forem postmodernismu na straně jedné a od marxismu na straně druhé. Tam, kde podle něj marxismus projevoval sklony redukovat radikalismus na třídní **emancipaci*, vedl postmodernismus k ústupu od autonomie a začal být posedlý kritikou modernity (1990). Zdůraznil, že radikalismus zahrnuje otevřenost vůči budoucnosti, ale není založen na distancování se od minulosti – neboť minulost může být zdrojem tvůrčí inspirace. Kapitalismus, jak dokázal Marx, vytvořil podmínky pro některé nejkreativnější zápasy v dějinách lidstva. Tyto zápasy definují moderní podmínky a rozšířily se do dalších sfér – do umění a kultury, do mezilidských vztahů i do politiky. Kapitalismus a třídní konflikt však již není jediným polem, kde se zápas o autonomii odehrává. Příkladem tohoto rozšíření radikální politiky jsou protikulturní hnutí šedesátých let a od sedmdesátých let také rozmach „nových sociálních hnutí“. V těchto hnutích nacházíme výraz radikální imaginace ve sféře genderu a sexuality, „rasy“, etnického původu, ekologického aktivismu a třídního vykořisťování. Obecně lze tvrdit, že Castoriadisova práce vedla k novým úvahám o modernitě z hlediska „pole napětí“ nebo rozmanitých „míst odporu“ (srov. Arnason, 1989, 1991; Wagner, 1994; Delanty, 1999).

Teoretička maďarského původu Agnes *Hellerová opakuje některé Castoriadisovy základní myšlenky. Souhlasí zejména s představou ústředního konfliktu v jádru modernity, který vytváří možnosti pro svobodu, ale zároveň ji podřívá. Sociální teorii Hellerové lze chápat jako reakci na podmínky ve střední a východní Evropě za vlády komunismu; je prodchnuta pocitem bezmoci **občanské společnosti* vůči mocným institucím. Ve svých raných pracích spatřuje ústřední konflikt modernity v konfliktu mezi institucemi a „každodenním životem“ (Hellerová, 1984). Pojem každodenního života vstoupil do moderního sociálního myšlení prostřednictvím spisů Heideggerových a dalších **existencialistických* filozofů. Hellerová rozvíjí tento pojem při úvahách o **intersubjektivitě* primární podstaty společnosti; intersubjektivitu považuje za základ transformační schopnosti společnosti. Moderní myšlenky univerzálnosti, kritiky a **reflexivity* jsou zakotveny ve strukturách každodenní intersubjektivní komunikace a získávají svou politickou sílu při odporu vůči moci.

Ve své práci *A Theory of History* (1982) Hellerová načrtla koncepci modernity, v níž zdůrazňuje tři logiky vývoje. První z nich je *kapitalistická logika vývoje*, zahrnující soukromé vlastnictví, nerovnost a nadvládu. Ta je posléze konfrontována s *demokratií* založenou na myšlenkách rovnosti, občanství a decentralizace moci. Jsou to dvě ústřední logiky občanské společnosti a pa-

nuje mezi nimi napětí. Mezi nimi však leží ještě třetí logika vývoje, a sice logika *státem řízeného industrialismu*. Podle té se stát snaží hledat řešení problémů, jež nastávají při konfliktu mezi kapitalismem a demokracií. Výrazem této logiky byl socialismus, i když kapitalismus na západě měl navrch. Právě tyto proměnlivé a nestálé okolnosti vytvářejí to, co Hellerová považuje za základní „dynamiku modernity“ (1990). Dynamika trvalé změny a postoj zpochybňování vedou k neustálé negaci tradice.

Ve své knize *A Theory of Modernity* (1999) Hellerová rovněž zdůrazňuje *technologie* jako klíčovou logiku modernity. Technologie usnadňuje některé emancipační snahy, ale současně je také ohrožuje. Modernita není v této představě homogenní nebo jednotlivý celek, ale „roztržštěný svět otevřených, nikoli však nekonečných možností“ (1999, s. 65). Neexistuje žádný příslib naprosté svobody, autonomie v Castoriadisově smyslu se nesoustředí výhradně na demokracii; do jisté míry ji lze nalézt také v technologii. Jednoznačně progresivní síly rozvoje nenabízí technologie ani industrialismus, kapitalismus ani demokracie. Hellerová byla přesvědčena, že demokracie je klíčem k emancipačním příslibům modernity, ale stále více si uvědomuje, že v lidských silách možná není více než vyvažovat zmíněné tři nebo čtyři logiky vývoje (1993; Hellerová a Feher, 1988).

Stručně řečeno Castoriadis a Hellerová charakterizují modernitu spíše z hlediska zápasu mezi různými hybnými silami než z hlediska jedné logiky transformace. Castoriadis vymezuje konflikt mezi projektem autonomie a projektem ovládnutí. Hellerová zdůrazňuje napětí mezi logikou industrialismu, technologie, kapitalismu a demokracie. Z těchto teorií se vynořuje *relační* názor na modernitu jako na proces sociální transformace, který se odehrává skrze konflikt mezi protichůdnými silami.

Revoluce ve východní Evropě v roce 1989 jsou názorným příkladem, jak lze tyto myšlenky spojit s prací Habermasovou, Tourainovou, Beckovou a Giddensovou. Tímto případem se podrobně zabýváme ve 34. rámečku.

RÁMEČEK 34 Sociální teorie a revoluce v roce 1989

Demokratické revoluce, které se uskutečnily ve východní Evropě v letech 1989–1990, nabízejí zajímavé možnosti využití sociálních teorií probíraných v této kapitole. Zdá se, že revoluce vyvrátily postmodernistické představy o „konci modernity“. V roce 1989 neskončila modernita jako taková, ale pouze jeden její typ – modernita orientovaná na projekt státního socialismu. Je možno se domnívat, že revoluce jsou projevem konce jistého „velkého vyprávění“ v *Lyotardově duchu, ale lze se také domnívat, že obnovují moderní demokratické principy politické legitimacy. Zatímco *Baudrillard (1992b) považuje

revoluce za výraz „dekonstrukce dějin“, z jiného hlediska je lze považovat za rekonstrukci modernity. Události působily na nové využití klasických *osvěcenských idejí o svobodě a *občanské společnosti (srov. Dahrendorf, 1990). Inspirací zmíněných revolucí se staly ideály demokracie, svobody a spravedlnosti, jež se uchovaly v hnutích občanské společnosti v komunistickém období a znovu se prosadily v roce 1989, kdy v sovětském systému nastala všeobecná strukturální krize.

*Castoriadis považuje revoluce z roku 1989 za výraz radikální *imaginace a za pokračování moderního zápasu mezi demokratickou *autonomií a státním systémem kontroly a nadvlády. Podle *Hellerové a dalších východoevropských autorů, např. Václava Havla, jsou tyto revoluce příkladem konečného vítězství organického sociálního jednání nad systematickou institucionální kontrolou – potvrzením toho, co Havel nazýval morální „mocí bezmocných“ (1990). Podle *Habermase tyto revoluce obsahovaly také opožděné pokusy institucionalizovat moderní svobody (1991). Z jeho pohledu byly revoluce výsledkem sociálních hnutí vyvěrajících z *„přirozeného světa“ a prosazujících se proti „systému“. Občanská společnost s podporou intelektuálů zpochybnila v roce 1989 státní moc. V terminologii sociální teorie Alaina *Touraina lze revoluce považovat za obnovu schopnosti společnosti vytvářet sebe samu a ustavit se autonomním jednáním svých členů.

Americký politický komentátor Francis Fukuyama na počátku devadesátých let prohlásil, že revoluce představují „konec dějin“ (1992). Podle této teze byly revoluce předzvěstí konce ideologického zápasu mezi Východem a Západem a znamenaly celosvětový triumf liberální demokracie a kapitalismu volného trhu. Následné události potvrdily iluzornost a politické předsudky tohoto názoru. Jedním výsledkem revolucí byl vzestup nacionalismu, xenofobie, pravicového extremismu a antisemitismu. Tato situace ani zdaleka nesvědčí o konci ideologických zápasů, který předpovídal Fukuyama. Trojnásobný přechod – ke kapitalismu, k demokracii a v mnoha případech také k národní autonomii – nebyl hladký. Měl rozličné důsledky, od zabřednutí do národnostních konfliktů v bývalé Jugoslávii přes mírové rozdělení bývalého Československa až ke sjednocení Německa a nedávnému rozšíření Evropské unie (více viz Offe, 1996). Současně se v bývalém východním bloku po zavedení kapitalismu volného trhu projevil nové formy nerovnosti, chudoba a nezaměstnanost, zatímco v ostatních částech světa – zejména na Středním východě, ale také na Západě – probíhají prudké ideologické boje ve jméno náboženských hodnot a kulturních identit.

Tento vývoj napovídá, že kategorie a instituce modernity dosud nezmizely, i když jsou přetvořeny a přepracovány. Řečeno slovy Ulricha *Becka, modernita se stala více *reflexivní. Dnešní modernita nedokáže uniknout dědictví historie a musí se neustále smířovat s problémy, jež se zrodily v dřívějších obdobích modernity. Revoluce ve východní Evropě tedy nelze redukovat na konzervativní, *technokratická či krajně postmodernistická tvrzení o zastaralosti projektů skutečného sociálního sebeurčení. Jsou výstižnými příklady nedokončenosti projektu modernity.

Modernita a růst komunikativního rozumu: Jürgen Habermas

Jürgen *Habermas je vytrvalým kritikem antimodernistických i postmodernistických proudů současného myšlení. Odmítá postmodernistickou představu, že modernita dosáhla svých limitů. V kontroverzním eseji odsoudil francouzské poststrukturalistické teoretiky – zejména Derridu, Lyotarda a Foucaulta – jako nihilisty, kteří se vzdávají politiky a kritického myšlení (1980, 1985). V předchozích kapitolách (9. a 12., kapitola, s. 275 a 345) jsme ukázali, že to bylo hrubé zjednodušení jejich práce. Jinými a méně nápadnými způsoby Habermas přesto lnul k myšlence modernity jako k progresivnímu emancipačnímu projektu. Svým polemickým odmítáním postmodernismu ustavuje potřebu neustálé kritiky modernity. Součástí tohoto postoje je také názor, že modernita obsahuje *normativní přísliby, jež mají být teprve naplněny. V tomto smyslu Habermas hovoří o modernitě jako o „nedokončeném projektu“ (1980, 1985). Modernita má mnoho rozměrů, ale nejdůležitější z nich jsou ty, které společnosti umožňují protestovat proti moci a nadvládě prostřednictvím vlastní transformace, kritiky, *reflexivity a zápasu o *autonomii. Postupně se podíváme na každý z uvedených aspektů Habermasova myšlení.

Habermasova teorie komunikativního jednání

Habermasova zásadní práce z roku 1981, *Theorie des kommunikativen Handelns* (byla vydána ve dvou svazcích) představuje propracovanou teorii modernity. Autor zde významně přepracovává své dřívější úvahy z období své spřízněnosti s *frankfurtskou školou (více v 7. kapitole na s. 227). Tuto práci lze považovat za nejdůležitější text druhé generace kritické teorie, přičemž první generaci zastupují *Adorno, *Horkheimer, *Marcuse a další. Habermas v ní reagoval na změněné politické prostředí šedesátých a sedmdesátých let, kdy se objevila nová sociální hnutí a zavedla kritickou teorii jiným směrem. Proti myšlence všeprostupujícího kapitalistického byrokratického systému, který Horkheimer a Adorno ve své pesimistické práci *Dialektik der Aufklärung* (1947) ztotožnili s modernitou, hájil Habermas možnost, že demokratická transformace se může uskutečnit prostřednictvím *komunikativního jednání. Tato myšlenka není tak vzdálená od Castoriadisovy představy o modernitě jako o konfliktu mezi autonomií a nadvládou. Modernita v Habermasově zralém přístupu je zápasem dvou typů racionality: *komunikativní racionality* proti *instrumentální racionalitě*.

Habermas navazuje na širokou škálu přístupů od vývojové psychologie a sociálněevoluční teorie až k filozofii jazyka a tvrdí, že jazyk je klíčovým normativním médiem sociální interakce. Podle tohoto názoru je lingvistická komunikace podstatnou součástí sociálních vztahů; je základem socializace, legitimačních procesů a demokratizace. Struktura komunikace není ani tak znakem nebo textem, ale spíše intersubjektivním dialogem orientovaným na řešení problémů, na proces kritické dohody a utváření racionálního konsenzu. Součástí komunikativního jednání jsou „nároky na platnost“, např. předpoklady o pravdě, morální správnosti a upřímnosti v jakémkoli daném prohlášení, výroku či projevu individuálního řečníka. Každodenní komunikace neobsahuje vždy explicitní nároky na platnost, ale samotná činnost komunikace předpokládá možnost, že komunikace může být „neomezená“; že tedy může dospět k nevynucenému konsenzu, při němž jednání není iniciováno zastrašováním či manipulací, ale oprávněnými důvody. Habermas vyzdvihl schopnost lidské komunikace rozvíjet rozumnější společnost. V této teorii převládá víra, že prostřednictvím promyšlené argumentace a reflexe mohou lidé vyřešit rozpory a dosáhnout dohody.

Ve svých filozofických spisech navrhuje Habermas radikální konsenzuální teorii pravdy, založenou na hypotéze „ideální řečové situace“. Tuto teorii rozvinul částečně prostřednictvím dialogu s dílem německého teoretického lingvisty Karla-Otto *Apela, který v sedmdesátých letech představil německým čtenářům myšlenku amerických *pragmatických filozofů. Podle této teorie pravda není tím, na čem se náhodou shodne určitá skupina lidí. Pravda je tím, na čem by se *mohli* a *měli* shodnout všichni, kdyby měli rovnou a svobodnou příležitost podílet se na konverzaci a kdyby si mohli racionálně vyměňovat důvody pro své názory – bez vyloučení, manipulace či donucení. Tímto způsobem Habermas ustanovuje normativní základy kritické sociální teorie a vyvádí ji ze slepé uličky pesimističtější kritiky ideologie dřívější frankfurtské školy. Kritika ideologie se v Habermasově práci stává kritikou „systematicky zkreslené komunikace“. Pojem *dialogické racionality nahrazuje Adornovu představu o „negativní *dialektice“. Kritické úsilí se soustředí na ty body, kde se moci staví do cesty síla komunikativního rozumu. Dokud lidé budou schopni zapojit se do sociálního jednání, které se řídí otevřeně dostupnými pravidly komunikace, existuje možnost, že sociální jednání dokáže odolávat nespravedlivému užití moci. Habermas netvrdí, že komunikace je vždy racionální reflexivní proces, ale říká, že jí *může* být a že často je racionální, zejména v oněch kritických okamžicích, kdy lidé zpochybňují moc.

Podle Habermase lze dějiny modernity přepsat jako progresivní rozšíření komunikativních forem racionality. Habermasova sociální teorie je evoluční, i když je zbavena teleologických předpokladů. Sociální evoluci nelze vysvětlit

návratem k historickým nebo přírodním zákonům. Habermasova teorie modernity vychází z koncepce společenského *procesu učení* (Habermas, 1976). Habermas slučuje prvky z díla Émila Durkheima, G. H. Meada a Talcotta Parsonse a tvrdí, že k učení dochází na kolektivní úrovni celých společností i na úrovni jedinců. Učení nastává proto, že ne-učení prostě není možné. Podle tohoto přístupu, který je ovlivněn také vývojevou psychologií Jeana Piageta a Laurence Kohlberga, je učení založeno na získávání komunikačních kompetencí. Zahrnuje kognitivní procesy, které nelze redukovat na mechanické napodobování nebo behavioristické reakce na vnější prostředí. Učení se a užívání jazyka jsou „generativní“ kompetence ve smyslu, v jakém tento výraz užívá Noam Chomsky. Habermas tvrdí, že o evoluci společností lze vytvářet teorie z hlediska generativních transformací kognitivních kompetencí a morálního vědomí. Modernita se objevuje tehdy, kdy společnosti řeší problémy posttradicionalistickými a postkonvenčními způsoby a kdy do vytváření společenských norem, organizačních pravidel, politické praxe a zákonných systémů vkládá zevšeobecnující principy. Přejít k modernitě nastává s institucionalizací deliberativních procesů při utváření pozitivních zákonů; vyznačuje se představou o autonomii umění, nadřazeností lidských práv a sekularizací náboženství.

System kolonizuje přirozený svět

Ve druhém svazku *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981b) představuje Habermas rozdíl mezi „přirozeným světem“ a „systémem“, přičemž každý z nich zahrnuje různé formy integrace. Habermas navazuje na práci Davida Lockwooda (podrobněji se jí zabýváme ve 4. kapitole na s. 151) a rozvíjí ji. Přirozený svět je podle něj založen na „sociální integraci“. Naproti tomu systém je založen na „systémové integraci“, jež je organizována prostřednictvím ekonomiky a právně-administrativního řízení státu. Zatímco přirozený svět předpokládá racionalitu, jež je primárně komunikativní, hnacím motorem systému je instrumentální racionalita. Napětí mezi oběma typy racionality propůjčuje modernitě její základní animozitu.

V tomto střetu racionálnosti přirozeného světa a systému je komunikativní rozum ohrožován instrumentálním rozumem. Habermas mluví o „kolonizaci přirozeného světa“ systémem. Součástí této kolonizace je komodifikace, instrumentalizace a přílišná legalizace sociálních vztahů. Nebezpečí systémové kolonizace ústí v deformovanou komunikaci a sociální patologie. Habermas však také tvrdí, že komunikativní jednání v přirozeném světě má schopnost vzdorovat kolonizaci ze strany systému. Hlavní hybnou silou je v této souvislosti

úloha *sociálních hnutí*. Sociální hnutí jsou nositelem normativního vědomí modernity a brání přirozený svět proti systému. Patří sem nejen tradiční třídní boj, ale také nová hnutí, např. ekologické či protiimperialistické hnutí a hnutí žen.

Ve 35. rámečku budeme podrobněji rozebírat dílo Alaina Touraina, v němž se objevuje analogické rozvíjení teorií o sociálních hnutích, které jistým způsobem dokresluje Habermasovy představy.

Diskurzivní demokracie a vláda zákona

Ve své pozdější knize *Faktizität und Geltung* (1992) Habermas ustupuje od ostrého kontrastu, který v osmdesátých letech narýsoval mezi „přirozeným světem“ a „systémem“. V této publikaci zdůrazňuje, že do systému proniká také komunikativní logika. Základem tohoto nového přístupu je teorie „diskurzivní demokracie“. Zatímco starší přístupy kladly důraz na neinstitutionalizované emancipační praktiky, Habermas se začal stále více zajímat o demokratizaci jako proces pronikající do všech částí společnosti, včetně vysoce institucionalizovaných sfér právního systému. Snad kvůli vzestupu nových nacionalistických a xenofobních hnutí v přirozeném světě není v Habermasových pozdějších dílech komunikativní racionalita spjata výhradně s přirozeným světem. Habermasova představa o diskurzivní demokracii zahrnuje pozitivnější pohled na úlohu zákona, který již není považován pouze za zprostředkovatele „juridikace“ nebo přílišné legalizace. Habermas tvrdí, že zákon je základní složkou demokracie.

Habermas byl sice kritizován za to, že opustil radikální ambice kritické sociální teorie v původním frankfurtském pojetí, ale neměli bychom přehlížet skutečnost, že jeho pozdější práce se přinejmenším v jednom zásadním ohledu liší od teorie liberální politiky. Varianta deliberativní demokracie, kterou navrhuje, se nevyznačuje zájmem o kompromisy soukromých zájmů, což je postoj typický spíše pro liberální teorie spravedlnosti, jež zastupuje např. John Rawls. Habermasovo pojetí diskurzivní a deliberativní demokracie nepovažuje soukromé zájmy za předem dané a nehledá následně zásady spravedlivého přerozdělení zdrojů a příležitostí mezi jedince tak, aby bylo možno maximalizovat uspokojení jejich zájmů. Místo toho hájí principy kolektivní demokratické komunikace, která dokáže určit samotné utváření zájmů, jež jsou prohlášeny za „soukromé“. Utváří tedy tyto zájmy způsobem, jenž vyjadřuje sociální solidaritu a důvěru. V tomto smyslu může diskurzivní demokracie podle Habermase existovat v kterékoli části společnosti, nejen v institucionalizovaných sférách práva a konstituční politiky, ale také v soukromé sféře a v mezilidských vztazích.

Habermas také zdůrazňuje význam diskurzivní demokracie v souvislosti s výzvami globalizace a ještě konkrétněji evropské integrace (Habermas, 2001). Jelikož právě v tomto aspektu společnosti je zpochybňována moc, demokracie již není spjata výhradně se státem nebo buržoazní veřejnou sférou. Normativní požadavky demokracie se nyní nacházejí všude a přesahují tradiční hranice národních států (viz Habermas, 1996, 1998). V tomto smyslu hovoří Habermas také o „postnárodní“ konstelaci evropské politiky.

RÁMEČEK 35 | Alain Touraine o sociálních hnutích a kolektivním jednání

Francouzský sociolog Alain *Touraine, stejně jako Castoriadis, Habermas a další autoři, tvrdí, že *postindustriální společnost založená na informacích, spotřebitelích a pracovních službách zrodila nové typy *sociálních hnutí*, která přesahují hranice tradiční pracující třídy (Touraine, 1969).

V protikladu k ortodoxnímu marxismu a *strukturálnímu funkcionalismu rozvinul Touraine v sedmdesátých letech teorii sociálního jednání, která se soustředila kolem pojmu historické obnovy prostřednictvím sociální transformace. Psal, že „společnost není jen reprodukcí a adaptací; je také tvorbou a sebevytvářením“ (1973, s. 3). Pojem „sebevytváření“ se velmi liší od toho, jak tento výraz používá Niklas *Luhmann (více v dalších částech této kapitoly). Sebevytváření se podle Touraine vztahuje ke schopnosti sociálních aktérů reflexivně přetvářet společnost prostřednictvím vlastního působení. Touraine napsal, že „společnost není jen systémem norem nebo systémem nadvlády; je také systémem sociálních vztahů, debat a konfliktů, politických iniciativ a požadavků, ideologií a odcizení“ (1973, s. 30). Touraine vztahoval tuto myšlenku k sociálním hnutím, která jsou hybnou silou historicity.

Ve své novější knize *Critique de la modernité* (1992) Touraine tvrdí, že soudobá společnost odráží pole napětí mezi dvěma protichůdnými tendencemi: tendencí kolektivního *jednání založeného na *normativní komunikaci – označuje ji jako tendenci „subjektu“ – a tendencí systematické racionalizace, kterou označuje jako tendenci „rozumu“ (je to ekvivalent Habermasova „instrumentálního rozumu“). Úkolem modernity je sjednotit tyto tendence. Problém modernity však spočívá v tom, že princip jednoty má jen nepatrnou šanci. Podle Touraine převládly v modernitě čtyři hlavní síly: sexualita, spotřeba zboží, obchodní společnost a národ. Tyto síly odpovídají sférám osobnosti, kultury, ekonomiky a politiky. Problém současnosti však spočívá v tom, že tyto oblasti jsou natolik roztržštěné, že již neexistuje princip jednoty. Například osobní řád je odtržený od kolektivního řádu a výroba a spotřeba ztratily jakoukoli schopnost spojit oba řády dohromady.

Touraine považuje současnou situaci do jisté míry za „postmoderní“, neboť nám to připomíná, že 20. století nebylo stoletím pokroku, ale stoletím krize a rozpadu jakéhokoli zastřešujícího kolektivního jednání. Touraine tvrdí, že v současnosti existuje jediná jednota, a sice ta, jejímž zdrojem je instrumentální racionalita. Na jedné straně Touraine postuluje myšlenku

„subjektu“ či subjektivizace – *komunikativního jednání jedinců – jako protiváhy vlády „rozumu“ nebo systematické racionality. Na druhou stranu neústupně trvá na tom, že subjekt nemůže sám o sobě sjednotit otřesené fragmenty modernity. Píše, že „společnost již nelze nadále definovat jako soubor institucí nebo jako účinek svrchované vůle. Společnost není ani výtvořem dějin, ani panovníka. Je prostorem konfliktů, vyjednávání a zprostředkování mezi racionalizací a subjektivizací; modernita má komplementární a protichůdné stránky“ (Touraine, 1992, s. 358).

Touraine odmítá, že řešením těchto problémů může být postmodernismus i paternalistický *komunitarismus (Touraine, 1994, 1997, 1999). Jediné řešení spatřuje ve formách demokracie zakotvené v aktivním občanství. Zatímco jeho představa o „subjektu“ je poněkud neurčitá, silnou stránkou jeho práce je argument, že tvůrčí podnět sociálního jednání je výzvou pro moc. Z tohoto hlediska dokazuje, že ekonomická globalizace nepodkopala možnosti opozičního politického jednání. Dokonce i ty skupiny, které jsou zatlačeny na samotný okraj společnosti, dokážou nadvládě nejen vzdorovat, ale také formulovat nové pojetí společnosti orientované na rovnost a solidaritu.

Kritika Habermase

Habermasova práce v sedmdesátých a osmdesátých letech vyvedla kritickou sociální teorii ze slepé uličky, kam se dostala s první generací autorů. Habermas zavedl nový způsob úvah o modernitě, emancipaci a sociálním jednání a vytvořil normativní základ kritiky. Jeho sebevědomý odklon od Adornova a Horkheimerova pochmurného názoru na instrumentální rozum nebyl sám o sobě bez problémů. Mnozí kritici polemizovali s Habermasovým odmítavým postojem vůči poststrukturalismu i s jeho neochvějně *univerzalistickým způsobem argumentace, s jeho pokusem vytvořit velkou evoluční teorii společnosti zbařenou *metafyzických předpokladů a s jeho trváním na racionální lingvistické komunikaci jako na realistickém jednání směřujícím k progresivní sociální transformaci.

Mezi některými autory, kteří jsou někdy označováni jako autoři „třetí generace“ kritické teorie, panuje jistá nespokojenost s Habermasovým přílišně racionalizovaným pojetím sociálního života, který je podle něho zakotven ve formálních strukturách jazyka (srov. Wellmer, 1986). Habermas opomíjel dimenzi hodnot a kulturní zkušenosti, což vedlo jeho žáka Axela *Honnetha k tomu, aby začal klást důraz na nové otázky. V centru jeho zájmu stojí otázka *„uznání“ (1985, 1990, 1992). Nejzákladnějším faktem sociálního jednání podle Honnetha není úsilí o shodu, ale spíše úsilí o uznání. S tímto argumentem

přesunul Honneth pozornost směrem k etickým otázkám kolem poškozené kulturní identity, genderové rovnosti a úcty k rozmanitosti hodnotových sfér. Honnethovy úvahy o multikulturalismu a „politice uznání“ vykazují spřízněnost s postoji severoamerických teoretiků, např. Nancy *Fraserové, Seyly *Benhabibové a Charlese *Taylora.

Systemová teorie modernity Niklase Luhmanna

Koncept komunikace stojí rovněž v centru pozornosti německého představitele „teorie systémů“ Niklase *Luhmanna. Na rozdíl od Habermase však Luhmann nepovažuje komunikaci za základ kritiky a demokratizace. Komunikace je podle něj podmínkou zcela odtrženou od jazyka a sociálního jednání. Podle Luhmanna komunikují *systemy*, nikoli sociální aktéři. Luhmann nahrazuje ideu společnosti ideou komunikačních systémů.

Luhmann je Habermasovým současníkem; začal publikovat v šedesátých letech a značnou část své práce rozvíjel v dialogu s *Parsonsovým funkcionalismem a rovněž s kybernetickou teorií. Ve své zásadní práci *Soziale Systeme* (1984) předkládá názor, že moderní společnost obsahuje funkcionálně diferencovaný systém, jehož subsystemy se staly nezávislými na sobě i na sociálním systému jako celku (viz také 1970, 1992). Tato teorie má počátky v Parsonsově evolučním funkcionalismu, ale liší se od něj v několika hlavních ohledech. Luhmann odmítá možnost celkové systémové jednoty. Zavrhuje také myšlenku modernizace jako přímočarého evolučního procesu a sociálně neposuzuje z hlediska symbolicky konstruovaných skutečností nebo „přirozených světů“ založených na modernizující sociální integraci. V rozporu s Habermasem tvrdí, že systémová integrace je užitečnější koncept než sociální integrace a oproti Habermasovi a Parsonsovi odmítá představu, že normativní hodnoty jsou pojátkem, které drží společnost pohromadě. Luhmann přesouvá důraz od integrace k *diferenciaci. Má za to, že každý subsystem se sám reprodukuje a že subsystemy jsou *, „autopoietické“ a samy se vytvářejí. Každý subsystem má sklon reprodukovat se a dělá to tak, že se odlišuje od svého okolí. Systemy jsou v posledku toky informací. Luhmann je popisuje jako „operacionálně uzavřené“ v tom smyslu, že pro to, aby fungovaly, nevyžadují „mysl“. Z tohoto důvodu „společnost“ jako taková neexistuje. Existuje jen komunikace mezi sociálními systemy.

Tato teze má významné důsledky pro politiku a Luhmann se domnívá, že politika již nezaujímá funkcionálně ústřední postavení ve společnosti. Ve skutečnosti tvrdí, že moderní společnost střed nemá a že neexistuje jeden ústřední

subsystem, jako je stát nebo občanská společnost. Není nijak překvapivé, že toto tvrzení vedlo v sedmdesátých letech ke sporu s Habermasem, který se ostře postavil proti názoru, že politika nehraje ústřední roli (1976; Habermas a Luhmann, 1971). Podle Luhmanna se soudobé společnosti vyznačují *komplexitou* v důsledku své funkcionální diferenciace. Politická komunikace se stala jen jedním z mnoha způsobů komunikace. Habermas považoval tento náhled na společnost za velmi *technokratický a odmítal jej s prostým empirickým argumentem, že politika vždy byla významným hybatelem historické změny. V reakci na to Luhmann tvrdil, že Habermasova teorie postuluje zjednodušující koncepci systémové integrace v konfrontaci se sociální integrací. Trval na tom, že smyslem teorie systémů bylo dokázat, že společnosti nefungují skrze integraci, ale diferenciaci. Společenské změny nastávají v procesu tvorby odlišností nebo funkcionálních rozdílů.

V Luhmannově sociální teorii zaujímá ústřední postavení pojem „rozdíl“, který zahrnuje systematickou sociální produkci odlišností. Informace je zpracována prostřednictvím binárních kódů, které vytvářejí rozdíl mezi „uvnitř“ a „vně“. Luhmann tvrdí, že rozdíly mohou vznikat jen uvnitř daného systému. Neexistuje žádný absolutní nezávislý bod, odkud společnost může pozorovat nebo reprezentovat sebe samu (např. Bůh, stát nebo císař). Není již možné reprezentovat společnost jako celek. Všechna externí stanoviště, z nichž by se mohlo uskutečnit pozorování, dnes zmizela. Luhmann tvrdí, že všechna pozorování musí získat formu „sebezpozorování“ nebo jinak řečeno „sebeopisování“. Subsystemy musí uskutečnit sebepozorování, aby se dokázaly odlišit od svého okolí, tedy od ostatních subsystemů. Z tohoto pohledu je subjekt jako kodifikátor a vypravěč – ve smyslu staré evropské filozofie dějin, u *Hegela a Marxe či *Comta – nahrazen subjektem jako pozorovatelem.

Luhmannovu představu o nárůstu pozorování druhého řádu lze pozorovat v mnoha oblastech společnosti. Například v politice 19. a 20. století fungovalo veřejné mínění stále častěji jako zrcadlo pro různé skupiny ve společnosti a činilo moc nahodilou. V umění nahrazují pozorování druhého řádu pozorování prvního řádu, neboť umění již nepředstavuje něco vnějšího, jako je „přirozený svět“: moderní umění se stalo převážně *sebereferenčním. Ve vědě získaly na významu otázky metodologie, neboť vědecká pravda již není záležitostí proklamací, ale metod. V právu se návrat k pozorování druhého řádu projevuje prostřednictvím důrazu na procedurální otázky (1990).

Luhmann tvrdí, že budoucnost modernistického myšlení byla prostředkem, jak rozšířit přítomnost za její hranice. Modernismus považoval přítomnost za dílo sebeprojekce. Dnes je ale budoucnost prožívána stále více v podobě *rizika* (1991, 1992). Riziko se týká možných, nikoli však určených událostí. Rizika jsou nepravděpodobnosti pramenící z rozhodnutí. Skrze riziko kognitivně

vytváříme budoucnost, která nám nenabízí žádná spásná řešení. Přinejlepším tak získáváme představu o budoucnosti jako o strategii směřující k redukci komplexity a nahodilosti.

Luhmannova sociální teorie je blízká postmodernismu tím, že přikládá značnou důležitost „diferenci“. Je však důležité poznamenat, že modernita je podle Luhmanna *vždy* charakterizována diferencí, diferenciací a tím, co Luhmann sám nazývá „ztrátou reference“. Diference však není jen situací postmodernity. Luhmannova systematická a odvážná teorie modernity soupeří s teorií Habermase a jiných myslitelů. Z pohledu globální komplexity a neurčitosti představuje novátorský způsob uvažování o soudobé společnosti a dokáže se vyrovnat s otázkou *nelinearity v samoorganizujících se systémech. Nabízí pohled na společnost, kterou již nelze chápat v tradičním rámci území nebo klíčových institucí národního státu či z hlediska „kolektivních hodnot“ nebo „kulturních reprezentací“. Společnost není prostorovou veličinou, kterou spojují konkrétní aktéři, mocnosti či instituce. Měla by spíše být vnímána jako systém diferencovaných procesů komunikace.

Luhmannova práce však trpí jistými obtížemi. Odhlédneme-li od nesrozumitelného způsobu psaní, hlavním problémem zůstává opomíjení *sociálního jednání*. Luhmannova teorie komunikace je založena na zjednodušující představě binárních kódů. Ponechává jen málo prostoru pro jiné typy komunikace a interakce, kterou nelze zjednodušit na tuto *kybernetickou logiku. Luhmann rovněž přeceňuje schopnost sociálních systémů reprodukovat se a nevěnuje dostatečnou pozornost otázkám krize, *legitimace, konfliktů a opozice. Politiku nedostatečně teoreticky uchopuje jako určitý „řídící mechanismus“. Přestože Luhmann zdůrazňuje to, co Parsons označoval jako *„interpenetraci“ (vzájemné pronikání), v jeho teorii má tato myšlenka omezenou úlohu. V důsledku toho nebere dostatečně v úvahu smíšené organizační a kulturní formy.

Reflexivní modernizace

Nyní se podíváme na soubor prací, které zkoumají myšlenky Habermase, Luhmanna a dalších teoretiků z empiričtějšího hlediska. Tyto práce lze shrnout pod téma „reflexivity“ a „reflexivní modernity“. S těmito pojmy se setkáváme zejména v díle Ulricha *Becka a Anthonyho *Giddense.

Myšlenka *reflexivity je v sociální teorii aktuální. V 10. kapitole jsme se zmínili o tom, že Pierre *Bourdieu byl zastáncem *„reflexivní sociologie“ (Bourdieu a Wacquant, 1992). Reflexivita zde znamená působení něčeho na sebe.

Reflexivní sociologie v tomto případě sama na sebe používá kritický přístup, který aplikuje také na objekty svého výzkumu. Reflexivita naznačuje konfrontaci se sebou samým. V metodologii sociálních věd zahrnuje zpochybňování pozice badatele ve vztahu k výzkumnému procesu. V Luhmannově sociální teorii je reflexivita logikou „sebe-reference“, jíž se systémy reprodukují v nahodilých podmínkách. V díle Alaina Touraina, o němž pojednává 35. rámeček, se reflexivita projevuje myšlenkou historicity a schopností společnosti působit sama na sebe. Reflexivita je rovněž důležitá v Habermasově koncepci kritické *dialogické racionality. V následujících odstavcích se zaměříme na myšlenky „reflexivní modernity“ a „pozdní modernity“ v díle Ulricha Becka a Anthonyho Giddense.

Ulrich Beck o reflexivní modernitě a rizikové společnosti

Beck se domnívá, že samotná modernita se stala „předmětem modernizace“ (1986, 1997, 1998; Beck et al., 1994). Soudobý sociální život je proměnlivější, nejistější a nestálější, moderní formy života se mění v neustálém procesu modernizace. Beck podobně jako *Lyotard a *Bauman hovoří o procesu přechodu od starší industriální formy modernity k pozdější „druhé“ modernitě; Beck se však vyhýbá představě *postmodernity* a dává přednost tezi „reflexivní modernizace“.

Beck tvrdí, že současná forma modernity je utvářena zejména sociálním dopadem rizika. Jeho kniha *Riziková společnost* (Risikogesellschaft) byla v Německu vydána poprvé těsně po havárii jaderného reaktoru v Černobylu v tehdejší Sovětské svazu v roce 1986. Obrovským dopadem této události lze vysvětlit, proč Beck klade takový důraz na ohrožení životního prostředí. Beck píše, že „stejně jako modernizace zrušila strukturu *feudální společnosti v 19. století a vytvořila industriální společnost, dnes modernizace ničí industriální společnost a objevuje se nový typ modernity“ (1986, s. 10). Výraz „riziková společnost“ nepřitahuje pozornost ani tak k logice modernity jako ke katastrofě, jež je nedílnou součástí modernity vytvářené prostřednictvím technologie a jejích zdrojů. Primární funkcí státu v této „druhé modernitě“ je vypořádat se se sociálními důsledky rizika, jehož původcem je primární modernizace.

Riziko není podle Becka totéž co fyzické nebo přírodní nebezpečí. Nepočítá totiž pouze z přírody. Odvozuje se zejména od *společnosti* a vytváří je v podstatě člověk. Konkrétněji se riziko odvozuje od vědy a techniky: „Riziko lze definovat jako systematický způsob nakládání s nebezpečími a nejistotami, jež vyvolává sama modernizace“ (1986, s. 21). Rostoucí moc technologie v mo-

derní společnosti vede k obrovským rizikům a s tím roste také potřeba jejich kontroly. Na pořadu dne již není otázka usilování o ideální stav, ale spíše snaha zabránit nejhoršímu. Stát přestává být utopickým činitelem orientovaným na plánování a sociální inženýrství a přebírá spíše úlohu pragmatického prvku krizového řízení.

Beck podotýká, že jedním z nejnápadnějších rysů rizika je jeho abstraktní charakter. Riziko není bezprostředně viditelné. Radioaktivita, skleníkové plyny, mikroby a znečišťující látky nejrůznějšího druhu nejsou viditelné, stejně jako přírodní hrozby, např. hurikány, záplavy nebo zemětřesení. Rizika jsou většinou odosobněná; jsou izolovaná od konkrétních sociálních aktérů a je obtížné někoho z nich vinit. Rizika jsou kromě toho velmi často globální. Nejsou vždy národně specifická a nespádají jednoduše do pravomoci národních vlád. S ohledem na tyto jejich vlastnosti není jejich zvládnutí snadné. Problém tkví v tom, že riziko je v první řadě záležitostí nevypočitatelných vedlejších účinků, což znamená, že nastává situace permanentní krize.

Beck však také podotýká, že riziková společnost má sklon podporovat nové formy politiky. Riziko vyvolává reflexivitu, neboť na jeho problémy neexistují žádné jisté odpovědi. Ústředním tématem politiky rizikové společnosti je zhroucení legitimacy odbornosti. V rizikové společnosti je každý člověk potenciálním expertem, neboť odbornost se již nemůže skrývat pod pláštíkem vědecké autority. Není to již pouze otázkou dostupnosti informací, ale také definice rizika. Je to otázka toho, jak posuzujeme riziko a kde leží důkazní břemeno, jak posuzovat kompenzace a komu důvěřovat. Riziková společnost je z tohoto hlediska „diskurzivní společností“ (1986, s. 128–129). Beck má na mysli veřejný nesouhlas s vědeckými tvrzeními a střet laických a odborných názorů. V době „primární modernity“ byla věda nástrojem vědeckého postoje k přírodě. V podmínkách „druhé modernity“ věda pronikla do společnosti natolik, že se stala primárním kolbištěm, kde se odehrávají konflikty. Veřejné platformy, jako jsou nátlakové skupiny a *nevládní organizace, zpochybňují tvrzení expertů, ale neobracejí se k vědě zády, spoléhají se na ni a využívají ji. Reflexivní modernita je tedy stavem, kdy experti i aktéři z řad veřejnosti aplikují na vědu vědecké poznatky.

Anthony Giddens o reflexivitě a individualizaci

V Beckově teorii politiky v rizikové společnosti je ještě další téma, které zaujímá ústřední postavení také v pozdní práci Anthonyho *Giddense. Je to téma „individualizace“. Podle Becka a Giddense jsou jedinci v rizikové společnosti osvobozeni od omezení industriální společnosti a tradice. Jednání

se osvobozuje od dřívějších omezujících struktur. Individualizace dává vzniknout „subpolitice“, což podle Becka i Giddense znamená utváření společnosti zezdola.

Giddensovou teorií „strukturace“ se zabývá 10. kapitola. Ve svých pozdějších pracích rozvíjí Giddens úvahy o modernitě jako o procesu „detradicionalizace“. Ve svých knihách *Důsledky modernity* (The Consequences of Modernity, 1990) a *Modernity and Self-Identity* (1991) popisuje tyto institucionální řády modernity: (1) kapitalismus, (2) industrialismus, (3) sociální kontrola informací a (4) vojenská moc. Prohlašuje také, že modernita je poháněna dynamikou „časoprostorové vzdálenosti“, kterou stále častěji vytváří globální svět. V centru tohoto dění stojí „vyvazující“ mechanismy, jež zbavují sociální vztahy jejich lokálních souvislostí, ale také „spojující“ mechanismy, které k sociálnímu životu připojují nové a abstraktnější významy. Společnosti jsou považovány za reflexivní ve své schopnosti přizpůsobit se změně, přičemž procházejí různými procesy emancipace.

Giddens tvrdí, že v předmoderní společnosti byla reflexivita podřízena interpretaci tradice, která se předávala beze změny. S modernitou je interpretace tradice nahrazena reflexivitou: „Reflexivita moderního sociálního života spočívá ve skutečnosti, že sociální praktiky jsou neustále zkoumány a reformovány ve světle přichozích informací o těchto praktikách, čímž se podstatně pozměňuje jejich charakter“ (1990, s. 38). Moderní jedinci podle Giddense využívají vědění, aby utvářeli své životy způsobem, který byl dříve nemyšlitelný kvůli omezením daným sociálními strukturami a tradicemi (Giddens, 1991). Podobně Giddens nepovažuje soudobé instituce za stálé a strukturované, ale za reflexivně organizované. Příkladem je důvěra. V podmínkách modernity hraje důvěra významnou roli, neboť lidé se potřebují vyrovnat s odosobněnými a abstraktními systémy, jež se často týkají technických zařízení. Ale důvěra existuje také v každodenním životě, zejména v osobních vztazích. Já se stává reflexivní v tom smyslu, že identita jedinců je stále častěji utvářena prostřednictvím „sebepozorování“ a „sebekontroly“. Jedinec si reflexivně přivlastňuje expertní vědění. Giddens píše, že „expertní vědění je otevřeno opakovanému přivlastnění kýmkoli, kdo disponuje časem a zdroji potřebnými k tomu, aby se vyškolil; převaha institucionální reflexivity znamená, že odborné teorie, koncepce a zjištění neustále pronikají mezi laickou veřejností“ (1994, s. 91). V tomto smyslu se já významně posílilo. Giddens předkládá pohled na jedince jako na někoho, kdo může utvářet svůj vlastní životní projekt.

Giddensovy i Beckovy představy o reflexivní modernitě jsou vystaveny kritice. Oba autoři přikládají příliš velký význam představě modernity jako procesu detradicionalizace, jež vede k individuální autonomii. Tradice je poněkud nepodloženě považována za něco, co ustupuje před modernitou

a je nahrazeno „posttradičním“ řádem založeným na individualitě. Tento postoj neponechává žádný prostor pro kolektivní jednání, sociální hnutí a činnost komunit, přičemž tyto prvky jsou v podmínkách modernity patrně významnější než v předmoderních společnostech. Zejména v Giddensově teorii nacházíme naivní náhled na modernitu jako na proces individuálního posílení. Pozadím Giddensových pozdějších prací je vzestup politiky „třetí cesty“, o níž Giddens tvrdil, že je to nová politika „mimo levici i pravici“ a že v sobě spojuje prvky obou (1998). Centrálním principem této doktríny je teze, že jedinci přebírají odpovědnost za svůj život a nezávisí na státu. Giddens závažně přehlíží okolnost, že tento diskurz si snadno mohou přivlastnit zastánci odstranění sociální demokracie a zastánci pravidel neoliberální ekonomické politiky, zejména nová britská labouristická vláda Tonyho Blaira po roce 1997. Giddens postrádá kritický rozměr Beckovy práce, ale sdílel jeho individualistický přístup k politice. Má sklon vnímat pouze pozitivní dimenze kapitalistické modernity. Zatímco ve svých dřívějších spisech upíral pozornost k násilí v modernitě (viz Giddens, 1985), v pozdějších pracích upustil od kritického hodnocení negativních důsledků modernity. Velmi pochybný je jeho výrok, že společnosti se vždy dokážou přizpůsobit vyvazujícím mechanismům. Lze tvrdit, že mezi Giddensovým pojetím reflexivity a obchodním diskurzem „flexibility“ je jen tenká hranice. Zazněly názory, že Giddensova představa o sebepozorování by měla být spíše nahlížena z hlediska toho, co Michel Foucault popisoval jako disciplinární technologie moci uplatňované na já.

Závěr

V této kapitole jsme se zabývali prací několika významných teoretiků, kteří publikovali své úvahy v osmdesátých a devadesátých letech. Všechny přístupy, o nichž jsme zde diskutovali, nabízejí výklad modernity z pozic nepřátelských vůči postmodernismu v jeho krajních podobách. Kromě Luhmanna vycházeli všichni autoři, jejichž práci jsme probírali, z pozic západního marxismu, a později si uvědomili nedostatky marxistického myšlení.

V teoriích rozebíraných v této kapitole lze vyzdvihnout tři témata. První z nich se týká sociálních hnutí a odporu vůči moci. Podle Hellerové, Castoriadis a Touraina je modernita založena na revolučním snu, že společnost se může vytvořit i bez státu. Tento sen byl zpochybněn, ale impulz k němu dosud přežívá na obou stranách politického spektra. Řečeno s Castoriadisem, modernita klade značný důraz na alternativní představy. Druhým tématem je myšlenka autonomie, vztahující se ke schopnosti sociálního jednání utvářet

společnosti k obrazu morálních a politických ideálů. Tento přístup je různým způsobem zastoupen v sociálních teoriích Habermasových, Tourainových a Giddensových, ale také v úvahách Hellerové a Castoriadis. Třetí téma se týká kontinuity v projektu modernity. Teoretici se shodují na tom, že modernita obsahuje nepřerušovaný proces obnovy a nedospěla ke svému konci. Modernita v tomto smyslu obsahuje podmínku neustálé sociální transformace. Zejména Habermas hovoří o „nedokončeném projektu modernity“.

Navážeme-li na myšlenky uvedených teoretiků, můžeme modernitu charakterizovat jako stav neúplnosti, sebekonfrontace a obnovy, při níž globalizovaná přítomnost přetváří minulost. Modernita vyjadřuje sebedůvěru v transformačním projektu přítomnosti, jehož součástí je osvobození od minulosti. Zahrnuje víru v možnosti nového začátku vycházející z lidské autonomie. Celkově se modernita vztahuje k příslibu, že svět je možné neustále přetvářet lidským jednáním v rozmanitých sociálních souvislostech.

K ZAMYŠLENÍ

1. Jakým způsobem se teoretici probíraní v této kapitole rozcházejí s idejemi postmodernismu?
2. Jakým způsobem se teoretici probíraní v této kapitole rozcházejí s marxismem?
3. Co pro aktéry ve společnosti znamená být kolektivně autonomní nebo o takovou autonomii usilovat?
4. Je Habermasova teorie komunikativní racionality sociologicky naivní?
5. Je Luhmannova teorie systémů sociologicky technokratická?
6. Co pro jedince znamená být *reflexivní*? Co to znamená pro instituce?
7. Které typy soudobého života nejlépe popisuje koncepce *rizikové společnosti*?

■ DOPORUČENÁ LITERATURA

Dobrymi obecnými příručkami k tématům probíraným v této kapitole jsou dvě knihy Gerarda Delantyho *Modernity and Postmodernity* (Sage, 2000) a *Social Theory in a Changing World* (Polity Press, 1999), dvě knihy Petera Wagnera *Sociology of Modernity* (Routledge, 1994) a *Theorising Modernity* (Sage, 2001), kniha Nigela Dodda *Social Theory and Modernity* (Polity Press, 1999) a *Theories of Modernity and Postmodernity* (Sage, 1990), kterou sestavil Bryan S. Turner. Poučným textem je esej Jeffreyho Alexandra „Modern, Anti, Post and Neo: How Intellectuals Have Coded, Narrated and Explained the New World of Our Time“ v jeho knize *Fin de Siècle Social Theory* (Verso, 1995). Přečtěte si také *A History and Theory of the Social Sciences* Petera Wagnera (Sage, 2001). Dobrou antologii klíčových textů z této oblasti sestavil Anthony Elliot: *Blackwell Reader in Contemporary Social Theory* (Blackwell, 1999). Steven Seidman a Linda Nicholsonová sestavili poučnou sbírku esejů, které odlišují přijatelné sociologické koncepce postmodernismu od

uvolněnějších textualistických verzí: *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics* (Cambridge University Press, 1995). Jedním z nejlepších kritických hodnocení postmodernismu je práce Perryho Andersona *The Origins of Postmodernism* (Verso, 1998). Polemické kritiky postmodernismu napsali Alex Callinicos: *Against Postmodernism* (Polity Press, 1989), Christopher Norris: *The Truth about Postmodernism* (Blackwell, 1993), Terry Eagleton: *The Illusions of Postmodernism* (Blackwell, 1996), John O'Neill: *The Poverty of Postmodernism* (Routledge, 1995) a Timothy Bewes: *Cynicism and Postmodernism* (Verso, 1997). Doporučujeme také zajímavou studii Roberta Pippina *Modernism as a Philosophical Problem* (Blackwell, 1991).

Užitečným úvodem do Habermasových spisů napsaných po roce 1980 je *Jürgen Habermas: Critic in the Public Sphere* Roberta C. Holuba (Routledge, 1991), *Jürgen Habermas: A Political-Philosophical Profile* Martina Matustika (Rowman & Littlefield, 2001), *Habermas: A Critical Introduction* Williama Outhwaita (Polity Press, 1994) a *Reading Habermas* Davida Rasmussena (Blackwell, 1990). Velmi poučnou knihu, která se však omezuje pouze na rané Habermasovy práce, napsal Thomas McCarthy: *The Critical Theory of Jürgen Habermas* (MIT Press, 1978). Užitečné studie o Habermasově vztahu k rané frankfurtské škole napsali Seyla Benhabibová: *Critique, Norm and Utopia: A Study of the Foundations of Critical Theory* (Columbia University Press, 1986), Raymond Geuss: *The Idea of a Critical Theory* (Cambridge University Press, 1981) a Deborah Cooková: *Adorno, Habermas and Search for a Rational Society* (Routledge, 2004). Mezi dobré studie Habermasových prací o komunikaci, demokracii, právu a diskurzu patří knihy Stephena K. Whitea *The Recent Work of Jürgen Habermas* (Cambridge University Press, 1987), příručka *Cambridge Companion to Habermas* (Cambridge University Press, 1987), kterou rovněž sestavil Stephen K. White, kniha Erika Eriksena *Understanding Habermas: Communication Action and Deliberative Democracy* (Continuum, 2004); René Schomberg a Kenneth Baynes sestavili sborník *Discourse and Democracy: Essays on Habermas, Between Facts and Norms* (State University of New York Press, 2002), Peter Dew uspořádal čítanku *Habermas: A Critical Reader* (Blackwell, 1999). Užitečnou sbírku úryvků z Habermasova díla sestavil William Outhwaite: *The Habermas Reader* (Polity Press, 1996). O Habermasově vztahu k Foucaultovi pojednává kniha, kterou uspořádal Michael Kelly: *Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate* (MIT Press, 1994), další informace jsou v knize Davida Hoye a Thomase McCarthyho *Critical Theory* (Blackwell, 1992). Normativní debaty o občanské společnosti podle Habermase, Arendtové, Foucaulta a Hegela je v knize Jeana Cohena a Andrewa Arata *Civil Society and Political Theory* (MIT Press, 1992).

Nejlepším obecným anglicky psaným úvodem k Luhmannovu dílu je *Niklas Luhmann's Modernity: The Paradoxes of Differentiation* Williama Rasche (Stanford University Press, 2000). Četba samotného Luhmanna je obtížná a do angličtiny nebylo přeloženo mnoho jeho prací. Zásadní prací je jeho kniha *Social Systems* (Stanford University Press, 1995). Pro začátek je přístupnější jeho *Observations on Modernity* (Stanford University Press, 1998).

Anthony Giddens rozvinul své úvahy o reflexivitě ve srozumitelně napsaných knihách *The Consequences of Modernity* (Polity Press, 1990; česky: *Důsledky modernity*, Slon, 1998) a *Modernity and the Self-Identity* (Polity Press, 1991). Jednu z mnoha knih reagujících kriticky na Giddensovy práce o „třetí cestě“ sestavili Christopher Bryant a David Jary: *The Contemporary Giddens: Social Theory in a Globalising Age* (Palgrave, 2001).

■ INTERNETOVÉ STRÁNKY

- Modernita: na adrese www.clas.ufl.edu/users/gthursby/mod jsou užitečné odkazy na stránky zabývající se vztahem modernity a postmodernity.
- Postmodernita a její kritici: na adrese www.as.ua.edu/ant/Faculty/murphy/436/pomo.htm najdete kritiku postmodernismu z převážně antropologického hlediska s definicemi výrazů, výčtem teorií a odkazy na související stránky.
- Cornelius Castoriadis: na adrese www.agorainternational.org najdete užitečné zdroje s bibliografií Castoriadisových prací a užitečné odkazy.
- Kdo je Habermas? Na adrese www.csudh.edu/dearhabermas/habermas.htm najdete odkazy na četné komentáře k Habermasovým úvahám.
- Niklas Luhmann: na stránkách bezplatné internetové encyklopedie na adrese http://en.wikipedia.org/wiki/Niklas_Luhmann najdete souhrn Luhmannových úvah a odkazy na související pojmy.

Globalizace

Robert Holton

TÉMATY PROBÍRANÉ V TÉTO KAPITOLE

Co je globalizace? Hledání pracovní definice	386
Globalizační trendy: idea „nadmárodního“ vývoje	388
Procesy globalizace	389
Globalizované trhy	389
Časoprostorová komprese a globální velkoměsta	390
Sítě, toky a „vyvázání“	391
Řízení a regulace	392
Oslabuje se národní stát?	393
Problémy ekonomického determinismu	394
Právní, politická a kulturní globalizace	395
Je ekonomická globalizace hnacím motorem právní a politické globalizace?	396
Dva příklady: regulace globálního obchodu a rozvoj internetu	398
Globální kultura a „glokalizace“	400
Univerzalizmus a partikularizmus	402
Diferenciace a integrace v globalizační teorii	403
Jak nová je globalizace? Některé historické souvislosti	405
Závěr	407
<i>K zamyšlení</i>	409
<i>Doporučená literatura</i>	409
<i>Internetové stránky</i>	410

Pojem „globalizace“ vyvolává mnoho představ. Zazní-li slovo „globalizace“, vzpomeneme si na procesy volného obchodu a pohybu kapitálu i pracovních sil po celém světě, vybaví se nám instituce, jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond a řada nadnárodních společností, na mysli nám vytanou nové

technologie, např. internet, i činnost nevládních organizací (*NGO), jako je Greenpeace nebo Amnesty International. Někteří komentátoři kladou důraz na progresivní ekonomický rozvoj, jiní si zase vzpomenou na pouliční protesty proti globální nespravedlnosti. Zdá se, že globální prostor je osídlen hříšníky i světci. Hříšníky představují ti, kteří vykořisťují levnou pracovní sílu třetího světa a ničí přírodní prostředí, v roli světců vystupují odvážné humanitární organizace, např. Lékaři bez hranic a jim podobní.

Mají všechny tyto představy vůbec něco společného? A pokud ano, co? Poukazují na tak rozsáhlý soubor témat, že si můžeme položit otázku, zda má výraz „globalizace“ vůbec nějaký pevný význam. V této kapitole se budeme nejprve ptát po významu globalizace a budeme hledat její pracovní definici. Potom si položíme otázku, zda je globalizace *mnohočetným souborem změn*, nebo je *čistě ekonomickým* jevem; zda je *nová* a proč je pro sociální teorii *důležitá*. Nejprve budeme zkoumat ekonomické prvky globalizace a jejich vztah k představě o tocích, sítích, „vyvázání“ a suverenitě národních států. Potom se zaměříme na právní, politické a kulturní aspekty globalizace. Na závěr objasníme některé širší historické souvislosti různých způsobů uvažování o globalizaci.

Co je globalizace? Hledání pracovní definice

Vztah mezi globalizací a sociální změnou vyvolává významné otázky o povaze a dynamice modernity a o dlouhodobých trajektoriích změn v průběhu tisíciletí. Modernita nejen restrukturalizuje práci, kulturu, prostor a čas, ale vytváří také nové formy „nadmárodních“ a „translokálních“ spojení. V tomto smyslu tedy modernita získává dekontextualizované podoby. Podle klasické sociální teorie 19. století nastaly některé nejdůležitější sociální změny v důsledku spojeného působení francouzské a průmyslové revoluce. Podle sociální teorie posledního desetiletí 20. století ovládla naši pozornost otázka globalizace.

Někteří se však domnívají, že globalizace není ničím jiným než zveličovacím způsobem uvažování o současném životě. Podle tohoto názoru nestojíme před objevem nových a sociologicky významných záležitostí, ale nacházíme se pouze v novém světě starých sociálních trendů a problémů. Někteří autoři jsou toho názoru, že jestliže globalizace znamená prostě pohyb zboží, lidí a myšlenek přes hranice, není ničím novým: tento proces probíhá stovky a možná i tisíce let.

Z analytického hlediska nastává nepochybně jisté zmatení s ohledem na typ koncepce nebo teorie globalizace. James Rosenau (1996, s. 249) klade jisté

znepokojivé otázky. Ptá se: „Pojem globalizace označuje poměry, konečný stav, nebo proces? Je globalizace hlavně stavem mysli, nebo se skládá z objektivních okolností? Od jakého uspořádání se globalizace odchyluje?“ Krátce řečeno, nebylo by nám lépe bez koncepce, která je náchylná k problému rétorického přetřžení a analytické nesoudržnosti?

Hlavní potíž pojmu globalizace nespočívá v tom, že postrádá smysl, ale spíše v tom, že se stal zastřešujícím výrazem pro mnoho různých sociálních změn. Je to pojem přetřžený značným morálním i politickým balastem. Je to problém, před nímž bychom neměli uhýbat, ale měli bychom se snažit ho objasnit. V této kapitole vycházíme ze stanoviska, že opustit koncepci globalizace by bylo problematičtější než si ji ponechat. Související pojmy je však nutno kriticky posoudit a nově upravit. To proto, že debaty o globalizaci se zabývají velmi skutečnými sociálními změnami a teoretickými výzvami. Některé z nich mají kořeny v hluboké minulosti, jiné jsou poměrně nové.

V prvním přiblížení lze globalizaci považovat za sérii vyvíjejících se *procesů, vztahů a institucí, jež nejsou omezeny hranicemi národních států* a obsahují významné nadnárodní prvky. Globalizace se sice stala součástí slovníku soudobého liberálního ekonomického řádu, ale její význam a užitečnost jsou mnohem širší. Existuje mnoho významných empirických a teoretických otázek, které bez pojmu tohoto typu ztrácejí smysl. Pojem „mezinárodní“ není uspokojivý, protože vyvolává představu sociálního života odehrávajícího se *mezi* státy, a nikoli *mimo* ně. Pojem „nadmárodní“ se pokouší zachytit tuto představu o procesech a interakcích *uvnitř* konkrétních národních států, jež ovlivňují způsob života jiných národních států a *překonávají* hranice států mnoha rozmanitými, složitými a převážně neregulovanými a neuspořádanými způsoby.

Teoretici nyní diskutují o tom, zda je globalizace novým typem sociální změny, jež vytváří nové identity a nové formy sociální organizace. Pokud se *skutečně* jedná o nový typ sociální změny, vyvstávají otázky, zda globalizační trendy představují molocho ekonomické moci, jenž se zdánlivě vymyká lidské kontrole, nebo zda se jedná o takové změny, jejichž hnacím motorem je trh a technologie a jež dokážou zachránit svět před hladověním a konflikty. Morální výzvou je otázka, zda globalizace slouží pouze prospěchu bohatých a mocných, nebo zda představuje příležitost pro nové formy *kosmopolitních ctností, jež překračují hranice a spory národů a etnických skupin. Politické debaty se soustředí na otázku, zda lze globalizaci řídit ustáleným způsobem a do jaké míry lze vytvářet politické instituce, které zajistí globální demokracii. Takové debaty jsou svým rozsahem nepochybně interdisciplinární a týkají se široké škály oborů. Příspěvky k debatě o globalizaci zaznívají z tábora politické vědy, ekonomie, geografie, práva, antropologie i kulturních studií.

Nejprve se pokusíme analyzovat význam pojmu „nadmárodní“.

Globalizační trendy: idea „nadmárodního“ vývoje

Globalizace se ztotožňuje s předpokladem, že národní státy přestaly být významnou jednotkou pro analýzu a studium sociálního života. Je to v rozporu s tím, co bylo považováno za převládající „metodologický nacionalismus“ sociálního zkoumání 19. století (srov. A. D. Smith, 1983, s. 26; Wimmer a Schiller, 2002). Pro předchozí generace sociálních teoretiků byl národní stát základní jednotkou sociální organizace. Klasičtí sociální myslitelé, jako byli Marx, Weber a Durkheim, si sice uvědomovali mezinárodní vývoj, ale současně projevovali sklon ztotožňovat „společnost“ se sociálními procesy, které se politicky soustředily kolem národů a vztahů mezi státy. V současné době je společnost považována spíše za směsici trendů projevujících se v britské společnosti, ve francouzské společnosti, v německé společnosti a tak dále. Myšlenka globální sféry byla nejčastěji spojována s mezinárodními aktivitami, např. s obchodem, impériem a válkou. V Marxově díle jsou sice patrná spojení přesahující metodologický nacionalismus klasické sociální teorie, ale tento rámec se definitivně rozpadl teprve v posledních desetiletích po uveřejnění srovnávacích historických sociologických prací Immanuela *Wallersteina (1974, 1976, 1979) a dalších. (Podrobnější diskusí o Wallersteinově práci najdete v 6. kapitole na s. 210.)

To však neznamená, že soustředění na národní stát bylo zcela zapomenuto. Prežívá zejména v různých „realistických“ školách výzkumu mezinárodních vztahů. *, „Realističtí“ autoři zabývající se studiem mezinárodních vztahů považují národní stát a praktiky **reálné politiky* (*realpolitik*) za základ světových událostí. Poukazují na mohutnost národního státu jako instituce a tvrdí, že většina z toho, co je považováno za „nadmárodní“, zůstává v mezích mezinárodního. Jakákoli pracovní definice globalizace by tedy měla být pečlivě vypracována tak, aby obsáhla trendy, které jsou spojovány s výzvami národně orientovaného myšlení a *současně* také odezvy realistické politické vědy. Proč bychom *měli* uvažovat o světě jako o něčem, co je více než soustava národních států, v níž působí národní vlády a národně situované podniky? Odpověď bude souviset s významem jistých klíčových *globalizačních trendů*.

Klíčové trendy obecně spojované s globalizací jsou tyto:

- zesílený pohyb zdrojů, myšlenek a lidí přes hranice; vzorce sociální organizace a moci, v nichž se takové pohyby odehrávají;
- hlubší vzájemná závislost mezi různými částmi světa, týká se regionů, měst a míst, ale také národních společností;
- rostoucí vědomí světa jako jednoho místa, „globální vědomí“.

Pokud chceme tuto definici dovést ještě dále, musíme učinit některé zásadní volby. Můžeme hovořit o jednotném ekonomickém fenoménu, nebo bychom měli mluvit o vícerozměrném souboru procesů, které mohou zahrnovat ekonomické, politické a kulturní prvky, jež se nepohybují podle jednotného vzorce, ale spíše se přesouvají různými směry?

Ekonomická interpretace globalizace je značně rozšířená a přitahuje pozornost k některým základním rysům našeho současného světa. Jsou to globální distribuce zboží, kapitálu a trhů práce; moc nadnárodních korporací; nové komunikační a informační technologie; globální konzumní vědomí a ideologie svobodného trhu a globální deregulace. Převážně ekonomické definice globalizace však s sebou nesou jeden problém, a sice že mohou být přečeňovány. Zboží, kapitál a technologie proudí přes hranice, ale totéž dělají také politické, kulturní a náboženské instituce, procesy a formy myšlení. Neřekli bychom, že lidská práva, populární hudba, islám či křesťanství jsou svým nadnárodním původem, mobilitou a dopady méně globální než trhy nebo peníze. Podobné globální proudy zasahují i přes libovolně stanovené hranice oddělující hospodářství od ostatních složek společnosti. Ve studiích z poslední doby se projevuje stále patrnější trend definovat globalizaci v širším smyslu a s ohledem nikoli pouze na jeden typický znak, ale spíše na celou řadu znaků (srov. Holm a Sorensen, 1995; Held, 1995; Holton, 1998). Kromě ekonomické globalizace se objevují také prvky globálního **politického zřícení* a globální *kultury*. Nemusí se vždy ubírat stejným směrem jako ekonomický vývoj. V tomto smyslu je globalizace spíše souborem procesů s „autonomní logikou“ než jedním hlavním procesem (Beck, 2000b, s. 11).

Procesy globalizace

Jaké jsou tedy hlavní procesy globalizace a jaké jsou mezi nimi vazby? Tyto otázky nás přivádějí ke vztahům, institucím a typům sociálních aktérů. Na následujících stránkách se zaměříme na úlohu pěti faktorů: Jsou to trhy; časoprostorová komprese; sítě, proudění a *, „vyvázání“; *řízení a regulace; a národní stát.

Globalizované trhy

Prvním zjevným kandidátem na roli faktoru pohánějícího globalizaci jsou trhy. Trhy podléhají globalizaci snáze než formy vládnutí či kulturní identita.

Globální trhy pro kapitál, peníze, pracovní síly, zboží a služby jsou základním rysem všech významných teorií globalizace. Vyznačují se značnou mírou mobility přes hranice a vykazují významnou úroveň sblížení cen zboží, akcií, úrokové míry a praxe řízení (srov. Sklair, 2001; O'Rourke a Williamson, 1999). Pro národní státy je obtížné regulovat nejméně mobilní faktor výroby, jímž je pracovní síla, a je pro ně téměř nemožné sledovat ty nejpohyblivější procesy, např. elektronické převody peněz – natožpak aby na takové převody uvalily daně.

Trhy však nejsou zcela nestrukturované nebo neregulované. Trhy každodenně nepřerodělují všechny zdroje prostřednictvím cenových mechanismů (viz Williamson, 1975). Spoléhají se na kontinuitu řízení, na nahromaděné vědění, na předvídatelné a poměrně spolehlivé soubory vlastnických práv a na určitou míru důvěry mezi účastníky trhu. Platí to zejména o mezinárodních aktivitách vykonávaných v kulturně a politicky rozmanitém prostředí, s napjatými časovými lhůtami a ve vysoce konkurenčním prostředí. V případě formálních organizací, jako jsou např. nadnárodní společnosti, pomáhají trhy strukturovat regulační orgány a právní systémy, ale vedle nich působí i méně formální mezilidské sítě. Akteři zapojení do těchto činností nejsou jen výkonní ředitelé společností a jejich zaměstnanci, ale také tržně orientovaní odborně vzdělaní jedinci, lidé působící v médiích, v oblasti *public relations* a regulace.

Časoprostorová komprese a globální velkoměsta

Řada politických ekonomů, ekonomických sociologů a geografů analyzovala širší dimenze ekonomické globalizace. Tyto analýzy obvykle zdůrazňují změny ve vztazích mezi globalizací a sociálním uspořádáním času a prostoru. Pro autory tak rozmanitého zaměření, jako jsou *Giddens (1998), Harvey (1996), *Bauman (1998b), Virilio (1998) a *Castells (1996, 1998, 2000), globalizace ve svém nejobecnějším smyslu zahrnuje časoprostorovou kompresi. Díky rychlé komunikaci a pohybu lidí jsou prostorová omezení méně svazující. Se zhušťováním prostoru se strukturování lidské činnosti podřizuje jednomu globálnímu času. Sociální uspořádání prostoru začíná být nadnárodní. Podle Saske Sassenové (1994) se nadnárodní strukturování globálního kapitalismu odehrává spíše v globálních velkoměstech než v národních státech. Města jako New York, Londýn, Frankfurt a Tokio představují významná centra ekonomické moci a jsou sídlem stěžejních služeb, na nichž závisí činnost nadnárodních společností. Prostorová mapa globálních mocností stále méně souvisí s národními hranicemi a stále více se opírá o vazby mezi globálními velkoměsty.

Sítě, toky a „vyvázání“

Podle Manuela *Castellse lze ekonomickou globalizaci nejlépe pochopit na základě představy „společnosti sítí“ (1996, 1998, 2000). Zatímco národní státy spoléhají na myšlenku svrchovaných mocenských center řídících dané území, rodící se globální řád závisí na multicentrických sítích spojujících kapitál, informace a moc. Nezáleží ani tak na skutečné prostorové blízkosti na daném území, ale na simultánně probíhajících procesech, jež jsou stále více prostorově odděleny a jsou vysoce mobilní. V prostoru, který Castells označuje jako „prostor proudění“, lze pozorovat několik vzájemně propojených prvků. Jsou to okruhy elektronických impulsů – technologické nosiče globalizace – obsahující uzly a centra, v nichž jsou toky strategicky usměrňovány, stejně jako v globálních velkoměstech. Jejich součástí je také tvorba *kosmopolitních manažerských elit, jež jsou klíčovými lidskými aktéry celého procesu. V tomto ohledu společnosti nadnárodních sítí nahrazují národní společnosti.

Podle Carnoyho a Castellse (2001) státní instituce nově definují své hranice jednak *navenek* na mezinárodní nebo nadnárodní bázi tím, že se včleňují do dlouhého řetězce rozhodování a řízení, jednak *vnitřně* prostřednictvím regionální devoluce. Ti, kteří jsou ze sítí vyloučeni, zůstávají nehybní v prostoru a jsou ochuzeni o vědění. Zabydlují se v prostoru nehybnosti, kde nedochází k žádným tokům. Pozitivní normativní asociace kosmopolitismu získávají v tomto procesu opačné znaménko. Kosmopolitismus přestává být počestným demokratickým ideálem nadnárodního míru a stává se třídním vědomím elitních globalizátorů, kteří působí v prostoru proudění prostřednictvím mocenských sítí a osobní mobility. V prostoru nehybnosti mezitím vzniká *„politika identity“ jako obranná forma lidové mobilizace. Z tohoto pohledu vypadají vyhlídky demokratické globální politiky neradostně. Jsou redukovány na obranné operace vycházející z prostoru nehybnosti a namířené proti dynamickému prostoru proudění, který udává tempo doby. Řečeno s *Baumanem (1998c), „pro některé globalizace, pro jiné lokalizace“.

Ekonomika je vždy spojena s širšími aspekty lidské společnosti. Typy takového spojení mohou být různé, od vysoké míry ekonomické nezávislosti na jednom konci spektra až k tomu, co Karl *Polanyi nazývá kulturně-historickým „zakotvením“ (Polanyi, 1944). (O Polanyiho práci se podrobněji dočtete v 1. kapitole a v 1. rámečku.) Ekonomická autonomie je spojována s narušením její zakotvenosti neboli s jejím *„vyvázáním“. Souvisí s myšlenkami deregulace trhů, volným obchodem a liberální zásadou *laissez-faire*. Předpokládá se, že ekonomika může fungovat bez neustálých a intenzivních zásahů politického či morálního druhu. Podle některých komentátorů se to nejen děje, ale *mělo* by se to dít, neboť výsledkem takového uspořádání je vyšší účinnost a produk-

tivita, a v konečném důsledku také zvýšení lidského blahobytu. V klasické zakotvené ekonomice jsou těsně provázány prvky ekonomické, politické i kulturní. Oponenti globalizace se domnívají, že soudobá vyvázaná ekonomika povyšuje ekonomické hodnoty nad všechny ostatní hodnoty a plodí vysokou míru globální nerovnosti a nespravedlnosti.

Řízení a regulace

Mezi oběma konci spektra – pevně zakotvená ekonomika na jedné straně, otevřená vyvázaná ekonomika na straně druhé – lze pozorovat celou škálu různých možností. Ekonomiku a společnost lze propojit prostřednictvím koncepce globální regulace a „řízení“. Zatímco vláda je obvykle založena na myšlence státní svrchovanosti, „řízení“ zahrnuje širší pravidla, jejichž prostřednictvím různé skupiny aktérů – státních i nestátních – organizují sociální transakce. Regulace prostřednictvím řízení se nachází přibližně uprostřed mezi volným trhem a státní kontrolou. Může být institucionalizována prostřednictvím formálních organizací nebo může být prováděna prostřednictvím neformálních sítí. Ekonomická „deregulace“ je v této souvislosti poněkud nesprávným označením, protože tržní hospodářství spoléhá na celou škálu regulačních opatření, jež lze lépe vyjádřit pojmem „řízení“.

Proslulé instituce, jako je např. Mezinárodní měnový fond nebo Světová obchodní organizace, se snaží regulovat některé aspekty ekonomického života, např. globální finanční stabilitu a multilaterální pravidla obchodování. Kromě nich působí také řada méně známých orgánů, např. organizace Codex Alimentarius, která se soustředí na potravinářské normy, a Mezinárodní organizace práce, jež se zabývá pracovními normami. Mezi méně formální sítě patří elitní seskupení kolem orgánů jako je např. Světové ekonomické fórum, které působí jako strategické diskusní fórum pro řízení světové ekonomiky.

Rozšíření globální ekonomické analýzy mimo trhy na regulační úmluvy a sítě řízení představuje nejnovější formu, jakou na sebe vzaly dříve ustavené tradice politické ekonomie. Jejich cílem bylo zkoumat mocenské vztahy, v nichž působí trhy, a jejich důsledky pro ekonomický vývoj a sociální nerovnost. Tyto přístupy jsou důležitým spojovacím prvkem napomáhajícím všestrannému pochopení globalizace, neboť spojují ekonomiku s mocí, politickými institucemi a veřejnou politikou.

Nevyřešenou otázkou v přístupech politické ekonomie zůstává míra, v níž tržně orientovaná ekonomická moc dominuje politickému a kulturnímu životu. Jeden proud argumentace tvrdí, že ekonomická globalizace je natolik dominantní, že přetváří politické, zákonné a kulturní formy globalizace k vlastnímu

obrazu. Je-li tomu tak, měli bychom dospět k závěru, že existuje jen jeden hlavní proces globalizace, a sice globalizace ekonomická. Není-li tomu tak, budeme muset hovořit o mnohočetných formách globalizace, jež možná nebudou působit ve vzájemné shodě, ale budou spíše vykazovat konfliktní a antagonistické prvky. Ve zbývajících částech této kapitoly budeme zkoumat tyto dva předpoklady. Nejprve se podíváme na postavení národního státu a budeme se ptát, zda podmínky ekonomické globalizace vedou k oslabení národního státu.

Oslabuje se národní stát?

Představa o jednom hlavním procesu globalizace zahrnuje řadu možných mechanismů. Jedno poněkud zjednodušující tvrzení, které je vystaveno stále ostřejší kritice, zastává názor, že ekonomická globalizace podkopává nebo nahlodává legislativní a výkonnou moc existujících národních států (Ohmae, 1990, 1996). Ve světle tohoto názoru vyhlíží globalizace jako anarchistický kapitalismus. Jeden z hlavních problémů tohoto přístupu tkví v tom, že opomíjí zdatnost řídicích a vládních orgánů národních států a zejména jejich zapojení do nových regulačních funkcí. Je sice pravda, že některé regulační funkce národního státu ztratily na významu, zejména státní podniky a intervenční makroekonomické plánování. Mnohé národní státy však v posledních letech převzaly nové regulační funkce, např. sociální regulaci osobních vztahů, jež se dotýkají dětí, žen, rozvodů a potratů (srov. Mann, 1993b, s. 118). Nadnárodní legislativní činnost Evropské unie převzala značné množství regulačních funkcí, jež dříve vykonávaly národní vlády. Evropská unie se snaží podporovat liberální politiku, jež zvyšuje globální konkurenceschopnost evropských podniků. Obecně však platí, že legislativa EU členským státům sice odebrala některé regulační možnosti, ale mnohem více možností jim přidala. Na rozdíl od široce rozšířeného dojmu jsou sociální výdaje státu v *pozitivní korelaci* s ekonomickou otevřeností (Rodrik, 1996; Evans, 1997; Therborn, 1999). Znamená to, že státy s liberální hospodářskou politikou otevřenou zahraničním investicím nesnižují výdaje na sociální zabezpečení svých občanů. Je však zřejmé, že ekonomická globalizace vyžaduje takové státy a kulturní uskupení, jež jsou příznivě nakloněny ochraně práva na soukromý majetek. Národní státy tedy musí zajistit hmotnou infrastrukturu a lidský kapitál vhodný pro tržní využití, což podporuje přinejmenším globální spotřebitelské vědomí (Carnoy, 1993; Sklair, 2001). Globální hospodářská soutěž může vést národní vlády ke zvýšení ochrany domácího průmyslu, ale často je také povzbudí k uvolnění legislativy a legislativních sil, jež omezují konkurenceschopnost národních podniků na globálních trzích.

Myšlenku globálního spotřebitelského vědomí rozpracoval George *Ritzer. K označení tohoto jevu použil výraz „mcdonaldizace“. Jeho úvahy jsou shrnuty ve 36. rámečku.

RÁMEČEK 36 George Ritzer o „mcdonaldizaci“

Spojení mezi ekonomikou a kulturou přispívá podle některých teoretiků k vývoji, který začal být označován jako „Coca-kolonizace“ nebo „mcdonaldizace“ světa. *Racionalizace výroby a metody služeb a dodávek přizpůsobené standardizovanému globálnímu marketingu vytvářejí podle George *Ritzera (1993) globalizované spotřebitele. Globální korporace, mediální seskupení a reklamní agentury pořádají masové trhy podle standardizovaných a předvídatelných výrobních formátů a spotřebitelských postupů. Součástí tohoto vývoje jsou globálně rozeznatelné produkty označené globálními značkami a ovládané pomocí místních franšízových smluv, které přesně stanovují způsob dodání a prodeje produktů. Podle této teorie je ekonomická globalizace zdrojem celosvětového kulturního sblížení na základě standardizovaného a privatizovaného konzumerismu. V souladu s tím upadají veřejné oblasti demokratické politiky a politické spoluúčasti (srov. Barber, 1996). Přesvědčivost těchto argumentů se stala předmětem prudkých debat. Jeden problém tkví v předpokladu, že spotřebitelé nejsou dobře informovaní činitelé schopní samostatného rozhodování, ale kulturní tupci. Je třeba se ptát, zda výrobci mohou jednoduše vytvořit konzumenta, jakého potřebují, nebo zda četné nezdar v oblasti spotřebitelského marketingu nenaznačují, že sociologicky přesvědčivější by byla koncepce relativně méně standardizovaných marketingových strategií zaměřených na konkrétní skupiny spotřebitelů. Dalšími aspekty debaty o tom, zda ekonomická globalizace přispívá ke kulturní „homogenizaci“, se zabývá 37. rámeček v této kapitole.

Problémy ekonomického determinismu

Tvrzení o jednotném hlavním procesu globalizace poháněném kapitalistickými ekonomickými zájmy se vyznačuje značnou mírou empirické důvěryhodnosti a přijímají je mnozí kritici globalizace. Tato tvrzení jsou však náchylná k problémům spojeným s ekonomickým *determinismem. Představa o jednom základním hybateli globalizace vychází z předpokladu existence jediné zastřešující dimenze sociálního života. Obvykle se předpokládá, že je spojena s působením jistého typu základní sociální funkce. Podle některých komentátorů je touto základní funkcí pud materiálního přežití a sledování hmotných soukromých zájmů. Podle jiného názoru je touto silou snaha naplnit sociální

tvorivost prostřednictvím společné práce. První hledisko tedy výrazně hovoří ve prospěch kapitalismu a liberalismu, kdežto druhé hledisko je výrazně antikapitalistické či marxistické. V obou těchto názorech je však patrný ekonomický redukcionalismus, který nahlíží na globalizaci z ekonomického hlediska a vychází z existence prvotního hybatele. Podle některých zastánců globálního antikapitalistického hlediska je hnacím motorem globalizace sledování osobních zájmů ekonomicky silných aktérů na úkor zájmů všech ostatních; dalším hnacím motorem může být konflikt mezi osobními zájmy jedinců a kolektivním úsilím o *emancipaci. Tato skupina argumentů redukuje četné aspekty globalizace do jedné sjednocené logiky. Hlavní potíž tkví v tom, že existují také jiné sociální procesy, jež odpovídají výše uvedené definici globalizace. Je však obtížné, ne-li nemožné, považovat je za přímé důsledky globalizovaných trhů a ekonomické moci. V této souvislosti se nyní musíme zaměřit na některé významné právní, politické a kulturní aspekty globalizace.

Právní, politická a kulturní globalizace

Jeden způsob uvažování o globální mnohorozměrnosti navrhuje britský politický sociolog David *Held (1995). Hovoří o tom, že globalizace je výzvou pro národní státy a národní svrchovanost nejen kvůli vývoji světového hospodářství, ale také kvůli řadě jiných procesů, které zahrnují mezinárodní či nadnárodní vývoj v oblasti práva, politického rozhodování a kultury. Bylo napsáno mnoho knih na téma „alternativní globalizace“ nebo „jiné globalizace“ (srov. Therborn, 1999; Geyer a Paulmann, 2001; Hopkins, 2001).

V právní oblasti mezinárodní právo stále častěji uznává moc, práva a povinnosti přesahující svrchovanost národních států (Held, 1995, s. 101). Projevil se významný trend směřující k uznání všeobecných lidských práv každého jedince; symbolem tohoto trendu se stal norimberský proces s nacistickými vůdci. Tato vznikající globální norma stojí mimo myšlenku národních občanských práv a povinností zajišťovaných na úrovni národních států. Obdobné koncepce společného dědictví lidstva zazněly v diskusích o ochraně životního prostředí. Tyto normy se velmi rychle globalizovaly. Je však třeba připustit, že zůstávají spíše na úrovni deklarací než skutečného zavádění do praxe. Nelze však pochybovat o tom, že organizace jako např. OSN společně s některými národními vládami a četnými nevládními organizacemi, např. Amnesty International, a s podporou globálních sociálních hnutí a aktivistů s velkým nasazením usilovaly o zavedení těchto norem do praxe. Mnozí kritici globálních korporací cítují v této souvislosti případy, kdy se velké společnosti

stavějí lhostejně k lidským právům a životnímu prostředí, nebo je dokonce porušují a ničí. Je obtížné připisovat dynamiku tohoto vývoje pouze ekonomické globalizaci, ať už z pozitivního liberálního hlediska, nebo z negativního marxistického hlediska.

Rozhodování v politické sféře zahrnuje vládu i „řízení“. Národní vlády v západních zemích si obvykle nad některými záležitostmi, jako jsou např. daně a imigrační politika, podrží vyšší míru kontroly než nad jinými. Pokud jde o vládu, byly některé aspekty národní svrchovanosti přeneseny vzhůru k regionálním nebo globálním institucím. V Evropě je to patrné na úrovni EU. Je to zřejmé rovněž na obchodních pravidlech a dohodách, jež stanovuje WTO. Méně patrné je to v případě OSN: i když je některá složka svrchovanosti předána nebo oslabena prostřednictvím globální harmonizace pravidel a norem, národní státy si podrží svou formální právní suverenitu. Nadnárodní dohody v tomto případě stále vyžadují souhlas národních států. Právě proto Held v tomto případě píše spíše o *mezinárodním* než *nadnárodním* politickém rozhodování. Přesto však celkově platí, že jestliže se národní státy staly součástí orgánů pracujících v jistém smyslu mimo národní mechanismy, jsou stále častěji předmětem procesů a postupů určených nadnárodní byrokracií a formulovaných nadnárodními expertními orgány. Jakmile národní státy přistoupí na nadnárodní soustavu pravidel, začnou být vystaveny nadnárodním morálním tlakům a musí pracovat v souladu s tím, k čemu se zavázaly. Nepopíráme, že některé mocnější státy, zejména USA, si mohou dovolit takové tlaky ignorovat. Přesto však *normativní tlak na dodržování nadnárodních požadavků zůstává účinným faktorem v soudobém politickém rozhodování.

Je ekonomická globalizace hnacím motorem právní a politické globalizace?

Chceme-li naprosto přesvědčivě objasnit význam právní a politické globalizace, měli bychom znovu otevřít otázku hospodářství. Lze namítat, že typy právní a politické globalizace, jež jsme až dosud popsali, se zrodily zejména v reakci na výzvy ekonomické globalizace jako její důsledek, nebo snad jako její ideologické „funkce“?

Nad touto otázkou se můžeme zamýšlet ve dvou základních rovinách. V první, v níž ekonomičtí aktéři podporují instituce s cílem posílit nebo stabilizovat fungování globálních trhů. V druhé, v níž fungování těchto trhů působí na přírodní prostředí a na obecnější modely sociálního a kulturního života způsobem, který je považován za nepřijatelný z hlediska hospodářské udržitelnosti a sociální stability.

Z prvního hlediska lze tvrdit, že mnohé ze silných regulačních orgánů, jako např. Světová banka nebo WTO, plní funkce ekonomické politiky a za své poslání považují podporu ekonomické globalizace. Hlavními hráči a lobbisty v nadnárodním prostoru jsou korporace. Sama EU se v mnoha ohledech vyvinula jako tržní blok soupeřící s americkým kapitalismem. Ze druhého hlediska platí, že velkou část sociální a environmentální debaty lze shrnout pod heslo „jiná cesta k trhu“ a obsah této debaty je určen ekonomickou globalizací (srov. Sassen, 1998; Stiglitz, 2002).

Tyto narace však přesto mají svá omezení. Je třeba vidět širší globální procesy v činnosti a je nutno definovat obecnější teoretický rámec. Ulrich *Beck k tomu říká: „Různé autonomní logiky globalizace – logika ekologie, kultury, ekonomiky, politiky a občanské společnosti – existují vedle sebe a nelze je redukovat nebo složit jednu do druhé“ (2000a, s. 11). Dále je možné zaměřit se na globalizaci takových procesů, jako je hledání osobní a sociální bezpečnosti a rozvinutí smysluplné identity, hnutí za lidská práva, lepší politickou a sociální spravedlnost a větší spravedlnost při rozdělování zdrojů.

V této souvislosti lze na dokreslení uvést dva užitečné příklady. První se týká aktivních debat o výhodách a nevýhodách tržně orientované globální ekonomiky. Jelikož ekonomická globalizace vykořisťovala levnou pracovní sílu a negativně ovlivňovala životní prostředí, je skutečně odpovědná za procesy, které její kritici považují za nepřijatelné. Ale morální kritéria, která kritici používají, nejsou v žádném přímém smyslu produktem ekonomické globalizace. Čerpají ze škály tradičních a moderních vjemů a postojů vůči přírodě, komunitě, demokracii a sociální spravedlnosti. Myšlenky na život v harmonii s přírodou nebo na právo na lidovou samosprávu nemusely čekat na zrod soudobé ekonomické globalizace, i když schopnost organizovat kritické koalice závisí do značné míry na levné komunikační, informační a dopravní technologii.

Druhý příklad se týká spojení mezi globalizací a otázkami lidské bezpečnosti, včetně geopolitické a osobní bezpečnosti. Tyto otázky stály poněkud stranou zájmu sociologů. Thomas *Hobbes vytvořil v 17. století koncepci „přirozeného stavu“, podle níž je život „zlý, krutý a krátký“. Položil také naléhavou otázku, jak dosáhnout osobní a kolektivní bezpečnosti. Odpověď podle něj spočívala ve vytvoření silné suverénní mocnosti. Sociologové se touto otázkou zabývali prostřednictvím analýzy vnitřní funkce národního státu a věnovali se také ekonomickým příčinám nejistoty. Křehkost sociálního života se ocitla v centru pozornosti teprve nedávno se zrodem „sociologie rizika“ (podrobněji se jí zabýváme ve 13. kapitole na s. 377). Studium mezinárodní bezpečnosti je přenecháno oboru mezinárodních vztahů.

Ke druhému příkladu nejistoty lze namítnout, že s veřejným vnímáním globálního ohrožení kvality života souvisí spíše budování OSN a jejich orgánů, např. Světové zdravotnické organizace, než pouze vzorce společenské ekonomické moci. Můžeme nepochybně bojovat o ekonomické otázky, ale strach z války nelze redukovat na ekonomický kalkul. Osobní nejistota tváří v tvář globálnímu ohrožení přírody se může soustředit na činnost firemních nebo státních znečišťovatelů, ale snaha o porozumění a účinnou nápravu je mnohem širší záležitostí, než je globalizace morálních a politických práv a odpovědností. Slogan nevládních organizací „Myslet globálně, jednat lokálně“ je příznačný pro světový názor mnoha kritiků ekonomické globalizace a naznačuje složitý vztah mezi globálními aspiracemi a lokální kompetencí.

V odpovědi na otázku položenou v úvodu „Je ekonomická globalizace hnačím motorem právní a politické globalizace?“ je možno říci následující: Právní a politická globalizace je normativně nezávislá na ekonomické globalizaci a je s ní funkčně spřízněná, ale nelze ji na pouhou ekonomickou globalizaci funkčně zjednodušit.

Dva příklady: regulace globálního obchodu a rozvoj internetu

Vícerozměrný rámec úvah o globalizaci lze ilustrovat dvěma příklady, a sice globální regulací obchodu a rozvojem internetu. Postupně se zaměříme na každý z uvedených příkladů.

Ve své studii globální regulace obchodu ve 13 politických oblastech propůjčili Braithwaite a Drahos (2000) empirickou hloubku myšlenky globální komplexity a současně zdůraznili zapojení četných aktérů do globálního rozhodování a řízení. Mezi aktéry globálního rozhodování a řízení patří velké korporace a státy, ale také intelektuální komunity vědců, odborníků a vzdělavců, nevládní organizace a sociální hnutí. Na jedné straně dospěli Braithwaite a Drahos k závěru, že nejvlivnějším aktérem při prosazování globální regulace je vláda Spojených států a že největší zájem na uplatňování moci globálních regulačních institucí mají americké korporace. Na druhé straně však autoři dospěli také k závěru, že různou mírou vlivu disponuje i řada dalších aktérů. V sektoru globální environmentální regulace uvádějí Braithwaite a Drahos devět různých typů aktérů. Jsou uvedeni v tabulce 14.1.

Regulační výsledky vznikají ze složitých interakcí, konfliktů a kompromisů mezi jednotlivými hráči. Stát vystupuje někdy jako zástupce národního podnikání a jindy jako zástupce domácích hnutí na ochranu životního prostředí. Podniky někdy podporují deregulační scénáře, které vedou k ničím neomezenému konkurenčnímu boji, ale jindy ponoukají státy k podpoře environmentální re-

TABULKA 14.1

Významní aktéři v procesu globální environmentální regulace

Zdroj: upraveno podle Braithwaite a Drahos (2000, s. 466)

Seskupení států	OECD, G7, Světová banka
Státy	USA, Německo, Norsko, Nizozemsko
Mezinárodní obchodní organizace	Rada pro udržitelný rozvoj, Rada pro ochranu ozonové vrstvy
Národní obchodní organizace	Sdružení amerických chemických výrobců, Japonská velrybářská asociace
Korporace	DuPont, ICI, Lloyd's Registr
Mezinárodní nevládní organizace	Greepeace, Mezinárodní organizace pro tvorbu norem ISO, World Rainforest Network
Národní nevládní organizace	Fond ochrany životního prostředí (USA)
Veřejnost	Formuje se příležitostně v souvislosti s konkrétními událostmi, např. s havárií v Bhópálu nebo havárií tankeru <i>Torrey Canyon</i>
Jedinci	Rachel Carsonová, autorka <i>Silent Spring</i>

gulace sektorů, v nichž mají místní podniky „zelené“ konkurenční výhody – to se děje např. v Německu. Tato analýza zdaleka nestanovila ostře polarizovaný a mravně podložený portrét globálního dobra zastoupeného ochránářskými aktivitami a globálního zla zastoupeného aktivitami velkých výrobců.

Obecně lze říci, že globalizace regulačních procesů se obvykle odehrává skrze soutěžení o principy a způsoby kontroly. Součástí soupeření o principy jsou dobře známé debaty o deregulaci v protikladu k regulaci a o národní suverenitě v protikladu k univerzálně platným nadnárodním normám. Patří sem však také procesní záležitosti, jako je transparentnost a odpovědnost, ale i konflikty v souvislosti s donucovacími mechanismy, jako je např. užití vojenské moci jako mechanismu zajištění globální bezpečnosti a metody ekonomického donucení v podobě požadavků MMF. Toto soupeření naznačuje, že globální agenda není výlučně v rukou mocných. Výmluvně o tom svědčí také dopad četných protestních událostí, jež následovaly po konferenci WTO v Seattlu v roce 1999 a založení Světového sociálního fóra v brazilském Porto Alegre v roce 2001.

Druhým příkladem, který si v této souvislosti zaslouží naši pozornost, je internet. Máme zde k dispozici komunikační technologii, která se zrodila

ze dvou poněkud nesourodých zdrojů. Prvním z nich byly USA a zejména americké ozbrojené síly, které financovaly výzkum multacentrálního komunikačního systému schopného odolat nukleárnímu útoku. Druhým zdrojem bylo několik různorodých skupin badatelů v oblasti informačních technologií v Kalifornii i jinde, kteří chtěli zkoumat možnosti interpersonálních komunikačních sítí dostupných jedincům – jedincům zezdola i organizacím shora. V počátečních fázích byly hnací síly tohoto procesu velmi rozmanité a relativně málo podléhaly ekonomickým tlakům velkých společností. Přestože v osmdesátých letech prudce vzrostl vliv korporací, jejichž symbolem je Microsoft, odkaz dostupného komunikačního nástroje dosud přetrvává. Mnoho významných softwarových inženýrů nepřestává zásobovat veřejnou sféru technickými znalostmi, i když se vlivné korporace snaží chránit své duševní vlastnictví. Internet jako hnací motor a prostředník globalizované komunikace se nepochybně vyvinul z několika zdrojů a nadále odráží četná uživatelská hlediska.

Globální kultura a „glokalizace“

Globální kulturní život je prostorem, kde se projevují četné a často soupeřící protichůdné trendy. Lze namítat, že skutečný obraz je mnohem složitější a paradoxnější, než jak jej vykreslují prosté teorie mcdonaldizace a kulturního imperialismu (srov. Holton, 2000). Je patrný zajímavý vývoj přinejmenším ve třech směrech. Prvním z nich je proces homogenizace, v němž vítězí racionální standardizace firem, jako jsou McDonald's, Nike a Starbucks. Zde jde nepochybně o to, že mocné ekonomické zájmy usilují o vytvoření a ovládnutí globálních spotřebitelských trhů. Druhým trendem je však odpor vůči globální kultuře v jejích standardizovaných konzumentských formách. Souvisí to se silnou tendencí jedinců a skupin identifikovat se s konkrétními místy a kulturními možnostmi a se silou národní identity, která se však neprojevuje jen v nehorázně nacionalistické formě. Třetí složkou je rozvoj interkulturních fúzí či hybridů, jež v sobě spojují kulturní prvky z různých zdrojů – jako příklad poslouží „world music“ a řada *synkretických módních stylů.

Složitost kulturních trendů vyžaduje značnou analytickou pozornost. Hlavním důvodem je skutečnost, že rozhodně není snadné definovat vztah mezi globální kulturou a jinými národními nebo lokálními kulturními formami a institucemi. Zcela běžně se uvažuje o ostrých rozdílech mezi globální, národní a místní úrovní aktivity, ale zdaleka není jisté, že je možné tyto „úrovně“ přesvědčivě odlišit. Ve skutečnosti se zdá, že dochází ke vzájemnému pronikání přes vysoce propustné hranice.

Vlivné postavení si získal koncept „glokalizace“, který rozvíjel britský sociolog Roland Robertson (1992, 1995). Robertson původně rozvíjel myšlenku fúze globálního a lokálního ve snaze pochopit *synkretický charakter japonského náboženství. Typickým znakem japonské zbožnosti je podle Robertsona vypůjčování prvků z různých náboženství, zejména z buddhismu, jehož vliv zasáhl do Japonska z asijské pevniny, a šintoismu, japonského státního náboženství. Japonci se z různých příčin přiklánějí k oběma náboženstvím a svým vyznáním se nepovažují za buddhisty ani šintoisty. Součástí Robertsonovy diskuse o fúzi globálního a lokálního je ambiciózní teorie sociálního života jako kombinace univerzálního a partikulárního. Sociální život je lokalizován či specifikován v čase a prostoru, ale stejnou měrou je zapojen do globalizovaných či zevšeobecněných diskurzů o podstatě vesmíru a lidstva a zahrnuje základní otázky smyslu života. V tomto ohledu jsou Robertsonovy klíčové koncepce ontologické, protože přísluší k lidským bytostem a k aspektům lidské existence. „Glokalizace“ je lidským osudem, dá-li se to tak říci. Rozličné národy jsou vybaveny lokálními kořeny, ale svou existenci nemohou pochopit bez zapojení do globálního kontextu, což nezbytně vede k relativizaci náhledů na přejímané kulturní, náboženské a historické tradice.

Výmluvným příkladem dvojznačnosti mezi globálním, národním a lokálním v oblasti populární hudby je soutěž populárních písní Eurovize, kterou se budeme zabývat ve 37. rámečku.

RÁMEČEK 37

Soutěž populárních písní Eurovize: Kulturní imperialismus, nebo lokální synkretismus?

V soutěži populárních písní Eurovize zastupují soutěžící různé země, přičemž každá z nich organizuje národní soutěž, z níž vzejde její evropský reprezentant. Při finálovém večeru soutěže diváci hlasují pro jednotlivé písně pomocí národního systému hlasování. Zajímavé je, že hlasující v jednotlivých zemích často podporují soutěžící ze sousedních zemí nebo z těch, s nimiž je poji historické vazby. V této souvislosti si můžeme položit otázku, zda může být soutěž příkladem národního odporu vůči globalizaci. Proti tomuto předpokladu hovoří skutečnost, že v soutěži je relativně omezeno využití prvků lidové hudby a národních krojů. Všeobecným hudebním vyjadřovacím prostředkem je popová píseň spojující afroamerické a evropské prvky bez zvláštních odkazů na národní identitu. Samotní soutěžící jsou často nedávní imigranti, kteří k celkovému obrazu přispívají spíše multikulturními než národními prvky.

Hannerz [1992] se zamýšlel nad švédskou písní účastníci se soutěže na sklonku osmdesátých let a zmiňuje se o nedorozuměních v souvislosti s národní integritou celého procesu.

Ve švédské národní soutěži, jež měla určit „švédského“ účastníka evropské soutěže, „bylo zcela přijatelné, že ... první postupující píseň zpívala zpěvačka z Finska a druhou zpěvačka afroamerického původu ... Obě (přistěhovalkyně) byly považovány za představitelky nové heterogenity švédské společnosti ... Kontroverzní byla ale vítězná píseň, jejíž refrén zněl ‚Four Bugs [značka žvýkačky] a Coca-Cola‘ ... Z oněch dvou jmenovaných byla Coca-Cola diskutabilnější ... jako ústřední symbol ‚kulturního imperialismu‘ ... Mnohem méně pozornosti vyvolala skutečnost, že vítězná melodie byla kalypso“ (původně společenský tanec z Trinidadu – pozn. překl.) [1992, s. 217]. Vítězná píseň švédské soutěže tedy čerpala současně z finských, amerických, afro-amerických a karibských prvků.

Úkolem je nyní nejen rozhodnout, zda jde spíše o globální, nebo národní fenomén. Je zde také třetí možnost, že se jedná o vzájemné pronikání globálního a národního, o jistý typ „glokální“ fúze globálního a lokálního. Je-li tomu tak, můžeme se ptát: Jak dalece je rozšířen tento globální či „glokální“ *synkretismus? Z této otázky vyplývá hned několik dalších. Co je hnacím motorem tohoto glokálního synkretismu? Pokud je to zejména globalizovaný kapitalistický zábavní průmysl, proč získává tak složité kulturní formy? Jestliže je argument kulturního imperialismu neplatný, můžeme hovořit o jistých typech rodící se národní, regionální nebo translokální identity? To vyvolává otázku po míře nezávislosti globálního publika na procesech globální masové mediální produkce. Nakonec se můžeme také ptát, jak jsou tyto události významné pro pochopení globalizace. Jsou to nepodstatné události, nebo jsou naopak význačné sotva patrným způsobem, možná jako banální formy kulturního synkretismu analogické k formám národního symbolismu, jež jsou považovány za samozřejmost a o nichž Michael Billig [1995] hovoří jako o „banálním nacionalismu“?

Univerzalizmus a partikularismus

Analýza glocalizace Rolanda Robertsona je zasazena do širšího konceptuálního rámce. Na nejobecnější úrovni je „globální pole“ vytvářeno interakcemi mezi čtyřmi skladebnými prvky, a sice individuálními lidskými aktéry, národními společnostmi, společenskými *světovými systémy a nakonec „lidstvem“ v jakémsi obecném smyslu (1992, s. 27). Při takových interakcích dochází k častým vzájemným průnikům univerzálního a partikulárního. Robertson hovoří o „univerzalizaci *partikularismu a o partikularizaci univerzalizmu“ (1992, s. 100). Výchozím bodem této teze je skutečnost, že v globalizační epoše již neexistují jedinci ani společnosti imunní vůči globálním vlivům, přestože dosud záleží na specifických vazbách času a prostoru. Globální a lokální se vzájemně vytvářejí.

Princip „univerzalizace partikularismu“ lze sledovat na globální difuzi partikulárních sociálních forem, jako je systém volného trhu nebo forma národního státu, které kdysi vznikly ve specifickém historickém kontextu raně moderní Evropy. Princip „partikularizace univerzalizmu“ je patrný v přizpůsobení či relativizaci obecných institucí a vnímání partikulárních kontextů. Příkladem je přizpůsobení univerzálních norem lidských práv partikulárním potřebám a včlenění univerzálních představ o právech do konkrétních národních soustav občanství. Na Západě v uplynulých 200 letech přineslo ženské hnutí partikularizaci abstraktní univerzální ideje „lidských práv“. Na těchto příkladech vidíme, jak univerzální hodnoty proměňují partikulární uspořádání v jistých kontextech a naopak lze rovněž pozorovat vývoj v opačném směru, kdy partikulární kontexty proměňují způsob, jímž lidé chápou význam univerzálního.

Další skupina přístupů k těmto otázkám se rozvinula kolem představ o „kosmopolitní demokracii“. Formuloval je David Held a další teoretici jako normativní ideály „globální občanské společnosti“ nebo „kosmopolitiky“ (1995; Archibugi a Held, 1995; Kaldor, 2003). Debaty o kosmopolitní demokracii se odvolávají na univerzální hodnoty transparentnosti, odpovědnosti, míru a spravedlnosti ve světových záležitostech; snaží se rovněž ukázat, jak byly tyto hodnoty obohaceny partikularistickými tradicemi různých národních společností. Mnozí by rovněž považovali vývoj nadnárodních sociálních hnutí za známku vznikající kosmopolitní demokracie povstávající z dialogu mezi globálním, národním a lokálním. Světové sociální fórum svědčí o sblížování globálního sociálního porozumění s ohledem na velmi rozmanitá hlediska, otázky a problémy.

Diferenciace a integrace v globalizační teorii

Hovořit o četných rozměrech globalizace znamená čerpat ze základní představy sociální teorie o *diferenciaci. Podle *funkcionalistické teorie se společnost během času diferencuje do různých dílčích systémů, z nichž každý plní odlišnou sociální funkci nebo vykonává vlastní soubor aktivit. Podle jednoho velmi prostého modelu se ekonomika zabývá výrobou, distribucí a spotřebou, politika řeší přidělování veřejných zdrojů zákonnými způsoby, zatímco kultura dodává sociálním aktérům smysl a zásobu symbolických a praktických zdrojů. Taková diference poskytuje různé výhody specializace společně s institucemi, jako jsou trhy, vlády a náboženské organizace obsazující relativně autonomní místa v celkovém sociálním systému. Funkcionalistickou teorii prosazovali zejména Talcott *Parsons a Robert *Merton, ale představa

„mnoha rozměrů“ a „mnoha autonomních logik vývoje“ také připomíná trvalý odkaz idejí Maxe Webera.

Myšlenku diferenciacie provází jedna zásadní pochybnost, a sice jak dalece je kompatibilní se sociální **integrací*. Může nadměrná diferenciacie vést k nestabilitě? Nezdůrazňuje se přehnaně potřeba silných forem sociální integrace? Tyto otázky, vznesené původně v souvislosti s národními státy, se v nadnárodním kontextu stávají mnohem naléhavějšími. Různí komentátoři pojmenovali řadu integračních problémů. Jedním z nejzávažnějších je ten, že globální ekonomika se zdá v jistém smyslu mimo kontrolu. Přinejmenším je nedostatečně regulována politickými mechanismy a veřejným kolektivním jednáním. Trhy jsou nestálé a jsou vystavené značnému riziku, kdežto moc korporací podpořená regulačními orgány, jako je MMF, postrádá odpovědnost a legitimitu. Nastal „globální demokratický deficit“, neboť ekonomika se globalizovala rychleji než politické instituce, které v důsledku toho nedokážou reagovat dostatečně účinně a demokraticky.

Dalším integračním problémem je poměrně silné vědomí lokální a národní identity a omezený vývoj kosmopolitního vědomí. V důsledku toho nastává deficit **solidarity* mezi národy a jedinci. Potíž je v tom, že proces globalizace vedl k rozsáhlé diferenciaci mezi ekonomikou, politikou a kulturou, což podnítilo oživení partikularistických kulturních identifikací a přimknutí k tomu, co se často označuje jako **„politika identity“*. Jinou cestu k trhu lze v tomto smyslu interpretovat také odkazem na konflikt mezi tendencemi k další diferenciaci na straně jedné a tendencemi k *dediferenciaci* na straně druhé, přičemž „dediferenciacie“ nemusí vždy nutně znamenat totéž co „reintegrace“. Robertsonova idea globálního pole směřuje pozornost k pokusům o integraci obecného s partikulárním. „Glokální“ v tomto smyslu je **ontologickým rysem lidských poměrů*, který spojuje univerzální aspirace s partikulárním kontextem. I zde však zůstává nejasné, zda lze udržitelných forem integrace dosáhnout glokálními prostředky, nebo zda jsou obsahem glokálních projevů pouze konflikty kolem distribuce globálního zboží. I když se státy a sociální hnutí považují za glokální, neznamená to ještě, že se obyvatelstvo smíří se světovým řádem v jeho současné podobě – zvláště ne za současného stavu závažných ekonomických nerovností a nespravedlností mezi bohatými a chudými, mocnými a slabými.

Jak nová je globalizace? Některé historické souvislosti

Až dosud jsme se zabývali globalizací z hlediska současného socioekonomického vývoje. V závěru diskuse se odpoutáme od současné situace a v zájmu lepšího pochopení situace budeme uvažovat o historických souvislostech.

K pohybu lidí, zboží a myšlenek přes hranice dochází již stovky, ba snad dokonce tisíce let. Přesuny početných skupin obyvatelstva při hledání potravy, půdy či svobody a obchodování mezi kmeny, městskými státy a oblastmi sahají hluboko do historie. Musíme se však ptát, zda či jak dalece vytvářejí tyto historické přesuny smysluplné případy koncepce globalizace. Zjistíme, že zásadní ukazatele nesouvisejí pouze s pohyby přes hranice, ale také s těsnější vzájemnou závislostí mezi prostorově oddělenými sociálními skupinami a s vnímáním světa jako svým způsobem jednoho místa. Globalizace nemusí nutně vyžadovat, aby se jedinci cítili globálně nebo aby si osvojili globální identitu a příslušnost, ale téměř jistě znamená, že aktivity jedinců a skupin musí brát v úvahu globální vzájemné závislosti, ať už ekonomické, technologické, politické, či kulturní. Potřeba brát v úvahu vzájemné globální závislosti možná svědčí o tom, že dochází ke globalizaci prostřednictvím externích omezení. Zdá se, že se jedinci zapletli do něčeho, co se vymyká jejich osobní kontrole. Právě tímto způsobem interpretují svět mnozí antiglobalističtí kritici. Nemožnost volby a nedostatek demokratické diskuse o průběhu globalizace je nepochybně zdrojem značné nespokojenosti. Existují však dva alternativní způsoby úvah o tom, jak se jedinci stavějí ke globalizačním procesům v historických souvislostech.

První skupinu tvoří jedinci aktivně se účastnící procesů, které se odehrávají napříč hranicemi, a globální kultury. Mohou to být obchodníci nebo poutníci, objevitelé nebo přistěhovalci, nadnárodní manažeři nebo světoví hudebníci, osadníci nebo ekologičtí aktivisté. Činnost tohoto typu vyžaduje jistou míru rozšířené orientace napříč hranicemi, ať už je člověk „světoobčan“, nebo imperialista, muslim, žid, nebo křesťan, obchodník, nebo příslušník diaspory roztroušené po celém světě. Druhá a méně zjevná globální orientace zahrnuje všechny, kteří využívají materiální a symbolické zdroje a zásoby, jež nepocházejí z jejich vlastí, ať už se jedná o technologie, potraviny, politické instituce, náboženské praktiky, umění, či literaturu. Zapojení do těchto sociálních vzorců nevyžaduje žádné zvláštní globální vědomí; ale tyto ideje, instituce a zdroje přesto mohou mít vlastní dávnou minulost napříč hranicemi,

ať už se jedná o matematické pojmy, formy hospodářské organizace, nebo o světová náboženství (srov. Curtin, 1984).

Velmi ambiciózní pokusy o dlouhodobé historické výklady interakcí a vzájemných závislostí vytvořil André Gunder Frank se svými spolupracovníky (Frank a Gills, 1993). Jedno z nejradikálnějších Frankových tvrzení zní, že světové systémy neexistují pouhých 500 let, ale spíše 5000 let. Tento předpoklad vychází např. z existence dálkového obchodu, tržní směny a forem akumulace kapitálu. Frankovým hlavním cílem bylo dokázat existenci expanzivního kapitalistického jádra ve světových dějinách. Tento postoj je zajímavý ze dvou důvodů. Za prvé přehodnocuje dobře známou tezi, že globální kapitalismus vznikl až po 15. století a byl symbolizován Kolumbovou plavbou do Ameriky. Za druhé zdůrazňuje jiné než západní počátky globalizace.

Další významný příspěvek k historickým způsobům uvažování o globalizaci sestavil A. G. Hopkins v publikaci *Globalization in World History* (2002). Soustředí se na čtyřdílnou typologii globalizace, jak je uvedena v tabulce 14.2. Typologie není uspořádána podle variant jednotlivých strukturálních principů, jako např. Marxův „výrobní způsob“ nebo Weberova „forma legitimního panství“. Vychází spíše ze změn institucionálních modelů sociální organizace v čase a prostoru. Čtyři typy globalizace načrtnuté Hopkinsem a jeho spolupracovníky nemají být Prokrustovým ložem, na něž jsou napínány složité soubory historických dokladů tak dlouho, dokud se úhledně nevejdou do příslušné kategorie. Smysl těchto úvah je spíše *heuristický: poskytnout přijatelný rámec, v němž mohou být užitečně uspořádány další historické údaje.

O Hopkinsově schématu se nepochybně bude ještě diskutovat a předmětem debat bude jistě analytická soudržnost čtvrté, postimperální fáze. Posílení globální intervenční zahraniční politiky USA na počátku třetího tisíciletí vrhá jisté pochybnosti na tezi o „konci impéria“. Autoři jako Michael Hardt a Antonio *Negri (2000) a David Harvey (2003) se vyslovují ve prospěch návratu imperiálních sil. Zdá se, že integrace globálních trhů není dostatečnou silou k zajištění globální bezpečnosti v epoše pokračujících mezinárodních konfliktů a globálního terorismu. Není jisté, zda to znamená návrat k imperiálním pokusům o globální integraci prostřednictvím vojenské síly, jež jsou patrně odsouzeny ke stejnému nezdaru jako všechny předchozí říše, nebo zda to značí počátky fáze de-globalizace soustředěné kolem násilných metod národní nebo regionální *realpolitiky*. Posledně jmenované otázky klade Michael *Mann (2003) s odkazem na americkou okupaci Iráku, která byla zahájena v roce 2003.

TABULKA 14.2

Čtyři historické typy globalizace

Zdroj: upraveno podle Hopkinse (2002)

Archaická	Časově předchází industrializaci a národnímu státu Existovala v Asii, Africe a v částech Evropy	Souvisí s říšemi, městy a obchodní diasporou Mezi její aktéry patřili králové, válečníci, kněží a obchodníci
Raná	Objevuje se v 17.–19. století současně s novým formováním států a s rozšířením obchodu Existovala v Evropě, Asii a některých částech Afriky	Zdroje domácích změn vycházejících z mnoha center, mimo jiné také ze zlepšeného řízení námořního obchodu Mezi její aktéry patřili objevitelé, otrokáři, obchodníci a poutníci
Moderní	Tradiční „západocentrická“ fáze, nastala na počátku 19. století, souvisí s industrializací a vzestupem národního státu V pozdější fázi stále častější zapojení nezápadních národů Zrod globální občanské společnosti	Zahrnuje volný obchod a imperiální expanzi, zlepšenou výrobu, ozbrojené síly a komunikační technologie Zdomácnění dřívějších forem kosmopolitismu Mezi její aktéry patřili imperiální kolonizátoři, výrobci, vědci, aktivisté nevládních organizací
Postkoloniální	Zánik kolonií v padesátých letech 20. století, vznik nových typů nadnárodních organizací a regionální integrace Mimoevropské zdroje globalizace včetně islámu, synkretické mezikulturní fúze, např. jazzu a world music	Postimperální oživení kosmopolitismu Mezi její aktéry patří obchodní a politické elity, přistěhovalci a hledači azylu, globální státní úředníci, aktivisté radikálních sociálních hnutí, virtuální sítě kolem internetu.

Závěr

Globalizace je pro sociální teorii důležitá, protože vyvolává mnohé zásadní otázky o povaze a směru sociálních změn, o mobilitě a osídlování, o moci a nerovnosti, o konfliktu a řádu, o solidaritě a identitě i o komplexitě sociálního uspořádání. Ale globalizace je důležitá také proto, že přináší důležité příklady toho, co Robert Merton (1949c) nazýval teorií „středního dosahu“ v protikladu ke spekulativnějším formám „velké teorie“. Vůle vytvořit velkou teorii odráží několik aspirací, od hledání jednotné teorie společnosti až k aktivistickému poslání prorocství. V prorockém stylu považovali analytici globalizaci za zvěs-

tovatelku globální hojnosti, ale stejně tak ji považovali za nepřítel sociální spravedlnosti, demokracie a komunity. Emocionální přitažlivost takových názorů byla ve významných souborech empirických výzkumů narušena méně velkolepými a komplexnějšími vysvětlujícími přístupy. Vysvětlení a popisy globalizace jsou posety neúspěšnými obecnými teoriemi a prorocstvími, od domněnek o konci sociálního státu i národního státu až k myšlence kulturní homogenizace a univerzální distribuce bohatství.

Při studiu globalizace byl metodologický nacionalismus zpochybněn novým metodologickým globalismem. Metodologický globalismus ve svých nejradikálnějších formách považuje proudění lidí, představ a zdrojů v prostoru za nový osový princip (srov. Urry, 2000). Současně bychom však měli objasnit, že ne všechno podléhá neustálé změně. Pevné sepětí s ideály stále bezpečnosti vybudované kolem určitých míst a kontextů znamená pro globalizaci jisté omezení (srov. Scott, 1997). Totéž platí pro mnohé „glokální“ fúze, v nichž rádo by globalismus hledá ukotvení ve specifických regionálních kontextech. Platí to, ať už jde o hledání nových trhů a uplatnění výrobků v mezerách na trhu, nebo o hledání obecných kulturních významů v populacích, které se liší svou tradicí a identitou.

Je třeba zdůraznit, že uvažujeme-li o globalizaci jako o dlouhodobém procesu, neznamená to, že by nepřinášela nic nového. Proudění a vzájemné závislosti se klenou v čase i v prostoru a je nutno nahlížet na ně v historických rozměrech, ale je také pravda, že rychlost a intenzita zahraničních transakcí v posledních letech prudce vzrostla. Nepochybně to souvisí s rozvojem komunikačních a informačních technologií souvisejících s internetem, digitalizací informací a pronikáním masových médií do populární kultury. Silný smysl pro prakticky okamžitý čas by nám však neměl bránit vnímat historickou složitost fenoménu globalizace. Neexistuje jeden globální čas, ale složitá řada časových dimenzí. Patří mezi ně také ustavičné vnímání „ledovcového času“ či toho, co francouzský historik Fernand Braudel označuje jako *longue durée* a co souvisí s pomalými změnami vztahů mezi lidstvem a přírodním prostředím (1967). Patří sem také formy cyklického času, v němž nastává šfření globalizace a deglobalizace, často v reakci na nezdařené projekty globální integrace. Při tom všem globalizace pomohla podpořit vzednutí zájmu o sociologické úvahy o prostoru a čase a o historickou transformaci struktur lidské civilizace.

K ZAMYŠLENÍ

1. Je globalizace jiným označením pro ekonomický imperialismus?
2. Existuje jedna globalizační logika, nebo je jich více?
3. Jaký vztah lze najít mezi ekonomickými aspekty globalizace a politickými, právními a kulturními aspekty?
4. Jak dalece globalizace podkopává suverenitu národních států?
5. Jak nová je globalizace?
6. Existují nějaké hranice globalizace?
7. Může existovat něco jako *globální občanská společnost*?

■ DOPORUČENÁ LITERATURA

David Held a Anthony McGrew napsali dvě knihy, které poslouží jako vynikající úvod k polemikám o globalizaci: *Globalization/Antiglobalization* (Polity Press, 2002) a *Global Transformations: Politics, Economics and Culture* (Polity Press, 1999). Stejní autoři uspořádali užitečnou sbírku textů *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (Polity Press, 2000), z níž upozorňujeme zejména na úvodní kapitolu nazvanou „The Great Globalization Debate“. Dobrou publikací je také *Globalization: Capitalism and its Alternatives* Leslie Sklaira (Oxford University Press, 3. vydání, 2002). Další užitečné příručky jsou *Globalization: A Critical Introduction* Jana Aarta Scholteho (Macmillan, 2000), *Globalization* Malcolma Watera (Routledge, 1995) a *Globalization and the Nation State* Roberta Holtona (Macmillan, 1998). Vlivné publikace napsali Ulrich Beck: *What is Globalization?* (Polity Press, 2000), Zygmunt Bauman: *Globalization: The Human Consequences* (Polity Press, 1998), Martin Albrow: *The Global Age* (Polity Press, 1997), Barrie Axford: *The Global System* (Macmillan, 1995) a Anthony Giddens: *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives* (Routledge, 2000; česky: *Unikající svět*, Slon, 2000).

Studie Rolanda Robertsona *Globalization: Social Theory and Global Culture* (Sage, 1992) byla jednou z prvních knih, které umístily globalizaci na intelektuální mapu. Zásadním příspěvkem je *The Information Age* Manuela Castellse. Studie byla publikována jako součást třísvazkové řady *The Rise of Network Society* (Blackwell, 1996), *The Power of Identity* (Blackwell, 1998) a *End of Millenium* (Blackwell, 1996). Mezi průkopnické empirické studie patří *Global Business Regulation* Johna Braithwaitea a Petera Drahoše (Cambridge University Press, 2000) a *The Transnational Capitalist Class* Leslie Sklaira (Blackwell, 2001). Doporučujeme také dvě knihy Johna Urryho *Sociology beyond Societies* (Routledge, 2000) a *Global Complexity* (Polity Press, 2003). Nejskeptičtější náhled na globalizaci ve vztahu k osudu národních států načrtli Paul Hirst a Graham Thompson ve studii *Globalization in Question* (Polity Press, 1996). Významnými studiemi globálních měst a toku financí a kapitálu jsou tři knihy Saskie Sassenové *Cities in a World Economy* (Sage, 2. vydání,

2000), *The Global City: New York, London, Tokyo* (Princeton University Press, 2001) a *Losing Control? The Decline of Sovereignty in an Age of Globalization* (Columbia University Press, 1996).

O kulturních aspektech globalizace se poučíte v knize Arjuna Appaduraia *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization* (University of Minnesota Press, 1996). Příklady úvah teoretických geografů o globalizaci najdete u Davida Harveyho: *Spaces of Capital: Toward a Critical Geography* (Routledge, 2001), v knize *Postmodernism Geographies* Edwarda Soji (Verso, 1989), *Ecology of Fear: Los Angeles and the Imagination of Disaster* Mika Davise (Vintage, 1999) a *Spatial Formations* Nigela Thrifta (Sage, 1996).

Významným příkladem investigativní žurnalistiky je práce Naomi Kleinové *No Logo* (Flamingo, 2001). Texty s levicovým příklonem jsou *The Follies of Globalization Theory* Justina Rosenberga (Verso, 2001), *An Anti-Capitalist Manifesto* Alexe Callinicose (Polity Press, 2003) a široce diskutovaná kniha *Empire* Michaela Hardta a Antonia Negriho (Harvard University Press, 2000). *Corrosion of Character* (Norton, 1998) Richarda Sennetta je velmi čtivou studií „flexibilního“ podnikavého jedince. Další významné pojednání o tomto jevu ve Francii napsali Luc Boltanski a Eve Chiapellová: *Le Nouvel esprit du capitalisme* (Gallimard, 2000). Liberální obranou globalizace jsou dvě významné knihy: *Globalization and its Discontents* Josepha Stiglitze (Penguin, 2002; česky: *Jiná cesta k trhu*, Prostor, 2003) a *In Defense of Globalization* Jagdishe Bhagwatiho (Oxford University Press, 2004). O koncepcích „kosmopolitní demokracie“ psal David Held v knize *Democracy and the Global Order* (Stanford University Press, 1995), Mary Kaldorová v knize *Global Civil Society* (Polity Press, 2003) a James Bohman v článku „The Globalization of the Public Sphere“ uveřejněném v časopisu *Philosophy and Social Criticism*, 24/2–3 (1998).

■ INTERNETOVÉ STRÁNKY

Centrum pro studium globalizace a regionalizace (CSGR): na adrese www.warwick.ac.uk/fac/soc/CSGR jsou odkazy na diskusní skupiny, aktivity, oblasti výzkumu a publikace.

Centrum pro výzkum globalizace – Afrika (GRCA): na adrese www.globalization-africa.org jsou odkazy na aktuální projekty, události a výzkumné zprávy o globalizaci soustředěné na Afriku.

Mezinárodní fórum pro globalizaci (IFG): na adrese www.ifg.org jsou informace od široké aliance aktivistů, vědců, ekonomů, badatelů a spisovatelů o jejich společné činnosti a o veřejné osvětě v souvislosti s globalizací.

Global 500: na adrese www.fortune.com/fortune/global500 najdete informace o 500 největších a nejvýznamnějších globálních společnostech.

Amnesty International (AI): na adrese www.amnesty.org najdete stránky světově rozšířené nevládní organizace Amnesty International, která se zabývá studiem a prosazováním lidských práv.

Závěr: Sociální teorie pro 21. století

Austin Harrington

Žijeme na počátku třetího tisíciletí a naše současnost se vyznačuje značnou mírou nejistoty. Pro mnoho lidí nebyl konec 20. století spojen s formálním ukončením roku 1999, ale spíše s pádem komunistických režimů ve východní Evropě a s rozpadem Sovětského svazu. Tyto události, jež nastaly v letech 1989–1993, znamenaly konec studené války a konec rozdělení světa na dvě protichůdné ideologie kapitalismu a komunismu. Pochmurný bipolární systém, který převládal ve druhé polovině 20. století, vytvořil jistou míru předvídatelnosti v oblasti mezinárodních vztahů, ekonomických prognóz a celkového společenského očekávání. Tato předvídatelnost dnes prakticky zmizela. Dnešní svět je vysoce nestálé místo vyznačující se stále širšími propastmi mezi nejbohatšími a nejchudšími národy, stále hlubšími zásahy do životního prostředí a rozsáhlou nerovnováhou moci mezi politickými činiteli Západu, tedy Spojenými státy a Evropskou unií, a rozmanitými oblastmi, kontinenty, společnostmi a kulturami ostatního světa. V současné době nevidíme takřka žádné doklady existence jakékoli soustavy globální občanské společnosti, která by dokázala přimět nejrozvinutější ekonomiky a nejmocnější vlády světa k tomu, aby se postaraly o spravedlivější rozdělování zdrojů. Neexistuje žádný globální právní systém, který by zajistil všem národům rovnou šanci určit si vlastní život autonomními a současně mírovými prostředky.

Jestliže pád berlínské zdi 9. 11. 1989 vyznačil konec 20. století, symbolickým začátkem 21. století byl pro mnoho lidí teroristický útok na budovy Světového obchodního centra v New Yorku a na budovu Pentagonu ve Washingtonu 11. září 2001. Díky této dramatické a traumatické události si mnoho lidí uvědomilo zranitelnost, pomíjivost a falešné sebeuspokojení našeho současného globálního života. Zdálo se, že tyto netolerantní a netolerovatelné

činy jsou důsledkem nového vzestupu náboženského fundamentalismu, nacionalismu, etnické nesnášenlivosti, rasismu a xenofobie, ale stejně tak jsou i projevem odporu vůči západnímu světu i odporu existujícího *uvnitř* západního světa. Nepochybně jsou příznakem jisté degradace globální sociální solidarity a odrážejí absenci jakéhokoli systému společného sociálního, ekonomického a politického života, který by dokázal podpořit společný zájem o kolektivní blaho lidského rodu. Neměli bychom zapomínat, že stejný svět, který 11. září 2001 viděl zahynout tisíce lidí, nechává každoročně zemřít 2,3 milionu Afričanů na AIDS, částečně v důsledku nedostatku poměrně snadno dostupných léků.

Zdá se, že po 11. září 2001 vstoupila světová politika do nové či „druhé“ fáze globalizace, která je výrazněji imperialistická a militaristická. V kontextu obecného posunu osy světového konfliktu od kapitalisticko-komunistického rozdělení druhé poloviny 20. století k ropným velmocím Středního východu a muslimským národům, které tam žijí, si systém neoliberální hospodářské politiky pod vedením západních zemí uvědomuje, že jeho zdroje morální a politické legitimacy se ocitly v hluboké krizi. V době, která je nesmazatelně poznamenána americkou „preventivní válkou“ v Iráku z roku 2003, odhalením mučení iráckých válečných zajatců a zdánlivě nekonečnými nezdařenými pokusy o nastolení míru a spravedlnosti pro Palestince žijící na územích okupovaných Izraelem – abychom jmenovali jen některé z mnoha ožehavých problémů dneška –, jsou dominantní světové hospodářské systémy nuceny udržovat se silou ve jménu „války proti terorismu“. Jestliže poslední roky 20. století uvedly na scénu to, co francouzští autoři Luc Boltanski a Eve Chiapellová (2000) nazývají „novým duchem kapitalismu“, jenž je založen na novém typu flexibilních jedinců otevřených vůči všem možnostem rozvoje vlastní kariéry, potom první roky 21. století přivádějí na scénu nový mezinárodní *přirozený stav, v němž jsou všechny snahy o vytvoření skutečně nestranných právních orgánů disponujících mezinárodní pravomocí systematicky podrývány starostmi nejmocnějších států světa o vlastní „národní bezpečnost“.

Ve složitých a nespravedlivých globálních podmínkách získává na významu přísná a pečlivá sociální analýza. V situaci, kdy je značná část současného politického života odtržena od skutečnosti, zamlžená nezvladatelným množstvím informací, zkreslujícími mediálními kampaněmi či kultem mediálních celebrit, je kritická sociální analýza nade vše důležitá. V době, kdy se politická reprezentace stále častěji přizpůsobuje líbivému mediálnímu obrazu a ztrácí schopnost odlišit skutečnost od smyšlenek, je sociální teorie životně důležitým nástrojem. V tomto společenském ovzduší jsme někdy v pokušení sprásknout ruce v zoufalství nad problémy našeho světa, stáhnout se do sebe a věnovat se

čistě soukromým apolitickým zájmům nebo se zaměřit na jednotlivé křiklavé případy na úkor složitých a rozporuplných souvislostí. Tento typ reakce je však z několika důvodů nebezpečný.

Pečlivým výzkumem je nutno objevit a pojmenovat fakta související s příčinami našeho neklidu. *Existují* iluze, předsudky a lži, které je třeba odstranit z našeho veřejného i soukromého života. Musíme se ale smířit s tím, že odpovědi na naše problémy nejsou vždy jednoznačné a jasné. Antický řecký filozof *Platon přirovnával nevědomost k pozorování stínů na stěnách jeskyně osvětlené skomírajícími plameny ohně a vyslovil předpoklad o naprostém odloučení pravdy a osvícení od každodenních životních souvislostí, jež lidé ve světě zpravidla prožívají. Tento předpoklad pro nás již nemůže platit. Naše dnešní skutečnost je nedílně spojena se stíny a proměnlivými formami, se zprostředkovanými obrazy a neuspořádanými protimluvy. Naší skutečností není Platonovo jasné denní světlo vně jeskyně. To znamená, že i kdybychom z politiky a společnosti vymýtili faleš a předsudky, nemůžeme předpokládat, že naše odpovědi budou vždy pravdivé. Ovšem ať už nám svět připadá sebevíce nezvladatelný a pošetilý, musíme hledat své odpovědi tady a teď. Musíme se zapojit do světa takového, jaký je, a snažit se proměnit jej zevnitř, skrze logické uvažování a komunikaci.

Různé školy sociální teorie, jimiž jsme se na stránkách této knihy zabývali, nabízejí několik pojmových nástrojů, s jejichž pomocí se lze vypořádat s takovou obtížnou skutečností. Nabízejí analytické metody s řadou empirických využití v praktických souvislostech. Je třeba zdůraznit, že žádná jednotlivá škola nemá monopol na autoritu. Ke každé je třeba přistupovat kriticky jako k jedné z několika možných. To však neznamená, že všechny školy a teorie lze smísit dohromady v jednu pestrou polévku. Ne všechny teorie jsou vzájemně slučitelné. Mezi některými přetrvává napětí a rozpory. Neplatí ani, že kdybychom je všechny smísili dohromady, mohli bychom z nich vybrat nejlepší části a ostatní odhodit. Je však možné uskutečnit produktivní syntézu a vzájemnou kritiku, a právě proto si všechny školy uvedené v této knize zaslouží stejnou pozornost. Sociální teorie, stejně jako každá vědecká diskuse, je pluralitní střetávání vyznačující se jednotou a nejednotností, kontinuitou i diskontinuitou.

V nejobecnějším smyslu je sociální teorie způsobem uvažování o sociálním životě, který nám pomáhá uchopit dvě věčné otázky lidské existence: *Kdo jsme?* a *Co máme dělat?* V moderní době nabývají tyto otázky zvláštní důležitosti. Přemýšlet o tom, kdo jsme a co bychom měli dělat, znamená v podstatě uvažovat o tom, co znamená být *moderní*; a právě tato otázka modernity stojí ve středu sociální teorie. Samotná existence sociální teorie jako vědeckého projektu je výtvořem modernity. Ve společnostech, jež dnes označujeme za

„starověké“ nebo „tradiční“, není sociální teorie možnou strukturou myšlení, přinejmenším ne v tom smyslu, jak dnes chápeme slovo „teorie“. Pouze modernita mohla pomyslet na to, jak využít vědeckou koncepci k vytvoření a formování vlastního světa. Přestože starověké společnosti nám dávají mnohé odpovědi na otázku, kdo jsme a co máme dělat, tyto odpovědi již nejsou *našimi* odpověďmi a nejsou ani odpověďmi sociální teorie. Dávni lidé přemýšleli o svém světě a o tom, jak by si v něm měli počínat, ale nevěřili, že jejich svět potřebuje radikální přeměnu a že je takové přeměny schopen. Nevěřili, že je jejich svět schopen racionální transformace skrze kolektivně organizované lidské jednání.

Uvažovat o tom, kdo jsme a co bychom měli dělat, znamená reflektovat náš čas, naše místo v čase a náš vztah k času. Úvahy o významu času a o bytí v čase jsou opakujícím se motivem pro mnohé nejvlivnější filozofy modernity, od G. W. F. Hegela k Friedrichu Nietzschemu a Martinu Heideggerovi, ale také pro sociální a politické myslitele, jako je Karl Löwith (1949), Alexandre Kojève (1933–1939), Hans Blumenberg (1966), Eric Voegelin (1952), Hannah Arendtová (1958, 1971) a mnoho dalších. Jak objasnili tito myslitelé, starověcí lidé nepochybně také přemýšleli o svém čase, ale věřili, že čas je jim *dán*, a neuvažovali o tom, že jej *vytvářejí*. Ve starověku lidé věřili, že čas jim dala bytost nebo bytosti stojící *mimo* čas, tedy bůh, bohové nebo duchové. Lidé si sice uchovali víru v Boha, bohy nebo duchy jako emocionální i intelektuální sílu, ale součástí modernity je také myšlenka, že my lidé jsme odpovědní za utváření našeho světa a času. My, kteří žijeme na tomto světě, jsme strůjci svého vlastního osudu. Strůjci historie a politiky jsme my sami, nikoli bohové či duchové. Opakovaně se nám připomíná, že nejsme nesmrtelní a že lidé jsou jen jedním z živočišných druhů, kteří obývají tuto planetu. Bez ohledu na to, jak dalece snad dokážeme prodlužovat svůj život pomocí pokroků v medicíně i přírodních vědách, každý z nás musí jednou zemřít. Smrt je nepřekonatelným horizontem veškeré naší existence. Součástí modernity je také myšlenka, že člověk je stále méně schopen uvažovat o smrti jako o vstupní bráně k neměnné říši nebo jako o počátku nového života mimo čas – jemuž říkáme nebesa či věčnost. V době modernity si stále více uvědomujeme, že mimo smrt neexistuje nic než čas. Uvědomujeme si, že kromě bytí v čase a nebytí v čase neexistuje nic jiného: nekonečný počátek existence a konec existence. Dostát našemu času znamená být moderní a být moderní znamená čelit této situaci a hledat způsoby, jak ji pochopit.

Sociální teorie nabízí několik způsobů, jak tuto obtížnou situaci uchopit – společně s filozofií, uměním a poezií. Sociální teorie nám přináší logicky odvodněné výklady a diagnózy pokusů modernity – někdy jsou prospěšné, jindy katastrofální – ovládnout čas a vyrovnat se se smrtí v našem bezprostředním

a jediném skutečném světě. Je to svět materiálních nerovností mezi lidmi, svět násilí a nespravedlnosti. Když Karl Marx prohlásil, že filozofové až dosud svět pouze vykládali, ale nyní jde o to jej změnit, vyjádřil tím základní zásadu veškeré modernity a všeho moderního teoretizování. Tato zásada zní, že *theōria* – podle definice starých Řeků „kontemplace“ – nenachází skutečnou pravdu, dokud není spojena s *praxis*, s praktickým vykonáváním úkolů současného života: úkolů politiky, úkolů užívání společenské moci v zájmu zlepšování životních podmínek, v zájmu svobodnějšího, spravedlivějšího a šťastnějšího života pro všechny. Lze tvrdit, že hlavní maxima modernity zní, že ačkoli jsme smrtelní, jsme nadáni silou a odpovědností využít svůj život k tomu, abychom vytvořili svět, který nabízí každému rovné příležitosti k naplnění sociálního života. Pokud jsme moderní a chceme být moderní, chceme zlepšit podmínky společného života; nechceme opomíjet minulost, nechceme na ni zapomínat a nechceme ji ani opakovat. Nemůžeme racionálně chtít takovou budoucnost, která je stejná jako minulost. Můžeme mít jen racionální vůli chtít změnit svět k lepšímu a podle svého nejlepšího svědomí.

Glosář

Glosář vysvětluje běžné odborné výrazy, které se objevují na stránkách této knihy. Nelze jej však považovat za úplný slovník sociologické terminologie. Kromě několika zásadních pojmů, které si zaslouží stručnou definici i na tomto místě, neobsahuje slovníček ty výrazy, jež jsou podrobně vysvětleny v textu jednotlivých kapitol pod nadpisy konkrétních oddílů. Neuvádíme zde ani vysvětlení pojmů, jež jsou odpovídajícím způsobem popsány na stránkách této knihy a které čtenář vyhledá podle odkazů na příslušné stránky v rejstříku. Slovníček byl vytvořen tak, aby zaplnil jisté mezery v soupisu zásadních sociologických témat a méně známých pojmů.

a priori Latinský výraz označující logicky pravdivý a nutný jev nezávislý na pozorování a zkušenosti.

absolutismus Historický pojem označující absolutní moc panovníka nad všemi poddanými; typický pro evropské absolutistické monarchie v 17. století; např. za vlády Ludvíka XIV. ve Francii.

anomie Tento pojem používal Émile Durkheim k označení stavu rozkladu norem nebo morálního vakua, který nastával v důsledku slabosti nebo neexistence pravidel regulujících sociální styky; opak řeckého výrazu „zákon“ – *nomos*.

antropocentrický Pojem označující jakýkoli způsob myšlení, který staví lidské představy o světě do středu vesmíru; naivně stvrzuje svrchovanost lidských bytostí jako těch, které utvářejí a znají bytí.

asketismus Dobrovolné odřeknutí se pohodlí a potěšení v zájmu vyššího cíle nebo vnitřní pravdy; výraz používal Max Weber k označení vzestupu protestantské „pracovní etiky“ ve vztahu ke kapitalismu rané moderní Evropy a Severní Ameriky.

autonomie Výraz složený z řeckých slov *autos* a *nomos*, tedy *sám* a *zákon*; označuje schopnost svobodně určovat vlastní

činy a odpovídat za ně; schopnost nebýt předmětem indoktrinace a cílem manipulativních vlivů; pojem pochází z filozofie Immanuela Kanta, používali jej zejména kritičtí teoretici jako Jürgen Habermas.

autopoietický Výraz je odvozen od řeckého slova *poiesis*, tvoření; používal jej Niklas Luhmann ve významu „sebevytváření“.

behaviorismus Výraz označující psychologický přístup, jehož zakladatelem byl J. B. Watson a pokračovatelem B. F. Skinner. Behaviorismus opomíjí duševní činnost a soustředí se výhradně na pozorovatelné chování.

binární Výraz odvozený z latinského slova *binarius*, tedy dva; rozpracoval jej Jacques Derrida. Tento pojem se používá ve strukturalistické a poststrukturalistické teorii a feministické teorii; označuje příklady logických protikladů nebo párování mezi dvěma idejemi, kdy jedna má smysl pouze ve spojení s druhou. Obě ideje se podporují, jedna z nich se vyznačuje implicitní nebo explicitní nadřazeností nad druhou; např. mysl a tělo, racionální a iracionální, kultura a příroda, mužskost a ženskost.

cechy Středověká profesní sdružení řemeslníků a obchodníků, smyslem jejich existence byla vzájemná pomoc a ochrana v konkrétních odvětvích; Émile Durkheim je považoval za předchůdce moderních odborů a dalších „zaměstnaneckých skupin“, které zprostředkovávají vztahy mezi jedinci, trhem a státem.

civilizační proces Výraz užívaný Norbertem Eliasem k označení stále hutnějších

a složitějších sociálních forem založených na relativně stálých mocenských monopolech, jakými jsou např. královský dvůr nebo byrokracie centralizovaného státu. Civilizační proces směřuje k pacifikaci, sebekontrolě a k rozvoji zdvořilosti a uhlazených způsobů.

dualita struktury Pojem z díla Anthonyho Giddense popisující strukturu sociálního života jako rámec, v němž aktéři jednají, a jako produkt, který je výsledkem jednání aktérů, je tedy současně „prostředkem“ i „výsledkem“ sociální činnosti.

zbožní fetišismus, komodifikace Marxův výraz označující formu, jíž zboží v kapitalismu uplatňuje moc nad výrobcí a konzumenty; působí jako vnější objektivní síla; skutečné sociální vztahy mezi lidmi se jeví jako sociální vztahy mezi věcmi.

dekonstrukce Tento výraz používal Jacques Derrida a označoval jím způsob čtení textů a jiných smysluplných objektů, jehož výsledkem je rozebrání nebo odkrytí často skrytých organizačních principů nebo metafyzických předpokladů, jež danému objektu dodávají zdání jednoty, přirozenosti a samozřejmosti.

deduktivní Výraz označující myšlenkový proces, jímž lze od daných předpokladů nebo od počátečního bodu dospět k logicky platným závěrům. „Deduktivní“ je protikladem „induktivního“, které se vztahuje k závěrům získaným zkušeností či pozorováním.

deliberativní Pojem vyskytující se v pozdních pracích Jürgena Habermase a označující otevřenou a přístupnou politickou

debatu jako obecný model rozumné sociální komunikace.

determinismus Pojem odkazující na problémy nadměrného příčinného přisuzování pozorovaných jevů konkrétním podmínkám, nejčastěji ekonomickým, hmotným nebo fyzickým, jež jsou považovány za struktury výrazně omezující hranice lidské činnosti, svobody a vědomí.

dělba práce Pojem označující specializaci ekonomiky na funkčně nezávislá odvětví a specializaci a koordinaci úkolů v každém odvětví; teorii původně vytvořil Adam Smith; Émile Durkheim považoval dělbu práce při správné regulaci za zdroj soudržnosti moderních společností.

diachronní Výraz používaný ve funkcionalistické a francouzské strukturalistické teorii označující proměnu jevů v čase. „Diachronní“ je opakem pojmu „synchronní“, který označuje stavy a vzájemné vztahy jevů v kterémkoli okamžiku.

dialektický Výraz používaný ve filozofii G. W. F. Hegela; označuje logický vývoj dějin založený na protikladech dvou stran ideje, které jsou sjednoceny v momentu syntézy. „Dialektický materialismus“ byl oficiální sovětskou interpretací Marxovy aplikace Hegelovy dialektiky na ekonomickou analýzu a kritiku kapitalismu.

dialogický Pojem používaný v hermeneutice; Jürgen Habermas jím označoval argumentativní rozměr mezilidské komunikace; tento pojem používali v různém smyslu také ruský literární teoretik Michail Bachtin a náboženský filozof Martin Buber.

diferenciace Pojem vyskytující se v díle Émila Durkheima a Talcotta Parsonse; označuje procesy, jimiž se sociální praktiky, instituce a systémy specializují na jisté funkce. Tento proces je poháněn délbou práce, jež je rovněž součástí Weberovy koncepce autonomně racionalizovaných „sfér“ moderního sociálního života.

diskurzivní Přídatné jméno odvozené od slova „diskurz“, označuje případy strukturované a regulované komunikace mluvenou nebo psanou řečí a jinými systémy symbolického vyobrazení nebo reprezentace. Podle Michela Foucaulta jsou „diskurzivní praktiky“ spjaté s formami sociální organizace, moci a kontroly; u Jürgena Habermase označuje tento pojem deliberativní reflexivní komunikaci.

dramaturgický model jednání Pojem vyskytující se v díle Ervinga Goffmana a dalších; zdůrazňuje divadelní aspekt sociálního života, prezentaci já a úlohu vystupování a chování.

dualismus Filozofický termín; souvisí zejména s dílem Reného Descarta, označuje doktrínu rozdělení skutečnosti na dvě substance, ducha a hmotu. Karteziánský dualismus byl v moderním sociálním myšlení kritizován za své nedostatečné chápání vzájemných vztahů a závislosti mysli a těla, myšlení a existence, kultury a přírody.

egalitářský Výraz označující princip rovnosti mezi lidskými bytostmi a vhodnost stavu politické, sociální a ekonomické rovnosti.

emancipace Osvobození od podřízenosti nebo služebnosti, původně osvobození od

stavu otroctví nebo nevolnictví. V Evropě 18. a 19. století znamenala emancipace získání plných občanských práv (zejména pro Židy). Od 20. století se význam pojmu rozšířil; emancipace označuje osvobození od utlačovatelských morálních a politických norem, od klamných postojů, od sociálního konzervatismu nebo sociální nespravedlnosti.

empirický Pojem popisující znalosti založené na pozorování a zkušenostech, na smyslových vjemech.

empiricistický Výraz označující doktrínu založenou na předpokladu, že veškeré vědění vychází jen z pozorování, zkušenosti a smyslových vjemů; popírá opodstatněnost jiných možných zdrojů, metod nebo forem vědění zahrnujících myšlení, představivost, jazyk a kulturní komunikaci.

epistemologický, epistemický Výraz pochází z řeckého slova pro „vědění“, vztahuje se k teorii vědění nebo ke způsobům a metodám, jimiž se vědění získává.

esencialismus Výraz označující diskutabilní představu o základní, pevné a neměnné identitě konkrétních věcí, idejí, osob nebo kultur; např. představa o tom, že ženy jsou „v podstatě pasivní“, muži jsou „v podstatě aktivní“.

etnocentrický Myšlenkové stereotypy, které nesprávně chápou odlišnost lidí, jejichž kulturní hodnoty, postoje či ideje se liší od postojů těch, kteří si osobují právo vysvětlovat jejich chování.

etnografie Podrobné zkoumání méně početné společnosti nebo jiné sociální struktury či procesu. Etnografie využívá kvali-

tativní metody a dlouhodobé pozorování, jež je standardním postupem v antropologii, ale stále častěji se používá v sociologii, a dokonce i v politologii.

etnometodologie Výraz označující práci Harolda Garfinkela a jeho spolupracovníků; klade důraz na mikroskopické zúčastněné studie způsobů, jimiž lidé vytvářejí význam a sociální řád prostřednictvím neustálé interpretace činů ostatních lidí.

eurocentrismus Způsob myšlení, jež neoprávněně rozšiřuje platnost evropských historických a kulturních zkušeností na všechny ostatní světové kultury a civilizace.

existencialismus Hnutí v evropské filozofii 20. století zdůrazňující křehkost a konečnost lidské existence a odpovědnost člověka, který již nevěří v Boha, neřídí se konvenčními morálními normami a je skeptický vůči společenské prospěšnosti vědy a technologie, vůči společenskému univerzu. Existencialismus je spojován s pracemi Jeana-Paula Sartra, Martina Heideggera a dalších.

falogocentrismus Výraz používaný ve feministické teorii, razily jej Julia Kristeva a Helène Cixousová; spojuje výrazy „logocentrismus“ (prosazoval jej Jacques Derrida) a „falus“; označuje maskulinní upřednostňování uspořádaného logického myšlení v západní filozofii před hrou, nejednoznačností a podobně.

fenomenologie Výraz odvozený z řeckého slova *phainomenon*, tedy ukazující se nebo „zjevující se“; ve filozofii označuje metodu a myšlenkovou školu založenou Edmun-

dem Husserlem, jejímž obsahem je popis věcí ve světě, vzhledem k tomu, že věci se jeví jako objekty vnímání pro subjekty, které si je uvědomují. Fenomenologická analýza postupuje tak, že pomine otázky po příčinách nebo smyslu objektů, aby se mohla soustředit na popis toho, jak se objekty jeví subjektu jako objekty konkrétního smyslu. Fenomenolog se např. soustředí na popis smyslu toho, že člověk zvedá paže jako znamení k někomu nebo pro někoho, ale nepokouší se stanovit fyzické podněty, které člověka vedly ke zvednutí paží. Fenomenologická sociologie ovlivnila interpretativní sociologické autory, jako je Alfred Schutz.

feudalismus Společensko-ekonomické vztahy ve středověku, v nichž majitelé půdy (pánové) zajišťovali poddaným (vazalům) ochranu a podporu výměnou za některé služby, zejména za povinnost válečné služby. Marxismus považoval feudalismus za výrobní způsob, který zभावoval pracovní síly nadhodnoty formou osobních vazeb a povinností vůči paternalistickým autoritám. S rozvojem kapitalismu jsou tyto vazby pozvolna nahrazovány anonymitou a neosobními mzdovými smlouvami.

fundacionalismus Výraz označující představu o neotřesitelných základech vědění, založených na samozřejmých pravdách nebo na jistotě smyslových vjemů. Tvrdí, že tyto základy se nemění v čase ani v různých kulturách. Tato představa se setkala s kritikou postmoderního a antipositivistického myšlení, zejména v práci Richarda Rortyho.

frankfurtská škola Spolupracovníci Ústavu pro sociální výzkum (*Institut für*

Sozialforschung) založeného v roce 1923 při univerzitě ve Frankfurtu. Frankfurtská škola ovlivnila několik marxistických teoretiků německého původu působících po druhé světové válce v Evropě a v USA; patřili k ní Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Leo Löwenthal, Jürgen Habermas a další.

funkcionální ekvivalent Tento výraz používal Robert Merton a naznačoval jím, že některé sociální funkce jsou sice nezbytné, ale nemusí být vždy naplněny stejným způsobem. Lze např. říci, že sport je funkcionálním ekvivalentem náboženství.

funkcionalismus Pojem používaný zejména v souvislosti s prací amerických sociologických teoretiků působících v polovině 20. století, např. Talcotta Parsonse či Roberta Mertona; funkcionalisty ovlivnil Émile Durkheim a vědecká antropologie Bronislawa Malinowského a Alfreda Radcliffe-Browna; tvrdili, že společnost je třeba studovat z hlediska vzájemně závislých „systémů“ a „struktur“, které vykonávají vzájemně související „funkce“ ve společnosti jako celku; označuje se rovněž jako „strukturální funkcionalismus“.

Geisteswissenschaften Německý výraz pro „duchovědy“ nebo „humanitní vědy“; doslovný význam zní „nauka o myslí“ nebo „věda o funkci lidské myslí“; pojem zaujímá ústřední postavení v německém hermeneutickém myšlení.

Gemeinschaft Německý výraz pro „společensví“, objevuje se zejména v díle Ferdinanda Tönniese, kde vystupuje v protikladu k pojmu *Gesellschaft* (společnost).

gender Pojem odkazující k problémům a předpokladům, jež souvisejí s dělením lidských aktérů ve společnosti na „muže“ a „ženy“. Muži a ženy jsou biologické organismy lišící se svými pohlavními a rozmnožovacími orgány, ale jsou také příslušníky nestálé a proměnlivé kultury, jež je vybavena určitými sociálními strukturami. Tyto struktury různým a často nerovným způsobem rozdělují mezi muže a ženy určité role, funkce, identity, výhody a nevýhody. Viz také heslo *genderové zabarvení a rozdíl mezi pohlavím a genderem*.

genderové zabarvení Výraz používaný feministickými teoretickými zdůrazňuje, že gender není pevný ani daný, ale je vytvořený a proměnlivý; že mnohé ústřední pojmy sociální teorie, které byly považovány za genderově neutrální, jsou ve skutečnosti vnitřně spjaty s genderem; platí to např. o pojmu „veřejná sféra“, jež naznačuje existenci genderově relevantního pojmu „soukromá sféra“.

Gesellschaft Německý výraz pro „společnost“, objevuje se zejména v díle Ferdinanda Tönniese, kde vystupuje v protikladu k pojmu *Gemeinschaft* (společensství).

globální Výraz označující fúzi a interakce mezi současně globálními a lokálními procesy, prosazoval jej Roland Robertson.

řízení Výraz označující procesy sociální regulace odlišné od tradičních forem státní vlády; vztahuje se k organizacím i k širším národním a globálním prostorům, obvykle zahrnuje hledání shody, stanovení pravidel a rozhodování mezi zúročnými zájmy; kritici často tvrdí, že

proces řízení je odtržen od úplného veřejného přezkoumání.

habitus Tímto výrazem označoval Pierre Bourdieu zřetelně vymezené soubory postojů, schopností a zvyklostí ovlivňujících způsob, jímž se příslušníci konkrétních tříd, kultur nebo sociálních skupin chovají a dívají na svět; v podobném smyslu používali tento výraz také Norbert Elias a Max Weber.

hegemonie Výraz odvozený od řeckého slova *hegemon* čili „vůdce“; Antonio Gramsci jej definoval jako „intelektuální a morální vůdčí postavení“ spojující v sobě *stlu* a *souhlas*. Hegemonie je propracovanějším konceptem nadvlády než klasická marxistická ideologická koncepce, protože obsahuje prvek ochotného podřízení, jež je současně nenápadně vynuceno. Gramsci však hovoří rovněž o možné hegemonii pracující třídy a tvrdí, že úkolem pracující třídy je vydobýt hegemonii od buržoazie.

hermeneutika Výraz odvozený od řeckého slova *hermeneuein*, tedy „sdělovat, tlumočit, vykládat“. Označuje teorie porozumění a interpretace, klade důraz na význam interpretace smyslu, který motivuje aktéry k určitému jednání či slovnímu projevu, klade důraz na snahu „vžít se do něčích kůže“. Hermeneutika je spojována s myšlením Wilhelma Diltheye, Martina Heideggera, Hanse-Georga Gadamera a volněji také s interpretativní sociologií Maxe Webera.

heuristika Vytváření myšlenkových nástrojů či postupů, jež napomáhají nalézání nových poznatků; nezaměňovat s „hermeneutikou“.

historický materialismus Marxův výraz z teorie dějin; vychází z předpokladu, že přechod jednoho výrobního způsobu v jiný je dán rozparem mezi výrobními vztahy a právními, politickými a kulturními formami, jež povstaly z daného výrobního způsobu. Marxismus a sociální teorie a sociologie obecně používají pojem „materialistický“ nejčastěji v technickém a hodnotově neutrálním významu, nikoli v běžně používaném a hodnotově zatíženém významu „zlištný“ nebo „hrabivý“, s nímž se setkáváme např. v úsloví typu „ten a ten má materialistický přístup k životu“. Materialista v sociální teorii je ten, kdo vysvětluje sociální chování odkazem na základní hmotné předpoklady života (jako je potrava, přístřeší, moc nebo svoboda jednat podle svých potřeb a tužeb, včetně osvobození od utrpení, nemocí, násilí nebo otroctví) v souvislosti s životními vyhlídkami *všech* lidí, bohatých či chudých, „hrabivých“ či nikoli. V sociologii Maxe Webera jsou „materialistické“ teorie sociálního života kriticky vyváženy „idealistickými“ nebo „interpretativními“ teoriemi, které zdůrazňují nejen hmotné předpoklady života, ale také ideje, hodnoty, jazyk a duchovní postoje jednotlivých aktérů.

historicismus Zdůrazňování historické specifčnosti sociálního a kulturního života a významu historické doby v lidské zkušenosti, ať už ve formě deterministického schématu vývoje (Hegelova filozofie dějin), nebo nedeterministického rámce zdůrazňujícího historickou relativitu a rozmanitost (ve spisech Wilhelma Diltheye a dalších).

holismus „Náhled na celek“, zejména názor, že části jistého celku lze pochopit je-

dině z hlediska jejich příspěvků celku a že celek je více než pouhý „součet částí“; svým významem se blíží významu „kolektivismu“ jako metodologické zásady.

homo faber Latinský výraz značící „člověk tvůrce“, vyjadřuje myšlenku, že společnost je artefaktem a něčím, co není dáno od přírody, ale co vytvořil člověk.

humanismus Výraz označující zejména moderní způsoby myšlení, jež potvrzují jednání a důstojnost lidských bytostí jako tvůrců jejich vlastního světa v kontextu vědeckého osvícení a skepticismu vůči náboženství; francouzští poststrukturalističtí teoretici považovali humanismus za samolibou formu sebeporozumění a za kompromis s Hegelovou a Marxovou filozofií, fenomenologií a existencialismem.

idealismus Názor, že svět je vytvořen myslí a skládá se z idejí, které nejsou přístupné smyslům; v sociální teorii se vztahuje k tradicím myšlení, jež zdůrazňují konstitutivní úlohu významů a vnitřních představ v sociálním životě, platí to zejména o německém myšlení v 19. století.

ideální typ, ideálnětypický Výraz, jímž Max Weber označoval pojmové konstrukty vytvořené s cílem systematicky kategorizovat, analyzovat a srovnávat pozorované jevy v sociálním světě. Za ideální typ lze považovat hypotetický vzor, k němuž se může jakýkoli skutečný jev přiblížovat nebo se od něj vzdalovat.

idiografický Pojem, který razil novokantovský filozof Wilhelm Windelband, označuje podrobné interpretativní studium jednotlivých případů; souvisí s metodami

humanitních věd a je v protikladu k metodám přírodních věd.

ideologie Pojem používaný buď v hodnotově zatíženém smyslu, v relativně neutrálním popisném smyslu, nebo – a to je nejčastější případ – v různých kritických kombinacích obou významů. V hodnotově zatíženém smyslu označuje ideologie sociálně zevšeobecněný nesprávný postoj, představu nebo „falešné vědomí“, obvykle slouží zájmům dominantní vládnoucí skupiny. V neutrálním smyslu označuje ideologie jakýkoli systém idejí vyjádřených v kulturních sebehodnoceních a sdílených postojích konkrétních sociálních skupin.

imaginární Psychoanalytik Jacques Lacan tímto pojmem označoval smyslové představy individuálního já; v sociální teorii se tímto pojmem častěji označuje způsob, jímž společnosti nebo kolektivy vyjadřují představy o své vlastní identitě a cílech změn; v tomto smyslu se pojem objevuje zejména v díle Cornelia Castoriadis.

individualismus Pojem používaný přinejmenším ve třech různých souvislostech, které by neměly být zaměňovány: (1) *metodologický* individualismus vyjadřuje názor, že sociální jevy jsou vysvětlitelné pouze z hlediska činnosti jedinců a vztahů mezi nimi (nikoli z hlediska kolektivních entit, jak se domnívá metodologický kolektivismus); (2) *ekonomický* individualismus odkazuje k modernímu sociálnímu jevu nezávislé obchodní či pracovní iniciativy jedinců, jímž jde o maximální uspokojení vlastních zájmů bez zvláštního ohledu na blaho ostatních; (3) *morální* individualismus vyjadřuje názor, že základem morálky není pasivní podřízenost tradicím

a zděděným obyčejům, ale spíše individuální nezávislost a odpovědnost. (Émile Durkheim byl zastáncem individualismu ve třetím z uvedených významů a pouze částečně ve druhém významu, ale nikoli v prvním významu.)

instrumentální rozum Pojem používaný frankfurtskou školou a označující moderní kapitalistické postupy podřízenosti všech dimenzí sociálního života neefektivnějšímu dosažení ekonomického zisku a administrativního pořádku; vychází z Weberových konceptů „účelové racionality“ a „racionality prostředků a cílů“ a označuje neefektivnější užití dostupných prostředků k naplnění daných cílů bez uvažování o hodnotě samotných cílů.

integrace Pojem zavedený funkcionalistickými teoretiky. Naznačuje, že sociální systémy obvykle udržují svůj uspořádaný charakter prostřednictvím koordinovaných mechanismů, dokonce i v dobách konfliktu. Například fašismus poskytl evropské společnosti v době hospodářské krize ve třicátých letech 20. století prostředky integrace, přestože velmi nestabilní. Integrace je často považována za funkcionální protějšek diferenciaci.

interakcionismus Pojem spojovaný s prací chicagské školy a původně rozvíjený v díle Herberta Blumera; někdy se používá rovněž výraz „symbolický interakcionismus“; v širším smyslu označuje přístupy zdůrazňující dynamiku a kreativní aspekt sociálního života, který podporují jednotliví aktéři prostřednictvím neustálých změn a interpretací.

interpenetrace Funkcionalistický výraz zdůrazňující vzájemné propojení a vliv,

jímž na sebe vzájemně působí nesourodé sociální systémy.

interpretativní, interpretativismus Přístupy zdůrazňující smysluplný charakter sociálního života a potřebu interpretace této smysluplnosti, které dávají přednost před kvantitativní analýzou, měřením a pozorováním chování nebo je doplňují.

intersubjektivní, intersubjektivita Pojem má původ v pozdější fenomenologické filozofii Edmunda Husserla, objevuje se také v díle Alfreda Schutze, G. H. Meada a Jacquesa Lacana; do sociální teorie druhé poloviny 20. století jej zavedli Jürgen Habermas, Anthony Giddens a další; popisuje komunikativní výměnu mezi lidskými aktéry; zdůrazňuje, že identita já se formuje skrze sociální interakci a komunikaci a že odkaz na svět jako na objektivní realitu je možný pouze skrze sdílené porozumění mezi aktéry.

jednání Pojem označující schopnost jedinců jednat při sledování svých cílů, v kontextu omezení, určujících podmínek a vlivů působících na jejich činy.

kantismus viz Kant (v kapitole Biografická příloha)

keynesiánství viz Keynes (v kapitole Biografická příloha)

kognitivní Výraz odvozený od latinského výrazu pro „myšlení“; označuje mentální vstup aktérů, kteří nejen jednají na základě svých tužeb, pocitů, instinktů nebo podnětů, ale také přemýšlejí o tom, po čem touží; vytvářejí soustavu náhledů na jevy vyskytující se v jejich světě.

kolektivismus Pojem vyjadřující názor, že společnost je „více než souhrn svých částí“ a že vysvětlení by nemělo vycházet od jedince, ale od supraindividuálních jevů; tento názor obhajoval Émile Durkheim a funkcionalističtí teoretici; stojí v protikladu k metodologickému individualismu.

komunikativní Pojem, s nímž pracoval Jürgen Habermas; označuje neinstrumentální a nestrategické sociální vztahy orientované na formy normativní dohody a porozumění skrze logický dialog mezi aktéry; zdůrazňuje úlohu jazyka a každodenní jazykové kompetence při utváření sociálních vztahů směřujících k morálně přijatelným a racionálním výsledkům. Habermasova „komunikativní“ nebo „dialogická“ formulace kritické teorie je obvykle v rozporu s dialektičtější formulací rané frankfurtské školy, jež je těsněji spjata s hegelovským marxismem.

komunitární Výraz označující proudy současné severoamerické politické filozofie zdůrazňující myšlenku komunity a morální nadřazenosti zájmů komunity nad vlastními zájmy; tento pojem je spojován s prací Charlese Taylora, Alisdaira Macintyra, Michaela Waltzera, Michaela Sandela, Amataie Etzioniho a dalších.

kosmopolitní Výraz je odvozen od řeckých slov *cosmos* a *polis*, doslova tedy značí „univerzální město“; naznačuje ideál globální politické komunity založené na vědomí existence mnoha politických forem za horizontem vlastního domova.

kritická teorie / kritická sociální teorie Výraz označující (1) program rané frankfurtské školy, jak jej formuloval Max Horkheimer ve svém eseji *Traditionelle und*

kritische Theorie (1937); nebo (2) obecněji mladší generaci teoretiků, kteří byli sice ovlivněni frankfurtskou školou, ale nemuseli s ní být těsně spjati. V literární teorii značí tento pojem prostě „teorii kritiky“.

kulturní kapitál Tímto výrazem označoval Pierre Bourdieu přínos vzdělání, vědění, statusu a kulturní úrovně, který jeho nositelé využívali podobně jako ekonomický kapitál k zajištění dlouhodobých sociálních výhod. Tento přínos je obvykle založen na získání ekonomického kapitálu nepřímým a často nikoli okamžitým způsobem.

kulturní průmysl Výraz prosazovali Theodor Adorno a Max Horkheimer a označovali jím produkci masové kultury procesy industrializace, jejichž hnacím motorem jsou komerční imperativy; kulturní průmysl propůjčuje ideologickou legitimitu kapitalistické spotřebě a výrobě prostřednictvím módy, reklamy, filmu, rozhlasového a televizního vysílání a dalších forem masových médií.

kybernetika Výraz odvozený od řeckého slova *kubernan*, tedy „řízení“ nebo „kontrola“; souvisí s teoriemi samoregulačních systémů založených na uzavřených okruzích informační zpětné vazby; tento pojem razil ve čtyřicátých letech matematik Norbert Wiener; používá se v elektronice a počítačových vědách, původně v americkém vojenském technologickém výzkumu v padesátých letech; teoretický antropolog Gregory Bateson pod vlivem Luhmannovy systémové teorie společnosti jej použil při srovnávací analýze umělých a biologických systémů. Kybernetika je plodným zdrojem soudobých teorií o médiích,

internetu a komplexních systémech a organizacích.

kyborg Výraz označující hybridní soustavy organismů a strojů razí Donna Harawayová; zdůrazňuje neoddělitelnost a ontologickou kontinuitu lidí, strojů a zvířat; kritizuje dualistickou koncepci kultury a přírody a lidskou výlučnost; podtrhává úlohu inteligentních ne-lidských technologických činitelů v soudobé společnosti.

laický aktér Obyčejná osoba, která není sociálním vědcem; nebo přesněji řečeno jakákoli obyčejná osoba s výjimkou případů, kdy tato osoba působí jako sociální vědec. Profesor X je laický aktér, kdykoli nakupuje nebo spěchá na vlak, ale nikoli ve chvíli, kdy se zabývá svou vědeckou prací.

legislativní Normativní způsoby myšlení zabývající se univerzálními morálními zákony, platí to zejména o osvícenské filozofii Immanuela Kanta; tento termín používali také komentátoři postmodernismu, např. Zygmunt Bauman; nezaměňovat s obvyklým významem ve smyslu zákonodárné moci.

legitimizace Prohlášení něčeho za legitimní v očích určitých lidí; užití symbolických zdrojů, jež vyústí v takový stav záležitosti, který je morálně a právně schválen pro určité sociální aktéry bez ohledu na to, zda je tento stav *skutečně* vnitřně legitimní.

přirozený svět Pojem pocházející z fenomenologické sociologie Edmunda Husserla; používali jej také Alfred Schutz a Jürgen Habermas; popisuje každodenní svět, jak jej vnímají obyčejní aktéři pre-

reflexivním a nevědeckým způsobem; Habermas jej odlišoval od „systému“ založeného na ekonomické a administrativní organizaci.

logocentrismus Tento pojem razil Jacques Derrida a označoval jím autoritu, kterou západní filozofie přiřazuje logicky uspořádanému myšlení nad hrou, dvojnáměností a metaforou, platí to zejména o filozofii Platónově; výraz je odvozen od řeckého slova *logos*, tedy „rozum“ nebo „řeč“.

materialismus viz historický materialismus

mesianismus Výraz popisující židovská teologická témata v marxistických spisech Waltera Benjamina, Ernsta Blocha a dalších autorů; odkazuje k myšlence, že komunistická společnost může být obhajována, ale není možné si ji představit nebo ji vykreslit, protože je nepředvídatelným a nevypočitatelným převratem stávajících historických struktur myšlení a chování, jako příchod Mesiáše na tento svět.

metafyzika Filozofický pojem označující systematické koncepce základních struktur reality, jež jsou podle některých filozofů 20. století odpovědné za vytváření nedorozumění v běžné řeči.

metanarace Tento pojem používal Jean-François Lyotard a označoval jím zevšeobecnující popisy historie nebo vědy, jež shrnují nesourodé zkušenosti do jednoho zastřešujícího rámce.

modernismus Kulturní, intelektuální a umělecké hnutí, které vyjadřuje, zkoumá nebo oslavuje myšlenky moder-

nity; pojem s poměrně přesným časovým určením, ve výtvarném umění a intelektuální kultuře je obvykle kladen do období mezi lety 1880 a 1970; nezaměňovat s pojmem „modernita“, který se vztahuje k zobecnitelným moderním sociálním podmínkám a zkušenostem bez časového určení. *Modernismus* se vztahuje k vyjádření a pojmenování těchto podmínek a zkušeností v kultuře na sklonku 19. a ve 20. století, zejména na Západě.

nadnárodní Tento výraz by neměl být zaměňován s pojmem „mezinárodní“; nevztahuje se k relativně dobře organizovaným vztahům mezi národními státy nebo mezi institucemi více či méně odpovědnými svým vlastním národním státům, ale souvisí s emergentními a často neregulovanými vztahy, výměnami a toky mobilního kapitálu, lidí, zboží, informací a idejí napříč hranicemi národních států.

naturalismus Pojem používaný ve filozofii vědy; označuje názor, že sociální vědy mají společné základy s přírodními vědami; tento názor kritizovala interpretační hermeneutická tradice myšlení. Nejznámější formou naturalismu je „pozitivismus“. Představitelé „realismu“ nebo „kritického realismu“ rozvinuli v poslední třetině dvacátého století ne-positivistické verze naturalismu, které připouštějí jistou odlišnost sociálních věd.

nelineární Tento pojem používal Niklas Luhmann a označoval jím vývoj v čase nikoli v jednom směru, ale v mnoha různých směrech.

neoliberalismus Ekonomická politika převládající od osmdesátých let 20. století a zahrnující návrat ke klasickým eko-

nomickým principům 18. a 19. století, podle nichž by vlády neměly zasahovat do působení volného trhu; neoliberalismus je ústředním pojmem současných debat o globalizaci a zániku socialismu a sociální demokracie.

nevládní organizace (NGO) Neziskové organizace, které nejsou spojeny se státem, nejsou zřizovány jako soukromé podniky a jsou zakládány s politickými nebo altruistickými cíli, mívají dobročinný charakter; patří mezi ně např. Oxfam, Amnesty International, Greenpeace.

nihilismus Výraz odvozený od latinského slova *nihil*, tedy „nic“; označuje formy krajního skepticismu vůči možnostem mezikulturní shody o hodnotách, zejména o pravdě, dobru, spravedlnosti a morálce; často je spojován s filozofií Friedricha Nietzscheho a postmodernismem.

nomotetický Výraz odvozený od řeckého slova *nomos*, tedy „zákon“; razil jej novokantovský filozof Wilhelm Windelband; označuje studium zákonitostí a obecností a nezabývá se historicky specifickými případy a souvislostmi; je spojován s metodami přírodních věd a stojí v kontrastu k vědám humanitním.

norma Zavedený standard chování společný pro členy sociální skupiny; od každého člena skupiny se očekává, že se bude řídit danými normami. Podle Émila Durkheima působí normy proti egoistickému jednání, které nebere ohled na veřejné dobro, zejména v období vzestupu tržních společností. Při neexistenci norem je společnost náchylná k anomii.

normativní Diskurz o tom, jaký by sociální svět *měl* být (nebo neměl být); v protikladu k diskurzu, který pouze vysvětluje a popisuje, jaký sociální svět ve skutečnosti *je*, aniž by vynášel soudy o jeho správnosti či nesprávnosti. Talcott Parsons označuje výrazem „normativní“ zejména funkci morálních norem při vytváření sociální integrace.

novokantovský Oživení některých prvků filozofie Immanuela Kanta v dílech německých filozofů na přelomu 19. a 20. století, ovlivnilo debaty o metodologii sociálních věd; projevilo se zejména v myšlení Heinricha Rickerta a Wilhelma Windelbanda. Tito filozofové tvrdili, že lidské vědění se dělí na dvě komplementární oblasti kompetence, z nichž v každé vládou odlišné vědecké principy, a sice principy „přírodních věd“ a „kulturních věd“.

občanská společnost Pojem objevující se v politickém myšlení od 18. století, označuje sociální vztahy, které jsou prostředníkem mezi soukromými ekonomickými zájmy jedinců a rodin na jedné straně a administrativně-byrokratickými zájmy státu na straně druhé. Občanská společnost je místem veřejných zájmů nebo veřejné sféry, ztělesněné politickými institucemi a spolky. Marx nepovažoval občanskou společnost za více než pouhou zástěrku zájmů buržoazie. Jiní myslitelé liberálního i marxistického ražení pohlíželi na koncept občanské společnosti s větším porozuměním.

objektivistický Přístup k sociálnímu bádání, který klade důraz na relativní důležitost strukturálních nebo systematických omezení činů jedince a podceňuje relativní význam individuálního jednání ve

vztahu ke strukturám a systémům; obvykle používá přehnaně úzkou definici objektivity, někdy s odvoláním na přírodní vědy jako na model sociálního výzkumu; obvykle zanedbává expresivní, „subjektivně smysluplný“ charakter sociálně-kulturního života.

objektové vztahy Pojem používaný v psychologii, objevuje se v díle psychoanalytičky Melanie Kleinové a Donalda Winnicotta; popisuje vznik vědomí já u dítěte cestou odlišení od okolního světa. Dítě prožívá omezení způsobené objekty, které nejsou jeho součástí a dítě je nemůže změnit (např. matčin prs).

ontologie Výraz odvozený od příděstí řeckého slovesa „být“; označuje studium toho, co existuje nebo neexistuje; zabývá se tím, jaké typy entit považují lidé za skutečné, např. duchy či čarodějnice nebo – z jiné oblasti – atomy, neurony, H₂O, elektřinu, DNA. Výraz může označovat také studium složek sociálního života, např. zda se sociální život skládá ze skutečných struktur, nebo jen ze skupin jedinců.

orientalismus Západní diskurz o Východu neboli Orientu. Edward Said (1978) definuje „orientalismus“ jako konstrukci Západu, jenž vůči němu zaujímá pozici „jiného“.

osvícenství Věk rozumu, který nastal v západní kultuře v 18. století; obecněji se tento pojem vztahuje k sociálnímu vědomí vedenému racionálním myšlením a kritickým zkoumáním existujících idejí a institucí; orientuje se na naplnění univerzálně spravedlivých zákonů a norem.

označující a označované Pojmy sémiotiky a strukturální lingvistiky, kde „označující“ se vztahuje ke znaku, který nese určitý význam, a „označované“ se vztahuje k významu vyznačenému znakem. Například na státní vlajce USA vystupují pruhy a hvězdy jako *označující* a Spojené státy jsou v tomto případě *označované*.

panství V sociologii označuje struktury organizovaného podřízení, zejména v díle Maxe Webera, který v této souvislosti používal německý výraz *Herrschaft*.

paradigma Vědecký rámec nebo teoretický konstrukt. Podle Thomase Kuhna věda postupuje nespojitými skoky od jednoho paradigmatu ke druhému, místo aby se postupnými kroky přibližovala k nezávisle existující objektivní realitě.

partikularismus Kulturní postoje, hodnoty, identity či tradice, které nemají univerzální, ale spíše lokální či omezený význam; užití tohoto pojmu bývá často napadáno. Podle některých autorů označuje výraz „partikularistický“ něco, co postrádá obecný význam, např. „agenda zaměřená na jeden problém“. Podle jiných – zejména feministických a postkoloniálních autorů – je negativní způsob užití tohoto pojmu problematický a svědčí o předsudcích vůči hlasu „menšin“, např. žen či jiných než bílých lidí.

patriarchální Mužská nadvláda, zejména (ale nikoli výhradně) v tradičních nebo nedemokratických společnostech; pojem se používá v relativně úzkém smyslu nadvlády v rodině nebo v poněkud širším smyslu obecných, nepřímých a institu-

cionalizovaných forem mužské kulturní a politické hegemonie.

patrimoniální Výraz označující situaci, kdy mladší muži (synové) přebírají postavení a moc od starších mužů (otců).

performativní Výraz používaný filozofem J. L. Austinem a vztahující se k jazykovým promluvám, jež svým vyslovením vytvářejí stav, který označují, např. prohlášení kněze při svatebním obřadu „Tímto vás prohlašuji za muže a ženu“.

performativnost Představa, že řeč a jazyk neobsahují pouze popis světa, ale také činnost a výkonnost, obvykle obsahují přenos mocenských vztahů. Jinak může tento výraz znamenat prostě „efektivitu činnosti“.

podřízený (subalterní) Tento výraz se objevuje v díle Antonia Gramsciho a označuje vyloučení hlasu pracující třídy z buržoazní kultury; v poslední době se objevil v postkoloniální teorii, zejména v práci Gayatri Spivakové (1998a) a v indických kulturních studiích; odkazuje na ovládané nebo utlačované skupiny, které jsou vyloučeny z hegemonních diskurzů a nedokážou získat pozornost pro svou věc, na rozdíl od jiných ovládnutých nebo utlačovaných skupin, kterým se dostává pozornosti v hegemonních diskurzích a které se v rámci těchto diskurzů pokoušejí podpořit svou věc.

pohlaví a gender Výrazy vyjadřující rozdíl mezi pohlavím jako anatomickým stavem a genderem jako kulturním stavem. Pohlaví je považováno za danost, kdežto gender je považován za proměnlivý a konstruovaný. Rozdíl mezi nimi byl

užitečný pro feministické teoretiky při vyvrácení esencialistických definicí ženy a ženskosti, ale současné feministky jej kritizují kvůli přehlížení toho, že anatomické kategorie pohlaví a těla jsou také historicky proměnlivé a diskurzivně konstruované.

politické zřízení Obecně jakákoli jednotka politicky organizované moci, jako jsou moderní národní státy (např. Francie, Velká Británie) nebo říše (např. SSSR, Římská říše) nebo starověké či pravěké městské státy (např. starověké Athény, renesanční Florencie) nebo v poslední době nové vládní entity vznikající nad úrovní národních států, např. Evropská unie.

politika identit Formy politické mobilizace soustředěné na otázky kulturní identity; různé skupiny požadují zdroje způsobem odlišným od modelů užívaných v tradičním sociálním státu, kde platí jednotná občanská práva. Politika identit zdůrazňuje zvláštní zájmové skupiny soustředěné na základě etnického původu, náboženství, genderu, národnosti, náboženského přesvědčení nebo sexuální orientace.

postfordismus Zjištění nebo teze, že moderní průmyslová výroba se přesunula od hromadné výroby ve velkých továrnách – kterou ve dvacátých letech 20. století zavedl americký výrobce automobilů Henry Ford – ke specializovaným trhům založeným na malých a pružných jednotkách výroby a na pružné pracovní síle.

postindustriální Výraz označující upadající postavení výrobního průmyslu v západním hospodářství od sedmdesátých let 20. století a prudké šíření ekonomických

sektorů zaměřených na služby, finance, volný čas a spotřebu.

postkolonialismus Studium a teorie kultur, společností a dějin ve světle západních koloniálních výbojů.

postmodernismus „Soudobé myšlenkové hnutí odmítající univerzální hodnoty, velká historická vyprávění, pevné základy lidské existence a možnost objektivního vědění. Postmodernismus je skeptický vůči pravdě, jednotě a pokroku, staví se proti elitářství v kultuře, tíhne ke kulturnímu relativismu a oslavuje pluralitu, nespojitost a nesourodost.“ Tato stručná definice je citací podle Eagletona (2003, s. 13).

poststrukturalismus Styl teoretického myšlení ovlivněný první vlnou francouzských strukturalistických autorů; radikalizuje nebo kriticky transformuje jejich myšlenky, zdůrazňuje nestabilitu textuálních významů jako funkcí neomezených systémů rozdílů mezi označujícími prvky; často bývá spojován s myšlením Jacquesa Derridy a Michela Foucaulta, i když tito autoři odmítají označovat svou práci tímto výrazem.

pozitivismus Tento výraz razil v 19. století Auguste Comte a označoval jím nejsilnější formu empiricismu, který tvrdí, že experimentální pozorování je jediný platný zdroj vědění a odmítá všechny ostatní zdroje porozumění – např. teologii, metafyziku nebo poezii –, protože je nelze ověřit. Pozitivismus měl na počátku 20. století mnohé přívržence, mezi nimi i členy Vídeňského kruhu, kteří byli označováni jako „logičtí pozitivisté“.

pozitivita Sociální zkušenost vnímaná jako daná nebo „postulovaná“, nepřístupná změnám či negaci prostřednictvím kritiky.

pozitivní věda Empirická věda tvrdící, že neobsahuje metafyzické spekulace; „pozitivní“ ve smyslu pozorování toho, co je dáno nebo „postulováno“ zkušenostmi, nikoli nutně ve smyslu „optimistický“ (i když tento význam se často naznačuje).

pragmatismus Myšlenkový směr formulovaný v 19. století v USA, jeho zakladatelem byl filozof C. S. Pierce; názor, že obsah a platnost pojmů a idejí spočívá v jejich praktické využitelnosti, efektivitě nebo užitečnosti pro život; je spojován s myšlením Williama Jamese, George Herberta Meada a Johna Deweyho; zásadním způsobem ovlivnil americkou sociologii a sociální psychologii na počátku 20. století.

praxis Řecký výraz značící „praxi“, klíčový pojem západního marxismu, zejména proudu orientovaného na fenomenologické a antropologické myšlení, příkladem je dílo Antonia Gramsciho, Jeana-Paula Sartre a Györgyho Lukácase.

proměnná Jakýkoli prvek v teorii, který může nabývat různých empirických hodnot; jakýkoli prvek struktury nebo teorie, který není logicky konstantní, ale může být empiricky proměnlivý.

přirozený stav Výraz pocházející z politického myšlení Thomase Hobbsa a jiných myslitelů 17. století; v kontextu dnešních mezinárodních vztahů a globalizační teorie se užívá v souvislosti s konfliktem mezi suverénními národními státy, jež nejsou regulovány žádnou vyšší právní či mo-

rální autoritou a připomínají zvířata bojující o přežití v podmínkách, kdy neexistují běžné normy. „Globální přirozený stav“ je opakem pojmu „globální občanská společnost“.

referenční rámec jednání Tento pojem používá Talcott Parsons k označení konceptuálního rámce, který je nutno předpokládat v každém sociálním výzkumu, jenž se soustředí na jednání aktérů v kontextu struktury.

racionální volba Myšlenková škola ovlivněná ekonomickou teorií a utilitarismem; tvrdí, že sociální život lze nejlépe analyzovat z hlediska rozhodování a kalkulací jednotlivých aktérů, jejichž cílem je maximalizovat výhody pomocí strategie spolupráce či nespolečnické spolupráce s ostatními aktéry; v šedesátých letech jí předcházela teorie směny, kterou rozvíjeli George Homans a Peter Blau; v poslední době je spojována s prací ekonomů Garyho Becker a Jamese Colemana, Jona Elstera a dalších.

racionalizace Pojem objevující se v díle Maxe Webera a všech teoretiků, které ovlivnil; označuje pronikání racionálních principů organizace, orientovaných zejména na byrokratickou výkonnost a procedurální systematičnost, do sfér moderního sociálního života. Weber měl za to, že v procesu racionalizace se moderní sociální život dělí na samostatné sféry autonomní platnosti, přičemž každá sféra se řídí nezávislou logikou vývoje. Do tohoto okruhu patří trh, stát a soudnictví, ale také věda, náboženství, umění, morálka a erotika. Sociologové po vzoru Webera obvykle nepoužívají tento výraz v *normativním* smyslu, tedy že raciona-

lizace je něco dobrého (nebo špatného). Pojem „racionalizace“ je tedy třeba odlišovat od hodnotově zatížených slovních spojení jako např. „rozvoj rozumu“ nebo „rozumový pokrok“.

realismus Pojem používaný ve filozofii vědy a označující víru v nezávislou existenci přírodní a sociální reality a její neredukovatelnost výhradně na diskurzy, reprezentace nebo mentální konstrukce individuálních lidských aktérů; tvrdí, že vědecké teorie nejsou pouhé příhodné fikce užitečné pro jednání ve světě, ale že to jsou potenciálně pravdivá tvrzení o skutečnosti; ve Velké Británii je spojován s prací Roye Bhaskara, Roma Harrého, Margaret Archerové, Andrewa Colliera a dalších. V teorii mezinárodních vztahů má realismus jiný význam: souvisí s názorem, že vztahy mezi státy lze nejlépe pochopit z hlediska mocenských bojů a snahy o uchování existence, bez ohledu na rozdíly v politické ideologii.

realpolitik Německý výraz pocházející z doby vlády pruského kancléře Otto von Bismarcka, který prosazoval bezohledně realistickou a oportunistickou zahraniční politiku; dnes se používá v kontextu mezinárodních vztahů k označení věcné diplomacie nebo agresivní obranné politiky nebo války bez specifické nebo jednoznačně formulované ideologie.

rozklad norem Výraz z díla Émile Durkheima vysvětlující pojem anomie; popisuje neexistenci norem nebo stav, kdy jsou slabé regulační orgány, jež dohlížejí na chování lidí.

reflexivní sociologie Pojem objevující se v díle Pierra Bourdieu, označuje jakýkoli

postup sociologického bádání, který dokáže vnímat *sám sebe* jako možný objekt sociologické analýzy a vysvětlení.

reflexivita Pojem označující „kritické promyšlení vztahu k sobě“, „zpětný vztah k sobě“. Subjekt určitého jednání je současně objektem tohoto jednání (např. „obléknout se“). Výraz naznačuje vědomí sama sebe, sledování sama sebe a obvykle, i když nikoli nutně, také sebekritiku. Reflexivita se může vztahovat k jednotlivým osobám nebo institucím.

relativismus Výraz definovaný několika protichůdnými způsoby. Podle nejúžší a nejméně udržitelné definice hájí relativismus stanovisko, že názor kteréhokoli člověka je stejně dobrý jako názor kohokoli jiného; tedy že „možné je všechno“. V širším smyslu se jedná o názor, že pravda (nebo jiné nejvyšší hodnoty, např. dobro nebo krása) není ve svém obsahu ani významu univerzální či absolutní, ale měli bychom ji chápat jako to, co je „považováno za pravdu“ nebo to, „co je vnímáno jako pravda“ lidmi v konkrétní kultuře, společnosti a historickém období. V sociální teorii a filozofii se pojem relativismus často používá jako kritický; tvrdí, že hodnoty a postoje sice mají smysl pouze v určitých sociálně-historických souvislostech a jsou v tomto smyslu „relativní“, ale přesto nelze tvrdit, že o těchto hodnotách a postojích nelze racionálně diskutovat a shodnout se na nich z různých kulturních hledisek.

restitutivní Výraz používal Émile Durkheim a označoval jím moderní právní systémy, v nichž spory mezi stranami zprostředkovává třetí nestranná autorita (soudní dvůr), která odškodní oběť

a chrání provinilce před odvetou ze strany oběti.

retributivní Výraz používal Émile Durkheim a označoval jím premoderní nebo kmenové právní systémy, v nichž jsou provinilci veřejně a přímo potrestáni svými oběťmi nebo jejich jménem.

sekularizace Výraz odvozený od latinského slova *saeculum*, tedy „století, doba, čas“ nebo také „duch doby“; odkazuje k tezi, že členové moderních společností postupně přestávají věřit v Boha a postupně přestávají podporovat organizační struktury, v nichž náboženská víra určuje utváření veřejných, právních a politických institucí a zejména vztah státu k církvi.

sebereference Tento pojem používá Niklas Luhmann a označuje jím způsob, jímž se entita odkazuje k já při aktu odkazování ke všemu, co *není* já, jako by identita byla vymezena tím, že já není něco jiného. Luhmannovo užití tohoto pojmu lze srovnat se strukturalistickými a poststrukturalistickými teoriemi významu z hlediska vztahu rozdílů mezi označujícími.

sémiotika Výraz odvozený od řeckého slova *semeion*, tedy „znak“; odkazuje k teoriím vytváření významu v textech a dalších symbolických objektech skrze diferenční vztahy mezi označujícími.

simulakrum Pojem postmoderní teorie, který používali zejména Jean Baudrillard, Gilles Deleuze a Pierre Klossowski. Označovali jím kopie, jež jsou k nerozeznání od originálu, který napodobují. Tak se hroubí veškeré rozlišení mezi originály a neoriginály, mezi „reálným“ a „padělkem“. Ve středověké teologii označoval

latinský výraz *simulacrum* falešné vyobrazení Boha. Mimo tento technický význam „simulakrum“ obvykle značí povrchní (ale nepravdivou) podobnost.

sjednocená teorie Pojem související zejména s prací Talcotta Parsonse a se snahou vytvořit schéma vzájemně systematicky uspořádaných a strukturovaných navazujících konceptů.

sociální konstruktivismus Výraz označující v širším smyslu jakoukoli teorii, která považuje skutečnost za sociálně „konstruovanou“ nebo „utvářenou“ jedinci ve vzájemné interakci; skutečnost je potom výsledkem interpretativního „definování situace“. V užším smyslu se tento pojem vztahuje k posuzování vědeckých konceptů nikoli z hlediska vztahů k nezávisle existujícím přírodním jevům, ale z hlediska aspektů sociální interakce a komunikace mezi vědci a jejich laboratorním prostředím; v tomto smyslu tento pojem používal Bruno Latour, Steve Wooglar, David Bloor a další.

sociální Výraz používaný někdy místo pojmu „sociální“ k označení strukturálně systematických vlastností sociálního života.

solidarita Původně tento pojem používal Émile Durkheim a označoval jím „pojivo společnosti“; technicky se vztahuje k podstatě a stupni integrace mezi příslušníky sociálních kolektivů bez ohledu na třídní rozdíly a další nerovnosti. Pro marxisty existuje solidarita pouze v rámci třídy a ve vědomí společných třídních zájmů.

druhovú bytost Pojem objevující se v raných Marxových spisech (německy *Gat-*

tungwesen) je převzatý od Ludwiga Feuerbacha; označoval skutečnou společenskou podstatu lidských bytostí, která je v podmínkách kapitalistického odcizení a tržního individualismu deformovaná a degradovaná.

statusová skupina Výraz používaný Talcottem Parsonsem jako překlad Weberova pojmu „Stand“ (stav, postavení). Obvykle se používá v historickém kontextu a označuje takové skupiny ve společnosti, které disponují kulturními výhodami nebo mocenským postavením, jež může být dáno ekonomickými faktory a může vést k ekonomickým výhodám, ale jejich podstata není ekonomická: mohou to být například kněží, intelektuálové, právníci, rytíři nebo příslušníci aristokracie.

strádání Výraz používaný v psychoanalýze Jacquesa Lacana; předpokládá, že kultura, morálka a identita představují formy kompenzace za pocívané strádání, odpírané potěšení nebo tělesnou dezorientaci ve smyslovém životě.

stratifikace Hierarchické rozdělení sociálních struktur založené na „vrstvách“ jednotlivých typů disponujících různými výhodami a nevýhodami podle různého stupně bohatství, statusu a vzdělání; techničtější výraz pro „sociální nerovnost“.

strukturální funkcionalismus Synonymum výrazu „funkcionalismus“, zdůrazňuje zájem funkcionalistických sociologů o sociální struktury a systémy.

strukturace Pojem z díla Anthonyho Giddense, slučuje koncept struktury a jednání; odkazuje k procesu, jímž jednotliví aktéři reprodukují sociální systém pro-

střednictvím naplňování sociálních struktur.

strukturalismus Pojem odkazující k práci francouzských intelektuálů v polovině 20. století ovlivněných „strukturální lingvistikou“ Ferdinanda de Saussura aplikovanou v různých oblastech humanitních a sociálních věd; souvisí s dílem Clauda Lévi-Strausse, Rolanda Barthesa, Jacquesa Lacana, Louise Althussera a dalších.

subjekt Filozofický termín vztahující se ke každé bytosti, která je nadána vědomím, umí mluvit, přemýšlet o sobě, odkazovat k sobě a dalším objektům, být odpovědná sobě a za sebe. Subjekt je ego, já. Mnohá použití tohoto pojmu v sociální teorii implikují představu typu lidské osobnosti, který je příkladem celé historické epochy nebo současnosti. Lze říci, že subjektem západní modernity je racionální sebeurčující autonomní jedinec.

subjekt-objekt Pojem západního marxismu převzatý z filozofie G. W. F. Hegela, zejména z „dialektiky pána a raba“, definuje proletariát jako původně pasivní objekt kapitalistického vykořisťování, který získá vzhled do výrobního procesu a tak se stane aktivním subjektem dějin a uchopí moc v revoluci; tento pojem se objevuje zejména v idealistických spisech Györgyho Lukácse.

subjektivistický Opak pojmu „objektivistický“; přeceňuje relativní důležitost subjektivních přístupů a jednání jednotlivých účastníků výzkumného projektu, v protikladu ke zjištěním sociálních badatelů o obecných sociál-

ních faktech mimo bezprostřední vědomí kteréhokoli daného člena skupiny. Pojem se může vztahovat také k postupům, které samotným badatelům umožňují značnou měrou ovlivnit obsah výzkumu.

subjektivita Pojem odkazující k vědomí subjektu či ega, naznačuje vnitřní život, sebereflexi a autonomii, ale také emoce, pocity, ztělesnění, touhu, zranitelnost a konečnost.

synchronní Pojem funkcionalismu a francouzského strukturalismu odkazující ke stavům a vzájemným vztahům různých jevů v kterémkoli daném okamžiku; opakem je pojem „diachronní“, který odkazuje k proměně jevů v čase.

synkretismus Výraz odkazující k vytváření kulturních směsí nebo „hybridů“ z rozmanitých prvků pocházejících z různých jazyků a společností.

teorie systémů Výraz pocházející z díla Niklase Luhmanna a dalších teoretiků; podle této teorie se společnost neskládá z jedinců nebo institucí, ale ze systémů a subsystémů, mezi nimiž panují komplexní vztahy a procesy komunikace; viz také Buckley (1967).

zamlčené vědění Výraz objevující se v práci Anthonyho Giddense, původně jej razil filozof Michael Polanyi (bratr Karla Polanyiho); rozvíjeli jej také lingvističtí filozofové; odkazuje k nevyslovenému základnímu porozumění mezi obyčejnými lidmi v každodenním životě, které je považováno za samozřejmé a které lidem umožňuje rozhovory a interakce, ale obvykle není předmětem pozornosti.

technokracie Technologická převaha, ať už daná všudypřítomným využíváním strojů a technických zařízení, nebo existencí systémů řízení a správy, které dávají přednost technicky efektivním řešením zjištěných problémů, zanedbávají hodnoty sociálního a politického dialogu a nedbají na lidskou důstojnost a jedinečnost.

teleologický Tento pojem se používá ve dvou základních kontextech: (1) je odvozený od řeckého slova *telos*, tedy „cíl“, a odkazuje k jednání orientovanému na dosažení cíle; nebo (2) souvisí se systémem postojů, jež mají za to, že vesmír či příroda nebo historie mají nejvyšší cíl, účel nebo konečný stav. Příkladem teleologické soustavy víry je středověký křesťanský světový názor o Božím plánu přírody, podle něž má každý živý tvor přiděleno své místo a účel v řádu věcí. Současnějším příkladem teleologického způsobu uvažování jsou představy o dopředném pohybu dějin směrem k liberální demokracii (např. viktoriánský liberalismus) nebo ke komunismu (např. sovětská státní doktrína).

teorie podivného Teorie zabývající se vytvářením sexuální orientace za určitých společenských a historických podmínek; soustředí se na homosexualitu, ale zkoumá také heterosexuální vztahy.

teorie řečových aktů Objevuje se v dílech lingvistických filozofů Johna Austina a Johna Searleho, podle této teorie je součástí řeči jednání a výkon; její logická platnost závisí na tom, zda na výrok určitého mluvčího mohou ostatní mluvčí v praktické situaci smysluplně reagovat.

teorie středního dosahu Tento pojem razil Robert Merton; tvrdil, že teorie může být zakotvená ve vysvětlení specifických empirických problémů; upřednostňoval ji před „velkou“, abstraktní nebo spekulativní teorií.

teorie světových systémů Pojem objevující se v díle Immanuela Wallersteina a odkazující k analýze globální historické sociální změny z hlediska vykořisťovatelských vztahů mezi ekonomicky dominantními regionálními „centry“ a relativně nevyvinutými či znevýhodněnými regionálními „periferiemi“ nebo „dílkami periferiemi“.

theōria Řecký výraz značící „kontemplaci, přemítání“; od něj se odvozuje moderní pojem „teorie“.

totalitární Státní režim jedné strany; existoval v nacistickém Německu za vlády Hitlera a v Sovětském svazu za vlády Stalina a jeho následovníků; v abstraktní rovině se vztahuje k jakémukoli sociálnímu a politickému režimu založenému na totální integraci jedince do systému jednotných očekávání posíleného hrozbou krutých sankcí; např. společnost Velkého bratra v Orwellově románu *1984*.

totalita Pojem běžný v západním marxismu a francouzském poststrukturalistickém myšlení, naznačuje představu plně integrovaného a soběstačného celku, který netoleruje nic, co nemůže být začleněno do systému, ať už je to systém myšlenkový (např. idealistická filozofie Hegelova), nebo systém politické kontroly (např. totalitní stát). Výraz se používá rovněž k označení jakéhokoli složitého celku.

totem Objekt, rostlina nebo živočich či přírodní jev symbolizující rod, rodinu nebo kmen, obvykle s rituálními asociacemi, zejména ve společenstvích původních obyvatel Austrálie a Ameriky; Émile Durkheim jej považoval za nejzákladnější symbol morální solidarity sociální skupiny a za prapůvodní představu posvátného.

„třetí cesta“ Tento pojem používal ve své pozdější práci Anthony Giddens a označoval jím alternativu ke státem řízené sociální demokracii a k ekonomice volného trhu; třetí cesta je založena na liberalizované formě sociální demokracie vhodné pro globální věk.

třída Výraz označující postavení jedinců jako příslušníků kategorie lidí definované nestejnými ekonomickými výhodami a nevýhodami, jež také ovlivňují přístup lidí k jiným životním horizontům, včetně moci, postavení, vzdělání a kulturních zdrojů. Tento pojem klasicky definovali Karl Marx a Max Weber.

univerzalizmus Pojem označující jevy pravdivé pro všechny, ovlivňující všechny, platné ve všech situacích, neomezené svým významem na dané místo či souvislost, které nejsou vázány kontextem a nepřesahují jej, vztahují se k lidstvu jako celku; tento pojem je často spojován s požadavky evropského osvícenství, ale vyznačuje se normativním logickým obsahem, který není třeba redukovat do tohoto historického kontextu. (V sociální politice má tento výraz specifitější význam a označuje zásadu, podle níž by sociální služby měly být dostupné všem podle jejich potřeb a nikoli podle jejich schopnosti platit.)

utilitární Pojem spojovaný s dílem Jeremyho Benthama a související s doktrínou anglického myšlení 19. století, která tvrdila, že nejvyšší dobro pro společnost se skládá z nejvyššího užítku pro co největší počet lidí.

uzavření Výraz označující dokončení, vyřešení, celistvost a konečnost. Tyto představy jsou stále častěji zpochybňovány moderními prožitky ambivalence, nahodilosti a komplexity.

uznání Výraz pocházející z filozofie G. W. F. Hegela, v novější době spojovaný s prací Charlese Taylora a Axela Honnetha; označuje usilování sociálních skupin a jedinců o uznání skupiny nebo jedince s konkrétní identitou, právy a nároky před zákonem a v občanské společnosti.

velká teorie Tento výraz užívali kritici Talcotta Parsonse a označovali jím jeho projekt „obecné sjednocené teorie“ v sociální vědě.

verstehen Německý výraz značící „porozumění“ ve smyslu empatie nebo umění „představit si sebe v kůži jiného člověka“; Max Weber tímto výrazem popisoval cíle své vlastní „interpretativní sociologie“ (*verstehende Soziologie*).

veřejná sféra (německy *Öffentlichkeit*) Tento výraz začal v šedesátých letech používat Jürgen Habermas a označoval jím instituce, platformy a organizace v občanské společnosti, které zprostředkovávají vztahy mezi soukromými ekonomickými zájmy na jedné straně a státními administrativními zájmy v oblasti řádu a kontroly na straně druhé. Veřejná sféra je místem, kde se vytváří veřejné mí-

nění, ponejvíce v médiích. Podle Habermasovy normativní definice by veřejná sféra měla spočívat v tom, co Immanuel Kant definoval jako „svobodné užití veřejného rozumu“, který není manipulovaný a zkrácený státní propagandou nebo obchodními zájmy, jež ničí transparentnost, věrohodnost a zralost médií a politické arény.

Vídeňský kruh Skupina pozitivistických filozofů a vědců působících ve Vídni ve dvacátých a třicátých letech 20. století, kteří obhajovali jednotu vědy podle modelu přírodních věd a domnívali se, že sociální vědu lze zjednodušit na základní vědy, např. biologii, chemii a fyziku; k Vídeňskému kruhu patřili Moritz Schlick, Rudolf Carnap, Otto Neurath a volně také Ludwig Wittgenstein.

voluntaristický Talcott Parsons označoval tímto výrazem představu, že lidské jednání je sice omezeno sociálními strukturami a systémy, ale je také dobrovolné a založené na svobodné vůli; není předurčeno podobně jako činnost součástek stroje.

vykořisťování Marxistický termín označující vyčlenění nadhodnoty lidské práce ve prospěch vládnoucí třídy, zejména s cílem vytvořit zisk v kapitalistickém společenském zřízení; připravuje dělníky o čas, zdroje a svobodu žít plným lidským životem.

vykupitelský (redemptivní) Výraz pochází z židovsko-křesťanské teologie, ale nemusí být vždy používán v náboženském smyslu; označuje záchranu, odškodnění nebo nápravu násilí, posměchu nebo opomíjení v minulosti či současnosti; to

vše prostřednictvím každodenních zvyků nebo většinového konsenzu.

vyvázání Pojem Karla Polanyiho označující aspekt modernizačních procesů, v nichž různé dimenze sociálního života ztrácejí smysluplnou provázanost nebo „zakotvenost“ v obecně přijímaných způsobech života. Tyto procesy krystalizují kolem funkcionálně autonomních systémů, které na sebe často berou podobu globálních kapitalistických trhů.

vztah mezi cílem a prostředky Rozdíl mezi tím, co člověk chce (*cll*), a schopností získat nebo vytvořit to, co chce (*prostředky*).

whigovský Výraz označující víru ve stálý a lineární pokrok vědy a politiky, zejména směrem k liberální demokracii; odvozuje se od stoupenců liberální strany ve Velké Británii v 18. a 19. století, kteří byli známí jako whigové.

základna a nadstavba Výraz označující nejjednodušší formu marxistické teorie ideologie, podle níž jsou kultura a politika určovány základními ekonomickými silami. Tento pojem se objevuje v Marxově *Předmluvě ke kritice politické ekonomie* (1859, s. 389), ale v jiných spisech se v takto explicitní podobě neobjevuje. Obvykle se používá k popisu zjednodušujících a deterministických forem „vulgárního marxismu“, který převažoval v sovětské doktríně a který většina západních marxistů odmítala.

západní marxismus Rozvíjel se ve 20. století po ruské revoluci v Evropě a v Severní Americe, ale nikoli v Sovětském svazu a ve východní Evropě po roce 1945.

zvěcnění (reifikace) Výraz odvozený od latinského slova *res*, tedy „věc“; užívaný v marxismu ve významu „přeměna ve věc“, tedy redukování lidí, idejí či smys-

lových hodnot ve zboží nebo v předměty spotřeby, řízení nebo kvantitativní kategorizace.

Biografická příloha

Seznam biografických hesel obsahuje stručné informace o význačných teoreticích, o nichž se zmiňujeme na stránkách této knihy, a také o některých významných historických osobnostech. Součástí hesel jsou odkazy na některé význačné práce uvedených autorů.

Addamsová, Jane (1860–1935). Americká feministická sociální reformátorka a pacifistka, ovlivněná chicagskou sociologickou školou.

Adorno, Theodor W. (1903–1969). Marxistický teoretik, příslušník frankfurtské školy, ovlivněný Hegelem a německou idealistickou filozofií, teoretik modernismu v avantgardním umění a hudbě, příkrý kritik masové kultury a „kulturního průmyslu“. Autor *Negative Dialektik* (1966) a *Aesthetische Theorie* (1970), spoluautor *Dialektik der Aufklärung* (1947) s Maxem Horkheimerem.

Alexander, Jeffrey (nar. 1947). Americký teoretik, zastánce neofunkcionalistické teorie a rehabilitace díla Talcotta Parsonse. Autor čtyřsvazkového díla *Theoretical Logic in Sociology* (1982–1984).

Althusser, Louis (1918–1990). Francouzský strukturalistický marxistický teoretik, vlivný v sedmdesátých letech, hospitalizovaný v psychiatrické léčebně poté, co zabil manželku. Autor *Pour Marx* (1965) a *Lire le Capital* (1970).

Anderson, Perry (nar. 1938). Britský marxistický historik vzestupu kapitalismu a rozpadu feudálních monarchií, významný editor *New Left Review*. Autor *Lineages of the Absolutist State* (1974) a *Passages from Antiquity to Feudalism* (1974).

Apel, Karl-Otto (nar. 1922). Německý filozof jazyka a sociálních věd; prokázal sblížení mezi analytickou filozofií jazyka, pragmatismem a německou hermeneutikou; blízký spolupracovník Jürgena Habermase. Autor *Transformation der Philosophie* (1973).

Arendtová, Hannah (1906–1975). Německá liberální politická filozofka židovského původu, emigrovala do USA. Ovlivněna starověkým řeckým myšlením, kritizovala sociální inženýrství, prosazovala politické osvícenství. Autorka *The Origins of Totalitarianism* (1951), *The Human Condition* (1958), *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (1963) a *On Revolution* (1963).

Archerová, Margaret S. (nar. 1943). Britská teoretická struktury a činnosti, zabývala se sociologií vzdělání a kultury, obhájovala realismus v sociální teorii. Autorka *Culture and Agency* (1988) a *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach* (1995).

Aristoteles (384–322 př. n. l.). Řecký filozof, Platonův žák, učitel Alexandra Velikého, nejvlivnější starověký filozof v křesťanské a islámské filozofii středověku. Autor pojednání o logice, etice, politice, poetice, rétorice, zoologii a metafyzice.

Aron, Raymond (1905–1983). Francouzský liberální sociální teoretik v tradici Alexise de Tocqueville, ovlivněný Maxem Weberem a německou sociologií, kritik marxistického myšlení, antagónista Jeana-Paula Sartra, stoupenec poválečné západoevropské sociální demokracie. Autor *L'Opium des Intellectuels* (1955) a *Les Étapes de la pensée sociologique* (1965).

Austin, John (1911–1960). Britský filozof jazyka ovlivněný Wittgensteinem, spoluvůdce teorie řečového aktu (s Johnem Searlem), autor pojmu „komunikativní akt“, ovlivnil Habermase, Derridu a další.

Autor *How to Do Things with Words* (1962).

Bacon, Francis (1561–1626). Anglický filozof, zastánce empiricismu a svobodného individuálního bádání; nezaměňovat za irského modernistického malíře 20. století Rogera Bacona (1909–1992). Autor *Novum Organon* (1620) a *Essays* (1625).

Barrettová, Michèle (nar. 1949). Britská feministická teoretická materiální kultury, ovlivněná marxismem. Autorka *Women's Oppression Today* (1980).

Barthes, Roland (1915–1980). Francouzský literární teoretik a kritik, průkopník strukturalistické sémiotiky v literární a kulturní kritice, zásadně ovlivnil současná kulturní studia. Autor *Mythologies* (1957), *Éléments de sémiologie* (1964), *S/Z* (1970) a *Le Plaisir du texte* (1973).

Bataille, Georges (1897–1962). Francouzský spisovatel a antropolog, ovlivněný Durkheimem, Nietzsche, marxismem a surrealistickými básníky; psal o erotice, společenství, smění, transgresi, posvátném a „vnitřním životě“. Autor *Historie de l'œil* (1928), *L'expérience intérieure* (1943) a *Erotisme* (1962).

Baudrillard, Jean (nar. 1929). Francouzský postmoderní kritik médií a konzumní kultury, ovlivněný sémiotikou, marxismem a Marshallem McLuhanem; teoretik simulace a „zmizení reálného“. Autor *La Société de consommation* (1970), *Le Miroir de la production* (1973) a *Simulations* (1981).

Bauman, Zygmunt (nar. 1925). Britský teoretik polského původu, teoretik postmoderny a „postmoderní etiky“, ovlivněný marxismem, existencialismem a Norbertem Eliasem. Autor *Legislators and Interpreters* (1987), *Modernity and the Holocaust* (1989), *Intimations of Postmodernity* (1992), *Postmodern Ethics* (1993) a *Liquid Modernity* (2000).

Beauvoirová, Simone de (1908–1986). Francouzská feministická existencialistická filozofka a spisovatelka, ovlivněná marxismem, klíčová postava druhé vlny feminismu, rozpracovala myšlenku ženy jako „jiného“ k univerzálnímu objektu, který je neoznačený jako muž, manželka Jeana-Paula Sartra. Autorka *Le Deuxième Sexe* (1949) a *La cérémonie des adieux; Entretiens avec Jean-Paul Sartre* (1984).

Beck, Ulrich (nar. 1944). Německý sociolog, teoretik rizika, „reflexivní modernizace“ a globalizace. Autor *Risikogesellschaft* (1986), spoluautor *The Normal Chaos of Love* (1990) s Elisabeth Beck-Gernsheimovou.

Becker, Howard (nar. 1928). Americký sociolog, ovlivněný symbolickým interakcionismem a chicagskou školou, proslul svou prací o deviaci, medicíně a kulturních institucích z etnografické perspektivy. Autor *Boys in White* (1961), *Outsiders* (1963) a *Art Worlds* (1982).

Bell, Daniel (nar. 1919). Americký teoretik postindustriální společnosti a spotřebitelského kapitalismu. Autor *The End of Ideology* (1962), *The Coming of Post-Industrial Society* (1973) a *The Cultural Contradictions of Capitalism* (1976).

Bendix, Reinhard (1916–1991). Americký sociolog německého původu, ovlivněný Maxem Weberem. Autor *Authority in Industry* (1956), *Max Weber: An Intellectual Portrait* (1960) a *Nation-Building and Citizenship* (1964).

Benhabibová, Seyla (nar. 1950). Americká feministická teoretička tureckého původu, ovlivněná Habermasem a frankfurtskou školou. Autorka *Critique, Norm and Utopia* (1986) a *Situating the Self* (1982).

Benjamin, Walter (1892–1939). Německý marxistický teoretik kultury, literatury a masových médií, volně spojován s frankfurtskou školou, názorově blízký Theodoru Adornovi, spáchal sebevraždu v roce 1939 při pokusu přejít francouzsko-španělské hranice na útěku před nacistickými policisty. Autor *The Origin of German Tragic Drama* (1928), *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction* (1936), *Thesis on the Philosophy of History* (1939) a *The Arcades Project* (1925–1939).

Benjaminová, Jessica Americká feministická psychoanalytička a teoretička, ovlivněná teorií „objektových vztahů“ psychoanalytiků Melanie Kleinové a Donalda Winnicotta. Autorka *The Bonds of Love* (1988) a *Like Subjects, Love Objects* (1995).

Bentham, Jeremy (1748–1832). Britský etický filozof 18. a 19. století, zakladatel utilitarismu. Autor *A Fragment on Government* (1776) a *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1789).

Berger, Peter L. (nar. 1929). Americký sociolog rakouského původu, ovlivněný Alfredem Schutzem a fenomenologií, teoretik sociologie náboženství, vědění a kultury. Autor *The Sacred Canopy* (1964), *The Homeless Mind* (1973) a *Desecularization of the World* (1999), spoluautor *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (1966) s Thomasem Luckmannem.

Bhaskar, Roy (nar. 1944). Britský filozof sociální vědy, ovlivněn marxismem, tvůrce „kritického realismu“. Autor *A Realist Theory of Science* (1975), *The Possibility of Naturalism* (1979) a *Scientific Realism and Human Emancipation* (1986).

Bloch, Ernst (1885–1977). Německý marxistický teoretik blízký frankfurtské škole, ovlivněný Hegelem a německou teologií. Autor *Das Prinzip Hoffnung* (1952–1959).

Blumenberg, Hans (1920–1996). Německý historický teoretik literatury, metafory a vědecké změny, ovlivněný fenomenologií, hermeneutikou a teologickým myšlením; oceňovaný za studie mýtu, symbolismu a sekularizace, hájil zejména myšlenku „legitimity moderní doby“ proti Löwithovu pojetí sekularizace jako procesu ontologického „úpadku“ a „prázdnoty“. Autor *The Legitimacy of the Modern Age* (1996), *Work on Myth* (1975) a *Eröffnung der Möglichkeit eines Kopernikus* (1975).

Blumer, Herbert (1900–1987). Americký sociolog usazený v Chicagu, v roce 1937 začal používat výraz symbolický interakcionismus, spojil pragmatickou filozofii George Herberta Meada a sociální psychologii se sociologií W. I. Tho-

mase a dalších. Autor *Symbolic Interactionism: Perspective and Method* (1969).

Bourdieu, Pierre (1931–2002). Francouzský sociolog, ovlivněný Maxem Weberem, marxismem a strukturalismem; teoretik dominance a kulturní reprodukce sociální nerovnosti. Autor *Outline of a Theory of Practice* (1972), *La Distinction* (1979), *Le sens pratique* (1980) a *The Weight of the World* (1993).

Braudel, Fernand (1902–1985). Francouzský historik školy *Annales*, studoval globální historické procesy z hlediska *la longue durée* („dlouhé trvání“). Autor *Civilisation matérielle et capitalisme* (1967).

Brecht, Bertold (1898–1956). Německý marxistický teoretik, básník a dramatik; chtěl využít divadlo a masová média jako nástroje politického uvědomění, obecnostvo zapojoval jako aktivní účastníky. Autor *Žebrácké opery* (1929) a *The Rise and Fall of the City of Mahagonny* (1930) (ve spolupráci se skladatelem Kurttem Weilem) a četných teoretických prací.

Butlerová, Judith (nar. 1956). Americká feministická teoretička, ovlivněná Foucaultem a poststrukturalismem. Autorka *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990) a *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex* (1993).

Calvin, Jean (1509–1564). Švýcarsko-francouzský teolog, po Martinu Lutherovi druhá nejvýznamnější osobnost protestantské reformace raně moderní Evropy, hlavního ohniska zájmu Weberovy *Protes-*

tantské etiky a ducha kapitalismu. Autor *Institutio religionis christianae* (1536).

Castells, Manuel (nar. 1942). Španělsko-americký teoretik globalizace, měst, informačních technologií a síťové společnosti. Autor *The Information Age: Economy, Society and Culture* (1996–2000, 3 svazky).

Castoriadis, Cornelius (1922–1997). Řecko-francouzský teoretik sociálního jednání a radikální imaginace, ovlivněn marxismem, sémiotikou a hermeneutikou. Autor *L'Institution imaginaire de la société* (1975).

Cicourel, Aaron (nar. 1928). Americký sociolog, spoluzakladatel etnometodologie s Haroldem Garfinklem, teoretik analýzy konverzace, léčebné komunikace, rozhodování a dětské socializace. Autor *Method and Measurement in Sociology* (1964).

Cohen, G. A. (nar. 1941). Původem kanadský politický filozof rovnostářství, průkopník „analytického marxismu“, aplikoval funkcionalistické principy na Marxovo pojetí historického materialismu. Autor *Karl Marx Theory of History: A Defense* (1978).

Coleman, James (1927–1995). Americký sociolog vzdělání a teoretik racionální volby, ovlivněný ekonomickou teorií, zastánce metodologického individualismu, kritik Parsonse. Autor *Mathematical Sociology* (1964) a *Foundations of Social Theory* (1991).

Comte, Auguste (1798–1857). Francouzský sociální myslitel, autor termínů „pozitivismus“ a „sociologie“, zastánce teo-

rie evolučního sociálního pokroku. Autor *Cours de philosophie positive* (1830) a *Système de politique positive* (1851).

Cooley, Charles H. (1864–1929). Americký sociolog, ovlivněný chicagskou školou, nejvíce proslul svým pojetím „zrcadlového já“. Autor *Human Nature and Social Order* (1902).

Dahrendorf, Ralf (nar. 1929). Německý liberální sociolog působící ve Velké Británii, ovlivněný Maxem Weberem, kritik funkcionalismu, zastánce teorie konfliktu, teoretik sociální třídy v nemarxistickém pojetí. Autor *Soziale Klassen und Klassenkonflikt in der industriellen Gesellschaft* (1959).

Darwin, Charles (1809–1882). Anglický vědec, zakladatel teorie evoluce přírodním výběrem. Autor *On the Origin of Species* (1859) a *The Descent of Man* (1872).

Debord, Guy (1931–1994). Francouzský marxistický teoretik konzumu a antikapitalismu, ústřední osobnost Situačnické internacionály – skupiny radikálních představitelů francouzského hnutí roku 1968. Autor *La Société du Spectacle* (1967).

Deleuze, Gilles (1925–1995). Francouzský teoretik, ovlivněný marxismem, Nietzsche, strukturalismem a psychoanalýzou, teoretik technologie, kinematografie, těla a tělesnosti, kritik fenomenologie a liberálního humanistického myšlení. Autor *Differnece and Repetition* (1968) a *Logic of Sense* (1969); spoluautor *Anti-Oedipus* (1972) a *A Thousand Plateaus* (1980) (s Felixem Guattarim).

Derrida, Jacques (1930–2004). Francouzský teoretik dekonstrukce, spojovaný s poststrukturalismem; ovlivněný Nietzsche, Heideggerem, Saussurem a strukturální lingvistikou, vedoucí teoretik textuální dvojznačnosti, „différance“ a „logocentrismu“. Autor *De la Grammatologie* (1967), *L'Écriture et la différence* (1968), *Marges de la philosophie* (1972), *Speech and Phenomena* (1973) a *Spectres of Marx* (1992).

Descartes, René (1596–1650). Francouzský racionalistický filozof, považovaný za zakladatele moderní filozofie a moderní geometrie; zastánce dualistické teorie mysli a těla (známé také jako „karteziánský dualismus“), která se stala předmětem kritiky sociálního myšlení ve 20. století. Autor *Discours de la Méthode* (1637) a *Meditationes de prima philosophia* (1641).

Dewey, John (1859–1952). Americký pragmatický filozof vzdělání, demokracie, náboženství, umění a občanské prosperity; všechny hodnoty definoval s ohledem na „zkušenost“ vedoucí k rozumnému chování a efektivní praxi. Autor *Democracy and Education* (1916), *Human Nature and Conduct* (1922), *The Quest for Certainty* (1929) a *A Common Faith* (1934).

Diderot, Denis (1713–1784). Francouzský osvícenský filozof, příkrý kritik evropských kulturních postojů, zvyklostí a společenských konvencí. Podílel se na tvorbě *Encyclopédie* (1745–1772).

Dilthey, Wilhelm (1833–1911). Německý hermeneutický filozof, zaujímal významné postavení v německé sociologii

na počátku 20. století, kritik pozitivismu a zastánce historicismu jako metodického přístupu humanitních věd. Autor *Einleitung in die Geisteswissenschaften* (1883).

Douglasová, Mary (nar. 1921). Britská antropoložka, teoretička kulturních klasifikačních systémů, symbolických hranic a rizika. Autorka *Purity and Danger* (1966), *Natural Symbols* (1970), *Risk and Culture* (1982) a *How Institutions Think* (1986).

Dreyfus, Alfred (1895–1935). Francouzský židovský armádní důstojník, nespravedlivě obviněn ze zrady a v roce 1893 uvězněn; propuštěn roku 1899 po obnoveném soudním řízení, které vyneslo druhý nespravedlivý verdikt o vině. Případ rozdělil Francii na antisemitské katolické síly a liberální pokrokové síly. V roce 1898 napsal spisovatel Émile Zola slavný dopis *J'accuse*, v němž hájí Dreyfusa a obviňuje jeho žalobce. Durkheim se ztotožnil s Dreyfusovými obhájci a ve svém eseji „Individualism and the Intellectuals“ rozebírá dopady případu na francouzskou demokracii.

Durkheim, Émile (1858–1917). Francouzský zakladatel sociologie a zakladatel časopisu *L'Année sociologique*; strýc Marcela Mause. Autor *De la division du travail social* (1893), *Les Règles de la méthode sociologique* (1895), *Le Suicide* (1897) a *Les Formes Élémentaires de la vie religieuse* (1912).

Eisenstadt, Shmuel (nar. 1923). Izraelský sociolog zabývající se komparativní historickou analýzou civilizací; v raném období ovlivněn funkcionalismem; v pozdějším

období hájil koncept „mnohočetné modernity“, ovlivněný tezí Karla Jasperse o „civilizaci axiální epochy“. Autor *The Political Systems of Empires* (1963), editor *The Origins and Diversity of the Axial Age Civilisations* (1986).

Elias, Norbert (1893–1990). Německý sociolog židovského původu, působil ve Velké Británii a v Nizozemsku; teoretik konfliktu, socializace a „civilizačního procesu“. Autor *The Civilizing Process* (1939), *The Court Society* (1969) a *The Germans* (1989).

Elster, Jon (nar. 1940). Norský teoretik racionální volby, uplatnil metodologické individualistické principy při studiu Marxe a filozofie sociální vědy obecně. Autor *Ulysses and the Sirens* (1979), *Making Sense of Marx* (1985) a *Cement of Society* (1989).

Engels, Friedrich (1820–1895). Německý dědic průmyslových podniků v Manchesteru; celoživotní intelektuál a mecenáš Karla Marxe, po Marxově smrti šířil jeho myšlenky. Autor *Anti-Dühring* (1878), *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* (1884) a *Die Lage der arbeitenden Klasse in England* (1887), spoluautor *Die Deutsche Ideologie* (1846) a *Manifest der kommunistischen Partei* (1848) s Karlem Marxem; editor 2. a 3. svazku Marxova *Kapitálu*.

Erasmus Rotterdamský (1466–1536). Holandský renesanční sociální kritik, přední humanistický učenec klasického středověku v severní Evropě v době protestantské reformace, přítel Thomase Mora; roku 1516 vydal první řecké vydání

Nového zákona. Autor *Encomium moriae* (1509).

Evans-Pritchard, E. E. (1902–1973). Britský antropolog, studoval africké kmeny v jižním Súdánu, mimo jiné víru v čarodějnictví v kmeni Azandů; ovlivnil debaty o racionalitě a relativismu v antropologii a filozofii sociální vědy, zejména dílo Petera Winche. Autor *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande* (1937) a *The Nuer* (1940).

Fanon, Frantz (1925–1961). Alžírský protikoloniální aktivista, teoretik rasismu a imperialismu; ovlivněn Sartrovým existencialistickým marxismem, v padesátých letech se angažoval v alžírské válce za nezávislost proti Francii. Autor *Peau noire, masques blancs* (1952) a *Les Damnés de la terre* (1961).

Ferguson, Adam (1723–1815). Skotský osvícenský historik a filozof, psal o konfliktu a dělbě práce ve společnosti. Autor *An Essay on Civil Society* (1767).

Feuerbach, Ludwig (1804–1872). Německý filozof, stoupenec a kritik Hegelův; tvrdil, že Bůh je projekcí člověka a výrazem lidského odcizení, ovlivnil Marxovu materialistickou kritiku náboženství a idealistické metafyziky. Autor *Das Wesen des Christentums* (1841) a *Grundsätze der Philosophie der Zukunft* (1843).

Feyerabend, Paul (1924–1994). Rakouský filozof vědy, emigroval do USA, zpočátku zastánce pozitivismu, později silného relativismu nebo „epistemologického archaismu“; proslul provokativním výrokem, že ve vědě „je možné všechno“. Autor *Against Method* (1975).

Foucault, Michel (1926–1984). Francouzský teoretik, zabýval se studiem moci, vědění, vědy, historie, diskurzu, subjektivity a sexuality, ovlivněn strukturalismem a Nietzschem. Autor *Historie de la folie à l'âge classique* (1961), *Les Mots et les choses* (1966), *Surveiller et punir* (1975) a *Historie de le sexualité* (1976 až 1984, 3 svazky).

Franklin, Benjamin (1706–1790). Americký státník, vědec a vynálezce, velvyslanec ve Francii; podílel se na vypracování Deklarace nezávislosti v roce 1776; puritánský moralista a autor proslulého výroku „čas jsou peníze“; klíčová postava ve Weberově spisu *Protestantská etika a duch kapitalismu*.

Fraserová, Nancy. Americká feministická teoretička, zabývala se sociálním uznáním a politikou identity, ovlivněná kritickou teorií. Autorka *Unruly Practices* (1989) a *Justice Interruptus* (1997); spoluautorka *Redistribution or Recognition?* (2003) s Axelem Honnetem.

Freud, Sigmund (1856–1939). Rakouský psychiatr židovského původu, zakladatel psychoanalýzy, hanobený nacisty. Autor *Die Traumdeutung* (1902), *Jenseits des Lustprinzips* (1920), *Die Zukunft Einer Illusion* (1927) a *Das Unbehagen in der Kultur* (1930).

Friedanová, Betty (nar. 1921). Americká feministka a sociální reformátorka; považována za nevlivnější osobnost v prvních letech poválečného amerického hnutí za práva žen, v roce 1966 založila Mezinárodní organizaci žen. Autorka *The Feminine Mystique* (1963).

Fromm, Erich (1900–1980). Německý sociolog a psycholog, emigroval do USA, krátce spolupracoval s frankfurtskou školou, kombinoval freudovskou psychoanalýzu se sociální kritikou. Autor *The Art of Loving* (1956) a *To Have or To Be?* (1976).

Gadamer, Hans-Georg (1900–2002). Německý hermeneutický filozof, ovlivněn Martinem Heideggerem; definoval hermeneutiku jako interpretaci existence, historie a tradice nalezené v dialogu mezi minulostí a současností; zpočátku ovlivnil Jürgena Habermase. Autor *Wahrheit und Methode* (1960).

Galbraith, John Kenneth (nar. 1908). Americký ekonom, zajímal se o soud veřejného zájmu v kapitalistickém hospodářství. Autor *Affluent Society* (1958) a *Economics and the Public Purpose* (1973).

Garfinkel, Harold (nar. 1917). Americký sociolog, zakladatel etnometodologie, teoretik zamlčených pravidel v sociální komunikaci a interakci. Autor *Studies in Ethnometodology* (1967).

Geertz, Clifford (nar. 1923). Americký antropolog, spojovaný s „kulturním obratem“ v sociální vědě založené na čtení textů, proslulý svým pojetím „hustého popisu“. Autor *The Interpretation of Cultures* (1973) a *Local Knowledge* (1983).

Gellner, Ernst (1925–1995). Antropolog a filozof českého původu, do roku 1995 působil ve Velké Británii; vyjadřoval se k islámu, nacionalismu, občanské společnosti, relativismu, lingvistice a psychoanalýze. Autor *Relativism ant the Social Sciences* (1985), *Plough, Sword and Book*

(1988), *Reason and Culture* (1992) a *Post-modernism, Reason and Religion* (1992).

Giddens, Anthony (nar. 1939). Britský teoretik, ovlivněný Durkheimem a Weberem, představitel „strukturační teorie“ založené na syntéze pojmů struktura a jednání; v pozdějších pracích zastáncem „třetí cesty“ mezi státem řízenou sociální demokracií a ekonomikou volného trhu. Autor *The Class Structure of the Advanced Societies* (1973), *The Constitution of Society* (1984), *The Consequences of Modernity* (1990), *Modernity and Self-Identity* (1991) a *The Third Way* (1998).

Goffman, Erving (1922–1982). Americký sociolog, ovlivněný symbolickým interakcionismem, zastáncem „dramaturgické“ perspektivy v sociální analýze a teoretik „outsiderů“ a „totálních institucí“. Autor *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956), *Asylums* (1961) a *Stigma* (1963).

Gouldner, Alvin (1920–1980). Americký sociolog, zpočátku ovlivněný funkcionalismem, později přísný kritik funkcionalismu jako politicky konzervativního postoje. Autor *The Coming Crisis of Western Sociology* (1970) a *For Sociology* (1973).

Gramsci, Antonio (1891–1937). Italský marxistický teoretik, spoluzakladatel italské komunistické strany, od roku 1926 až do své smrti uvězněný Mussoliniho fašistickým režimem. Autor *Selections from the Prison Notebooks* (1926–1937).

Guattari, Felix (1930–1992). Francouzský marxistický teoretik, ovlivněný psychoanalýzou a strukturalismem. Spoluautor *Anti-Oedipus* (1972) s Gillesem Deleuzem a *A Thousand Plateaus* (1980).

Habermas, Jürgen (nar. 1929). Německý teoretik, zabýval se komunikací, demokracií, univerzálními politickými hodnotami a veřejnou sférou, v šedesátých letech byl příslušníkem druhé generace frankfurtské školy; rané práce ovlivněny hegelovským marxismem, od sedmdesátých let se sblížil s liberální politickou filozofií, pragmatismem a lingvistickou teorií. Autor *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962), *Erkenntnis und Interesse* (1968), *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981) a *Between Facts and Norms* (1992).

Halbwachs, Maurice (1877–1945). Francouzský sociolog, ovlivněný Durkheimem a filozofem Henrim Bergsonem; zabýval se kolektivní pamětí a materiální kulturou. Autor *La Population et Société* (1938), *The Causes of Suicide* (1930), *La Mémoire collective* (1950) a *Esquisse d'une psychologie des classes sociales* (1955).

Hall, Stuart (nar. 1932). Britský teoretik jamajského původu, zabýval se etnickou příslušností, rozdílností a kulturou okrajových skupin, ovlivněn marxismem a poststrukturalismem, zakladatel birminghamské školy kulturních studií, průkopník postkoloniální teorie a kritiky. Autor *Hard Road to Renewal: Thatcherism and the Crisis of the Left* (1988); editor *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–1979* (1980) a *New Times* (1989) s Martinem Jacquesem.

Harawayová, Donna (nar. 1944). Americká feministická teoretička, formulovala „Cyborg Manifesto“, zpochybňuje tradiční rozdíly mezi kulturou a přírodou, člověkem a zvířetem, „člověkem“ a „strojem“. Autorka *Primate Visions* (1989), *Simians*,

Cyborgs and Women (1991) a *The Companion Species* (2003).

Hardingová, Sandra (nar. 1935). Americká feministická filozofka, zastánkyně feministického hlediska epistemologie. Autorka *The Science Question in Feminism* (1986) a *Whose Science, Whose Knowledge?* (1991).

Harré, Rom (nar. 1927). Původem novozélandský filozof vědy a sociální psycholog, působil ve Velké Británii a v USA; zabýval se realismem ve vědě, zastáncem interakcionistického přístupu, upřednostňoval naturalistické a strukturalistické varianty realismu. Autor *Social Being* (1980); spoluautor *The Explanation of Social Behaviour* (1972) s Paulem Secordem.

Hayek, Friedrich (1899–1992). Rakouský ekonom působící ve Velké Británii, kritik socialismu, zastáncem zásad volného trhu. Autor *The Road to Serfdom* (1944) a *The Constitution of Liberty* (1960).

Hegel, Georg W. F. (1770–1831). Německý filozof, nejsystematičtější představitel německé idealistické filozofie na počátku 19. století po Immanuelovi Kantovi; ovlivnil Marxe a vlivné představitele západního marxismu ve 20. století, uznávaný (mimo jiné) pro své pojetí „dialektiky pána a raba“, kde otrok triumfuje nad pánem, protože pán závisí na otrokovi při naplňování svých životních potřeb; tuto tezi rozvíjel francouzský fenomenologický filozof Alexandre Kojève. Autor *Phänomenologie des Geistes* (1807) a *Grundlinien der Philosophie des Rechts* (1821).

Heidegger, Martin (1889–1976). Německý existencialistický filozof, rozvíjel Husserlovu fenomenologickou filozofii v ucelenou analýzu bytí a lidské existence; ovlivněn evropskou poválečnou filozofií; moderní vědu a metafyziku považoval za odvozený způsob chápání ve vztahu k základním problémům existence; kompromitoval se podporou Hitlera ve třicátých letech 20. století. Autor *Sein und Zeit* (1927).

Held, David (nar. 1951). Britský teoretik globalizace, zabýval se zejména myšlenkou „globální občanské společnosti“ a „kosmopolitní demokracie“ jako normativních možností. Autor *Democracy and the Global Order* (1995).

Hellerová, Agnes (nar. 1929). Americká teoretička maďarského původu, ovlivněná Györgym Lukácsem, marxismem a fenomenologií. Autorka *A Theory of History* (1982) a *Theory of Modernity* (1999).

Hirschman, Albert O. (nar. 1915). Americký ekonom a historik, zabýval se industriálními vztahy, sociální důvěrou a ekonomickým rozvojem. Autor *Exit, Voice and the Interests* (1977).

Hobbes, Thomas (1588–1679). Anglický politický filozof, zastáncem absolutní suverenity panovníka, uznávan zejména díky své knize *Leviathan* (1651), v níž tvrdil, že poddaní musí poslouchat vladaře, neboť ten je chrání před krutou smrtí z rukou nepřátel. Pokud se jedinci podřídí vladaři, odchýlí se od „přirozeného stavu“, který se vyznačuje „válkou všech proti všem“ a při němž všichni jedinci sledují protichůdné egoistické tužby. Hobbes psal

v kontextu anglické občanské války v letech 1640–1660.

Hobsbawm, Eric (nar. 1917). Britský marxistický historik moderní Evropy po francouzské revoluci. Autor *The Age of Capital* (1975), *The Age of Empire* (1987) a *The Age of Extremes* (1994).

Hoggart, Richard (nar. 1918). Britský historik kultury dělnické třídy, zabýval se vzděláním, měl vliv na první vlnu britských kulturních studií. Autor *The Uses of Literacy* (1957).

Homans, George (1910–1989). Americký sociolog, představitel sociálního behaviorismu založeného na metodologickém individualismu; kritik Talcotta Parsonse; společně s Peterem Blauem představitel teorie směny. Autor *The Human Group* (1951) a *Social Behaviour* (1961).

Honneth, Axel (nar. 1949). Německý kritický teoretik ovlivněný Habermasem a frankfurtskou školou; představitel komunikativní teorie sociální spravedlnosti založené na uznání ukřivděných a vyloučených sociálních skupin. Autor *The Struggle for Recognition* (1992).

hooks, bell (nar. 1952) (vl. jménem Gloria Watkinsová). Americká feministická teoretička, zabývala se rasami, rasismem, emancipací a vzděláním, ovlivněná pedagogickým teoretikem Paulem Frierem. Autorka *Ain't I a Woman? Black Women and Feminism* (1981), *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black* (1989), *Yearning: Race, Gender and Cultural Politics* (1990).

Horkheimer, Max (1895–1973). Německý kritický teoretik, v roce 1930 se stal ředitelem Ústavu pro sociální výzkum ve Frankfurtu; zakladatelská osobnost frankfurtské školy; po emigraci do USA se v roce 1949 vrátil do Frankfurtu. Autor *Traditionelle und kritische Theorie* (1937), spoluautor *Dialektik der Aufklärung* (1947) s Theodorem Adornem.

Hume, David (1711–1776). Skotský osvícenský filozof, skeptik a empirik, zkoumal indukci, kauzalitu a osobní identitu. Autor *A Treatise of Human Nature* (1740).

Husserl, Edmund (1859–1938). Německý filozof židovského původu, zakladatel fenomenologie; ovlivnil interpretativní přístupy k sociálnímu výzkumu, zejména práci Alfreda Schutze a Maurice Merleau-Pontyho; autor pojmů „intersubjektivita“, „přirozený svět“ (*Lebenswelt*) a „fenomenologická redukce“. Autor *Logische Untersuchungen* (1901), *Meditations cartésiennes* (1929) a *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie* (1936).

Chodorowová, Nancy (nar. 1944). Americká feministická teoretička a psychoanalytička, kriticky přepracovala Freudovu teorii oidipovského komplexu z feministického hlediska. Autorka *The Reproduction of Mothering* (1978).

Chomsky, Noam (nar. 1928). Americký teoretik lingvistiky a kritik behaviorismu; tvůrce pojmu „jazyková kompetence“, který vychází z „generativní gramatiky“; otevřený kritik amerického imperialismu a zastávce antikapitalismu. Autor *Aspects*

of the Theory of Syntax (1965), *Language and Mind* (1968), *American Power and the New Mandarins* (1969) a *Manufacturing Consent* (1979).

James, William (1842–1910). Americký pragmatik filozof a psycholog, ovlivněný evropskými mysliteli z počátku 20. století, bratr spisovatele Henryho Jamese. Autor *The Principles of Psychology* (1890), *Varieties of Religious Experience* (1902) a *Pragmatism* (1907).

Jameson, Frederic (nar. 1934). Americký marxistický teoretik, ovlivněný frankfurtskou školou a francouzskou literární teorií. Autor *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism* (1991).

Jaspers, Karl (1883–1969). Německý existencialistický filozof, ovlivněný Maxem Weberem, formuloval tezi „civilizační axiální doby“ starověkého Řecka, Izraele, Persie, Číny a Indie v době 800–200 let př. n. l., které jsou považovány za klíčové a určující epizody v běhu světové historie. Autor *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte* (1949).

Jefferson, Thomas (1743–1825). Třetí prezident USA (1801–1809), hlavní tvůrce Deklarace nezávislosti z roku 1776, při vytváření americké ústavy hlavní odpůrce centralistické politiky federalistů vedených Jamesem Hamiltonem.

Kant, Immanuel (1724–1804). Pruský osvícenský filozof, nejvlivnější postava v moderní filozofii po Descartovi; v protikladu k britské empirické filozofii 18. století tvrdil, že možnosti vědění o světě zá-

visí na jistých „transcendentních“ apriorních pojmech a kategoriích, které vytváří lidská mysl a které nezávisí na zkušenosti. Autor *Kritik der reinen Vernunft* (1781), *Kritik der praktischen Vernunft* (1788) a *Kritik der Urteilskraft* (1790).

Keynes, John Maynard (1883–1946). Britský ekonom, zastávce aktivní fiskální vládní politiky s cílem dosáhnout vysoké zaměstnanosti; měl vliv na vznik sociálních států po roce 1945. Autor *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936).

Kohlberg, Lawrence (1927–1987). Americký psycholog, ovlivněný Jeanem Piagetem, teoretik kognitivního rozvoje a morálního zdůvodnění z psychologického hlediska, ovlivněn Habermasovou teorií komunikativního jednání. Autor *Essays on Moral Development* (1981).

Kojève, Alexandre (1902–1968). Francouzský fenomenologický filozof, humanistický vykladač Hegelovy „dialektiky pána a raba“; později byl kritizován francouzskými poststrukturalistickými teoretiky. Autor *Introduction à la lecture de Hegel* (1947).

Konfucius (Kchung-C) (551–479 př. n. l.). Starověký čínský filozof, u čínských mandarinů a státních úředníků zdůrazňoval nutnost morálního řádu, tradice, ctnosti a vzdělání. Po jeho smrti jeho žáci shromáždili a vydali *Rozpravy*.

Korsch, Karl (1889–1961). Německý marxistický teoretik, ovlivněný hegelovským dialektickým myšlením. Autor *Marxis-*

mus und Philosophie (1923) a *Karl Marx* (1938).

Kracauer, Siegfried (1889–1966). Německý teoretik kultury, emigroval do USA, zabýval se teorií filmu a fotografie, populární kultury a metropole; ovlivněný Simmelem a marxismem; blízký přítel Waltera Benjamina a Theodora Adorna. Autor *The Mass Ornament* (1931), *From Caligari to Hitler: A Psychological History of the German Film* (1947) a *Theory of Film* (1960).

Kristeva, Julia (nar. 1941). Francouzsko-bulharská feministická teoretička, psychoanalytička a literární kritička, ovlivněna sémiotikou. Autorka *Revolution in Poetic Language* (1974) a *Tales of Love* (1983).

Kuhn, Thomas (1922–1996). Americký historik a filozof vědy, zabýval se historií vědy z hlediska nespojitých „paradigmatičkých posunů“, vrhal pochybnosti na možnosti lineárního pokroku ve vědě; připravil půdu pro relativistické a antirealistické koncepce vědy. Autor *The Structure of Scientific Revolutions* (1962).

Lacan, Jacques (1901–1981). Francouzský psychoanalytik, interpretoval práci Sigmunda Freuda z hlediska strukturální lingvistiky, proslavil se výrokem, že „nevědomí je strukturováno jako jazyk“. Autor *Écrits* (1966).

Latour, Bruno (nar. 1947). Francouzský antropolog a filozof vědy; zabýval se teorií vědecké praxe a etnografie, včetně nelidského jednání ve vztahu k hmotným artefaktům a nástrojům; spojován se sociálním konstruktivismem; průkopník teorie

sítě aktérů (s Michelem Callonem). Autor *The Pasteurization of France* (1988), *We Have Never Been Modern* (1991) a *Pandora's Hope* (1999), spoluautor *Laboratory of Life* (1979) se Stevem Woolgarem.

Lefebvre, Henri (1901–1991). Francouzský marxistický fenomenologický teoretik, průkopník prostorové analýzy ve vztahu k sociální deprivaci a nerovnosti, zejména v městském výzkumu. Autor *The Critique of Everyday Life* (1947) a *The Production of Space* (1974).

Lévinas, Emmanuel (1906–1995). Francouzský filozof, ovlivněn fenomenologií, existencialismem a židovskou teologií; rozvinul morální filozofii kladoucí důraz na dialogický vztah já k „tváři Druhého“ jako k prvotnímu faktu existence; v debatě o postmodernismu ovlivnil témata soustřeďující se na jedinečné etické situace, které se vzpírají zevšeobecnění; vyskytují se např. v díle Zygmunta Baumana a dalších. Autor *Totality and Infinity* (1961) a *Otherwise Than Being Beyond Essence* (1974).

Lévi-Strauss, Claude (nar. 1908). Francouzský antropolog, průkopník strukturalismu v antropologii, navázal na strukturální lingvistiku Ferdinanda de Saussura. Autor *Les Structures élémentaires de la parenté* (1949), *Tristes Tropiques* (1955), *Structurale anthropologie* (1958), *La pensée sauvage* (1966) a *Mythologies* (1964–1971).

Lipset, Seymour Martin (nar. 1922). Americký sociolog, studoval demokracii a demokratizaci ze srovnávacího historického hlediska. Autor *Political Man* (1960) a *The First New Nation* (1963).

Locke, John (1632–1704). Anglický empirický filozof, zabýval se teorií liberální demokracie a původem soukromého vlastnictví; zastánce náboženské tolerance a oddělení církve od státu; v 18. století měl vliv ve Francii a v Severní Americe. Autor *An Essay Concerning Human Understanding* (1690) a *Two Treatises on Government* (1690).

Lockwood, David (nar. 1929). Britský sociolog, zabýval se teorií sociální nerovnosti a kritikou funkcionalismu; rozlišoval mezi „sociální integrací“ a „systémovou integrací“. Autor *Blackcoated Worker* (1958) a *Solidarity and Schism* (1992).

Löwenthal, Leo (1900–1993). Německý marxistický teoretik, člen frankfurtské školy, emigroval do USA; sestavil studie o fašismu, spotřebě a masových médiích, o filmu a sociologii literatury, o antikomunistické hysterii v USA v padesátých letech. Autor *Literature and the Image of Man* (1957), *Literature, Popular Culture and Society* (1961) a *False Prophets: Studies on Authoritarianism* (repr. 1987).

Löwith, Karl (1897–1973). Původem německý filozof dějin, emigroval do USA; ovlivněn německou filozofií a teologií, zejména Martinem Heideggerem; rozmach moderního světa sledoval z hlediska procesu sekularizace a ontologické subjektivizace, v níž jedinci ztrácejí pocit spojení s transcendentní sférou; kritizoval zejména Hanse Blumenberga v souvislosti s otázkou „legitimity moderního věku“. Autor *From Hegel to Nietzsche* (1941), *Meaning in History* (1949) a *Max Weber and Karl Marx* (repr. 1982).

Luckmann, Thomas (nar. 1927). Rakouský sociolog, ovlivněný Alfredem Schuetzem a fenomenologickou filozofií, editoval Schutzovy poslední nedokončené rukopisy o „strukturách přirozeného světa“. Spoluautor *Social Construction of Reality* (1966) s Peterem Bergerem.

Luhmann, Niklas (1927–1998). Německý teoretik sociálních systémů, ovlivněný Talcottem Parsonsem a kybernetickou teorií; kritik Habermase. Autor *Differentiation od Society* (1970) a *Social Systems* (1984).

Lukács, György (1885–1971). Maďarský marxistický teoretik, ovlivněný Hegelem, německou filozofií, Weberem a Simmelem; v pozdějších pracích poněkud dogmaticky lpěl na sovětském komunismu. Autor *Die Theorie des Romans* (1910), *Geschichte und Klassenbewusstsein* (1923) a *The Destruction of Reason* (1955).

Luther, Martin (1483–1546). Německý náboženský myslitel; vůdce protestantské reformace v severním Německu; věřil, že o spásu se má usilovat „pouze vírou“, a nikoli viditelnými skutky nebo poklonkovaním církvi; v letech 1521–1546 přeložil bibli do němčiny.

Lyotard, Jean-François (1924–1998). Francouzský teoretik postmodernismu; ovlivněný marxismem, psychoanalýzou a poststrukturalismem; definoval postmodernitu z hlediska „konce velkých vyprávění“ nebo „skepse vůči metanaracím“. Autor *La Condition Postmoderne* (1979) a *The Differend* (1983).

Machiavelli, Niccolo (1469–1572). Italský renesanční politický filozof, poradce rodu Medicejských ve Florencii; oddělil morální úvahy od politického prospěchu; spojován s politikou, v níž „účel světí prostředky“. Autor *Capitoli* (1512).

Maine, Henry (1822–1888). Anglický viktoriánský právník a historik; popsal přechod od starověké k moderní společnosti jako posun od *stavu* ke *smlouvě*; ovlivnil anglickou a francouzskou sociologii sklonku 19. století. Autor *Ancient Law* (1861).

Malinowski, Bronislaw (1884–1942). Anglický antropolog polského původu, průkopník antropologické terénní práce vycházející z funkcionalistického rámce; proslul studiem systému směny darů na Trobriandských ostrovech v severozápadní Melanésii. Autor *Argonauts of the Western Pacific* (1922), *The Sexual Life of Savages* (1932) a *Scientific Theory of Culture* (1944).

Mann, Michael (nar. 1942). Britský historický sociolog, získal uznání pracemi o historii sociální moci. Autor *The Sources of Social Power* (1986, sv. I.; 1993, sv. II.).

Mannheim, Karl (1893–1947). Německý teoretik maďarského původu, v roce 1933 emigroval do Velké Británie; ovlivněný fenomenologií a německým historicismem; zakládající teoretik a metodolog sociologie vědění a sociologie kultury. Autor *Conservatism* (1925), *Ideologie und Utopie* (1929), *Essays on the Sociology of Knowledge* (1956) a *Essays on the Sociology of Culture* (1956).

Marcuse, Herbert (1898–1979). Marxistický teoretik německého původu, emigroval do USA; člen frankfurtské školy, ovlivnil americké mírové hnutí roku 1968. Autor *Reason and Revolution* (1941), *Eros and Civilization* (1955) a *One-Dimensional Man* (1964).

Marshall, Alfred (1842–1924). Anglický ekonom; spojil klasickou politickou ekonomii s teorií „mezí užitečnosti“. Autor *The Principles of Economics* (1890).

Marshall, Thomas Humphrey (1883 až 1981). Britský teoretik, zabýval se sociální politikou, blahobytem a sociálním občanstvím. Autor *Citizenship and Social Class* (1949) a *The Right To Welfare* (1981).

Marx, Karl (1818–1883). Německý filozof, většinu života prožil ve Velké Británii; zásadně ovlivněný německou idealistickou filozofií, britskou ekonomickou teorií a francouzským osvícenským politickým myšlením. Autor *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie* (1858) a *Das Kapital*, sv. I. (1867), spoluautor *Die deutsche ideologie* (1846) a *Manifest der Kommunistische Partei* (1848) s Friedrichem Engelsem.

Mauss, Marcel (1872–1950). Francouzský antropolog a sociolog, synovec Émila Durkheima; editor časopisu *L'Année sociologique*; studoval mechanismus směny darů v primitivních společnostech z hlediska moci, povinností a vzájemnosti; ovlivněný strukturalistickou antropologií a dílem Claua Lévi-Strausse. Autor *Le Don* (1925); spoluautor *De quelques formes primitives de classification* (1903) s Émilem Durkheimem.

McLuban, Marshall (1911–1980). Kanadský teoretik masových médií, autor slovanu „Médium je sdělením“; ovlivnil postmoderní teorii médií. Autor *Understanding Media* (1964).

Mead, George Herbert (1863–1931). Americký pragmatický filozof a sociální psycholog, zabýval se teorií já, socializace, komunikace, jazyka a osobního jednání; zásadně ovlivnil symbolické interakcionisty. Autor *Mind, Self and Society* (1934) a *Philosophy of the Act* (1938).

Merleau-Ponty, Maurice (1908–1961). Francouzský fenomenologický filozof, ovlivněný Edmundem Husserlem a Martinem Heideggerem; definoval lidskou subjektivitu z hlediska těla jako smyslového a pohybového nositele pocitů, vjemů, tužeb a záměrů, jež předem strukturují vědomý život myslí; kritizoval karteziánský dualismus, zdůrazňoval lidskou konečnost, praxi a každodenní život; zastával se humanistické formy marxismu s některými podobnými rysy k existencialistickému marxismu Jeana-Paula Sartra. Autor *La phénoménologie de la perception* (1945), *Humanism et Terreur* (1947) a *Les Aventures de la dialectique* (1955).

Merton, Robert (1910–2003). Americký teoretik, zabýval se sociologií deviantního chování, organizací vědění a vědy ve funkcionalistickém rámci; obhajoval teorie středního dosahu (na pomezí mezi velkou teorií a non-teorií). Autor *Social Theory and Social Structure* (1949; 2. vydání, 1968).

Michels, Robert (1876–1936). Italský sociolog švýcarského původu, zabýval se teorií oligarchie, elit a politických stran;

žák Maxe Webera, měl blízko k dílu Mosky a Pareta. Autor *Partito politico* (1911).

Miliband, Ralph (1924–1994). Belgický marxistický teoretik působící ve Velké Británii; zabýval se teorií stratifikace a státní moci. Autor *The State in Capitalist Society* (1969) a *Class Power and State Power* (1983).

Mill, John Stuart (1806–1873). Anglický viktoriánský empirický filozof; klasický teoretik liberalismu v politice. Autor *A System of Logic* (1843) a *On Liberty* (1859).

Mills, C. Wright (1916–1962). Americký sociolog, zabýval se teorií konfliktu, moci, třídy, stratifikace a elit; kritik Talcotta Parsonse. Autor *White Collar* (1951), *The Power Elite* (1956) a *The Sociological Imagination* (1959).

Mitchellová, Juliet (nar. 1940). Britská socialistická feministka, ovlivněná psychoanalýzou. Autorka *Psychoanalysis and Feminism* (1974).

Montaigne, Michel de (1533–1592). Francouzský renesanční myslitel a morální skeptik, kritik evropských předsudků. Autor *Les Essays* (asi 1571–1592).

Montesquieu, Charles de (1689–1755). Francouzský osvícenský politický filozof, ovlivnil francouzskou a americkou revoluci; zastával se oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní. Autor *De l'esprit des lois* (1748).

Moore, Barrington (nar. 1913). Americký sociolog, zabýval se srovnávací historií; zkoumal mocenské základy moderních

států. Autor *Social Origins od Dictatorship and Democracy* (1966).

More, Thomas (1478–1535). Anglický renesanční sociální kritik a státník za vlády Jindřicha VIII., přítel Erasma Rotterdamského. Autor *Utopia* (1516).

Mosca, Gaetano (1858–1941). Italský teoretik, zabýval se oligarchiemi a elitami; měl blízko k práci Pareta a Michelse. Autor *The Ruling Class* (1896).

Negri, Antonio (nar. 1933). Italský marxistický teoretik Levé autonomie; teoretik globalizace a antikapitalismu; do roku 1998 byl vypovězen z Itálie pro podezření z účasti na levicovém terorismu v sedmdesátých letech. Spoluautor *Empire* (2000) s Michaelem Hardtem.

Neumann, Franz (1900–1954). Německý teoretik práva, člen frankfurtské školy, emigroval do USA; zastánce demokracie a vlády nestranného formálního práva v socialistickém rámci; kritizoval konzervativní útok Carla Schmitta na parlamentní demokracii a vzestup fašismu ve dvacátých a třicátých letech. Autor *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism* (1942).

Neurath, Otto (1882–1945). Rakouský filozof, zabýval se teorií logického pozitivismu; člen Vídeňského kruhu, rozvinul systém vizuálního zobrazení kvantitativních informací známý jako vídeňská metoda nebo izotyp. Autor *Foundation of Social Sciences* (1944).

Nietzsche, Friedrich (1844–1900). Německý filozof, předchůdce existencialismu, filozof nihilismu; uznávaný

pro svou koncepci „nadčlověka“ (*Übermensch*) založenou na „svrchované osobnosti“ a pro svou doktrínu „smrti Boha“. Autor *The Birth of Tragedy* (1872), *The Gay Science* (1882), *Also sprach Zarathustra* (1885) a *Jenseits von Gut und Böse* (1886).

Pareto, Vilfredo (1848–1923). Italský teoretik moci, elit a ekonomické převahy, předchůdce teorie racionální volby; měl blízko k práci Mosky a Michelse. Autor *The Mind and Society* (1916).

Parsons, Talcott (1902–1979). Americký teoretik; nejsystematičtější teoretik funkcionalismu (známého také jako „strukturální funkcionalismus“), ovlivněný Durkheimem, Weberem a evolučním myšlením; ve třicátých letech zavedl do USA evropskou sociální teorii. Autor *The Structure of Social Action* (1937), *The Social System* (1951), *The System of Modern Societies* (1971), *The Evolution of Societies* (1977) a *Action Theory and the Human Condition* (1978); spoluautor *Toward a General Theory of Action* (1951) s Edwardem Shilsem; *Economy and Society* (1956) s Neilem Smelserem.

Peirce, Charles, S. (1839–1914). Americký filozof, matematik a logik; zakladatel pragmatismu jako filozofického hnutí; předložil rovněž teorii sémiotiky, Autor *Collected Papers* (v 8 svazcích, 1865 až 1914).

Piaget, Jean (1896–1980). Švýcarsko-francouzský psycholog, studoval kognitivní vývoj dětí; rozvinul teorii „genetického strukturalismu“, ovlivnil Habermasovu teorii komunikativního jednání. Autor *The Child's Conception of the Phy-*

sical Causality (1930), *The Moral Judgment of the Child* (1932) a *Genetic Epistemology* (1968).

Platon (asi 427–347 př. n. l.). Starověký řecký filozof, žák opozičního filozofa Sokrata (asi 470–399 př. n. l.); nejvlivnější intelektuální osobnost západního starověku; proslul svým pojetím pravdy a spravedlnosti jako absolutních hodnot, poznatelných pouze překonáním každodenních subjektivních názorů. Autor *Ústavy* (asi 360 př. n. l.).

Polanyi, Karl (1886–1964). Historik ekonomie maďarského původu, emigroval do Velké Británie a USA; analyzoval vzestup mezinárodního kapitalismu ve vztahu k procesům „vyvázání“ historických kulturních tradic. Autor *The Great Transformation* (1944).

Popper, Karl (1902–1994). Rakouský filozof, působil ve Velké Británii; zpočátku spjatý s Vídeňským kruhem, později se stal kritikem logického pozitivismu, vytvořil teorii falzifikace založenou na přijetí vědeckých teorií, dokud se neprokáže jejich nesprávnost; zastánce koncepce „otevřené společnosti“ založené na liberální kritice hegelovsko-marxistické filozofie dějin. Autor *Logik der Forschung* (1935), *The Open Society and its Enemies* (1945) a *Conjectures and Refutations* (1963).

Poulantzas, Nicos (1936–1979). Francouzský marxistický teoretik řeckého původu, ovlivněný Louisem Althusserem; zabýval se teorií státu, společenské třídy a stratifikace. Autor *Political Power and Social Classes* (1968) a *Les classes sociales dan le capitalisme aujourd'hui* (1974).

Proudhon, Pierre Joseph (1809–1865). Francouzský utopický socialistický filozof, proslul heslem „Vlastnictví je krádež“. Autor *Qu'est-ce que la propriété?* (1840).

Radcliffe-Brown, Arthur (1881–1955). Britský antropolog, průkopník funkcionalismu v antropologii. Autor *Andaman Islanders* (1922) a *Structure and Function in Primitive Society* (1952).

Rawls, John (1921–2002). Americký liberální politický filozof, nejvlivnější americký politický filozof 20. století; tvůrce kantovské teorie spravedlnosti, která staví relativní svobodu jedince nad rovnost jedinců. Autor *A Theory of Justice* (1971), *Political Liberalism* (1993) a *The Law of Peoples* (1999).

Rex, John (nar. 1925). Britský sociolog narozený v Jižní Africe, kritik funkcionalismu, představitel teorie konfliktu. Autor *Key Problems of Sociological Theory* (1961), *Race Relations in Sociological Theory* (1970), *Social Conflict* (1981).

Ricardo, David (1772–1823). Anglický ekonom; bohatý burzovní makléř, přítel Jeremyho Benthama a Jamese Milla (otce Johna Stuarda Milla); kritizoval jej Marx; analyzoval distribuci zboží mezi majiteli půdy, dělníky a majiteli kapitálu; formuloval „železný zákon mezd“, který tvrdí, že veškeré pokusy zlepšit reálný příjem dělníků jsou marné a že mzdy nutně klesají na úroveň existenčního minima. Autor *The Principles of Political Economy and Taxation* (1817).

Rickert, Heinrich (1863–1936). Německý novokantovský filozof, ovlivnil Weberovy názory na metodologii sociálních věd.

Autor *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung* (1902).

Ricœur, Paul (nar. 1913). Francouzský historický a literární teoretik; ovlivněný hermeneutikou, fenomenologií, sémiotikou a psychoanalýzou. Autor *Freud and Philosophy* (1970), *Le Conflict des interprétations* (1974) a *Temps et récit* (1983–1990, 3 svazky).

Riesman, David (1909–2002). Americký sociolog, ovlivněný Weberem; zabýval se studiem charakteru, odcizení a osobnosti ve vztahu k sociálním strukturám v USA. Autor *The Lonely Crowd* (1950).

Ritzer, George (nar. 1940). Americký teoretik globalizace, ovlivněný Weberovou teorií racionalizace. Autor *The McDonaldization of Society* (1993).

Robertson, Roland (nar. 1942). Britský sociolog; považovaný za jednoho z prvních autorů, kteří definovali „globalizaci“ jako sociologický pojem; autor výrazu „glokalizace“. Autor *Globalization, Social Theory and Social Culture* (1992) a *Globalization and Modernity* (2002).

Rorty, Richard (nar. 1931). Americký pragmatický filozof, kritik angloamerické analytické filozofie; spojovaný s postmodernismem; důmyslný zastánce relativismu kulturních hodnot, skeptický k univerzálním pravdám a nezpochybnitelným základům vědění; zastánce „postfundacionalismu“. Autor *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979) a *Contingency, Irony and Solidarity* (1989).

Rousseau, Jean-Jacques (1712–1778). Francouzský osvícenský filozof, vlivný

v období francouzské revoluce; zastánce republikánství a přímé demokracie; věřil v přirozenou dobrotu člověka; kritik sociální a politické korupce. Autor *Du contrat social ou principes du droit politique* (1762), *Émile* (1762) a *Confessions* (1782).

Ryle, Gilbert (1900–1976). Britský analytický filozof jazyka; ovlivněn Ludwigem Wittgensteinem; kritizoval Descartův dualismus myslí a těla, který podle něj vyvolává představu „ducha ve stroji“; rozlišoval mezi praktickým („vědět, jak“) a teoretickým věděním („vědět, že“). Autor *The Concept of Mind* (1949).

Said, Edward (1935–2003). Americký kulturní teoretik a literární kritik palestinského původu, ovlivněný marxismem, psychoanalýzou a Michelelem Foucaultem; průkopník postkoloniální teorie. Autor *Beginnings* (1975) a *Orientalism* (1978).

Saint-Simon, Claude Henri de Rouvroy (1760–1825). Francouzský utopický socialistický filozof, zastánce pokroku skrze průmysl a vědu. Spoluautor *De la réorganisation de la société européenne* (1814) s Augustinem Thierrym.

Sartre, Jean-Paul (1905–1980). Francouzský existencialistický spisovatel a filozof, ovlivněný Hegelem, Marxem, Husserlem a fenomenologickou filozofií, veřejně činný intelektuál v poválečné Francii, proslul svým výrokem o tom, že člověk je „odsouzen ke svobodě“. Autor *Nausea* (1938), *L'Être et le Néant* (1943) a *La Critique de la raison dialectique* (1960).

Saussure, Ferdinand de (1857–1913). Švýcarský lingvista, průkopník strukturální lingvistiky; definoval lingvistický vý-

znam z hlediska rozdílných vztahů mezi znaky. Autor *Course de linguistique générale* (1916).

Scheler, Max (1874–1928). Německý teoretik, ovlivněný fenomenologií, Nietzsche a německým historicismem; při rozvoji „sociologie vědění“ jako oboru zkoumání ovlivnil Karla Mannheim, Alfreda Schutze a další; rozpracoval koncepci „filozofické antropologie“ zdůrazňující význam citění, emocí, touhy, vůle a soucitu v lidském jednání a myšlení. Autor *The Nature of Sympathy* (1912), *Die Wissensformen und die Gesellschaft* (1926) a *Die Stellung des Menschen in Kosmos* (1928).

Schmitt, Carl (1888–1985). Německý konzervativní teoretik, zabýval se teorií práva a politiky, ovlivnil teorii mezinárodních vztahů; žák Maxe Webera; kritik demokracie a byrokracie, teoretik *Realpolitik* a vztahů „přítel – nepřítel“; tvrdil, že podstata politické suverenity tkví ve schopnosti „rozhodovat se v naléhavých případech“ a získávat převahu nad chaosem; kompromitoval se podporou nacistů. Autor *The Concept of the Political* (1932) a *Political Theology* (1934).

Schumpeter, Joseph (1883–1950). Rakouský ekonom narozený na Moravě, emigroval do USA; ovlivněný Weberem; kritik marxismu i klasické ekonomie. Autor *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942) a *History of Economic Analysis* (1963).

Schutz, Alfred (1899–1959). Rakouský fenomenologický filozof, emigroval do USA; ovlivněný Weberem, Husserlem a Bergsonem; zakladatel fenomenologické sociologie. Autor *Phenomenology of the Social*

World (1932), *Collected Papers* (1962 až 1966, 3 svazky); spoluautor *Structures of the Lifeworld* s Thomaselem Luckmannem (1973).

Searle, John (nar. 1932). Americký filozof, průkopník teorie řečových aktů (s Johnem Austinem). Autor *Speech Acts* (1971) a *The Construction of Social Reality* (1995).

Simmel, Georg (1858–1918). Německý filozof; po Maxu Weberovi druhá nejvýznamnější zakladatelská osobnost německé sociologie; zkoumal vztahy interakce a směny z hlediska sociálních „forem“. Autor *Philosophie des Geldes* (1900) a *Soziologie* (1908).

Skinner, Burrhus F. (1904–1990). Americký psycholog, vůdčí představitel behaviorismu jako vědecké metodologie. Autor *Walden Two* (1948) a *Beyond Freedom and Dignity* (1971).

Skocpolová, Theda (nar. 1947). Americká socioložka, zkoumala sociální příčiny revolucí. Autorka *States and Social Revolutions* (1979).

Small, Albion (1854–1926). Americký sociolog působící v Chicagu; ovlivněný Georgem Simmelem; ovlivnil sociologii města. Autor *Introduction to the Study of Society* (1894).

Smelser, Neil (nar. 1930). Americký teoretik, ovlivněný Talcottem Parsonsem; představitel funkcionalismu uplatněného na historickou sociologii. Autor *Social Change and the Industrial Revolution* (1959); spoluautor *Economy and Society* (1956) s Talcottem Parsonsem.

Smith, Adam (1723–1790). Skotský osvícenský filozof a ekonom; považovaný za zakladatele moderní ekonomie; zastávce volného trhu a soukromého podnikání jako řešení politických konfliktů. Autor *The Wealth of Nations* (1776).

Smithová, Dorothy (nar. 1926). Kanadská feministická teoretička, zakladatelka feministického stanoviska epistemologie. Autorka *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology* (1987) a *The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge* (1990).

Spencer, Herbert (1820–1903). Anglický viktoriánský sociální filozof, ovlivněný Charlesem Darwinem, Augustem Comtem a evolučním myšlením. Autor *The Principles of Sociology* (1882–1898, 3 svazky).

Spivaková, Gayatri Chakravorty (nar. 1942). Americká feministická teoretička indického původu, ovlivněná dekonstrukcí, průkopnice postkoloniální kritiky; přeložila Derridovu *Grammatologii* (1967). Autorka *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics* (1988), *Outside in the Teaching Machine* (1993) a *Critique of Post-Colonial Reason* (1999).

Strauss, Anselm (1916–1996). Americký interakcionistický teoretik, zabýval se metodologií kvalitativního výzkumu a sociologií medicíny; rozvinul metodu „zakotvené teorie“. Spoluautor *The Discovery of Grounded Theory* (1967) s Barneyem Glaserem.

Taylor, Charles (nar. 1931). Kanadský politický filozof, ovlivněný Hegelem, Gadamerem a hermeneutickým myšlením; zabýval se etickými hodnotami, ko-

munitarismem a expresivním já, zdůrazňoval historické zakotvení morálních a politických postojů; kritik pozitivismu, utilitarismu, etnocentrismu a abstraktních zevšeobecnujících forem liberální politické filozofie, jejichž představiteli byli Kant, J.S. Mill nebo John Rawls. Autor knih *Hegel* (1975), *Human Agency and Language* (1985), *Philosophy and the Human Sciences* (1985), *Sources of the Self* (1989), *Multiculturalism and the „Politics of Recognition“* (1992) a *Modern Social Imaginaries* (2004).

Thomas, William I. (1863–1947). Americký sociolog, příslušník chicagské školy; uznávaný pro svůj koncept „definice situace“ laickým aktérem. Spoluautor *Polish Peasant in Europe and America* (1918) s Florianem Znanieckým.

Thompson, Edward P. (1924–1993). Britský marxistický historik, vlivná osobnost britských kulturních studií, kritik Althussera. Autor *The Making of the English Working Class* (1963) a *The Poverty of Theory* (1978).

Tilly, Charles (nar. 1929). Americký historický sociolog, zkoumal vzestup národních států v Evropě. Autor *Coercion, Capital and European States, AD 900–1990* (1990) a *Popular Contention in Great Britain, 1758–1834* (1995).

Tocqueville, Alexis de (1805–1859). Francouzský liberální politický myslitel a komentátor; uznávaný pro svou koncepci „dobrovolných asociací“ jako zdrojů demokratické solidarity. Autor *De la démocratie en Amérique* (1835) a *L'Ancien régime et la révolution* (1856).

Tönnies, Ferdinand (1855–1936). Jeden ze zakladatelů německé sociologie, současník Webera a Simmela; proslulý svým rozlišením mezi mizející *Gemeinschaft* (společenství) a nastupující *Gesellschaft* (společnost). Autor *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887).

Touraine, Alain (nar. 1925). Francouzský teoretik, zabýval se sociálním a kolektivním jednáním; vlivný v soudobém výzkumu sociálních hnutí. Autor *Production de la société* (1973), *La Société post-industrielle* (1974) a *Critique de la modernité* (1992).

Toynbee, Arnold (1889–1975). Britský historik, zabýval se spekulativní teorií vzestupu a pádu civilizací. Autor *A Study of History* (1934–1961, 10 svazků).

Vico, Giambattista (1668–1744). Italský osvícenský filozof dějin; postuloval tezi, že civilizace vznikají a zanikají v evolučních cyklech, že všechny civilizace povstávají ze stavu mýtu a že dějiny jsou dílem jednání lidí, a nikoli Boží prozřetelnosti. Autor *Principi di scienza nuova* (1721).

Voegelin, Eric (1901–1985). Americký teoretik rakouského původu; ovlivněný fenomenologií, hermeneutikou, existencialismem a teologickým myšlením, uznávaný pro své filozofické studie náboženských idejí a metafyzických systémů víry v historickém sociologickém rámci; zabýval se zejména vazbou mezi politickými idejemi legitimní svrchovanosti, teologickými představami starých civilizací o vesmíru a jejich vztahem k modernímu světu. Autor *The New Science of Politics* (1952) a *Order and History* (1956–2000, 5 svazků).

Voltaire (1694–1778). Francouzský osvícenský filozof, otevřený ateista a kritik církve, proslavil se esejem *Candide* (1759), satirou na tradiční doktríny theodicey (vysvětlující existenci zla) a zejména na jejich formulaci v díle filozofa 17. století Gottfrieda Wilhelma von Leibnize, který byl toho názoru, že skutečný svět je „nejlepší ze všech možných světů“.

Wallerstein, Immanuel (nar. 1930). Americký sociolog a historik; představitel teorie světového systému založeného na vztazích mezi „centry“ a „periferiemi“. Autor *The Modern World-System* (1974–1989, 3 svazky).

Watson, John B. (1878–1958). Americký psycholog, zakladatel behaviorismu jako metodologického principu. Autor *Behaviorism* (1930).

Weber, Max (1865–1920). Německý teoretik, zakladatel německé sociologie, průkopník „interpretativní sociologie“ postavené na *verstehen* („porozumění“). Autor *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (1904–1905), *Wissenschaft als Beruf* (1919), *Wirtschaft und Gesellschaft* (1920–1922).

Williams, Raymond (1921–1988). Britský socialistický teoretik, zabýval se dějinami kultury a literární kritikou; zakladatel britských kulturních studií. Autor *Culture and Society* (1958) a *The Long Revolution* (1961).

Winch, Peter (1926–1997). Britský filozof, ovlivněný Ludwigem Wittgensteinem; zdůrazňoval odlišnost sociálních a přírodních věd. Autor *The Idea of a Social*

Science and its Relation to Philosophy (1958).

Windelband, Wilhelm (1884–1915). Německý novokantovský filozof; ovlivnil německou sociologii počátku 20. století; popsal rozdíl mezi „nomotetickou“ vědou založenou na zákonech a platnou v přírodních vědách a „idiografickou“ interpretativní vědou působící v humanitních vědách.

Wittgenstein, Ludwig (1889–1951). Rakouský filozof jazyka působící v Anglii; jeden z nejvýznamnějších filozofů 20. století; ve svých raných dílech spojován s Vídeňským kruhem; posunul se od obrany logického pozitivismu ke složi-

tějšmu výkladu, podle nějž „jazykové hry“ vytvářejí „formy života“; ovlivnil vývoj poválečné interpretativní sociální analýzy. Autor *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) a *Philosophical Investigations* (1953).

Žižek, Slavoj (nar. 1949). Slovinský marxistický psychoanalytický teoretik, ovlivněný Jacquesem Lacanem; zabýval se teorií spotřeby, populární kultury, xenofobie, filmu a masových médií. Autor *The Sublime Object of Ideology* (1989), *Tarrying with the Negative* (1993), *The Ticklish Subject* (1999), *The Fragile Absolute* (2000) a *Welcome to the Desert of the Real* (2003).

Literatura

- Adkins, L. (1995), *Gendered Work: Sexuality, Family and the Labour Market*, Buckingham: Open University Press.
- Adkins, L. (2002), *Revisions: Gender and Sexuality in Late Modernity*, Buckingham: Open University Press.
- Adorno, T. W. (1966), *Negative Dialectics*, London: Routledge, 1973. Původní vydání: *Negative Dialektik*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Adorno, T. W. (ed.) (1969), *The Positivist Dispute in German Sociology*, London: Heinemann, 1976.
- Adorno, T. W. (1970), *Aesthetic Theory*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. Původní vydání: *Ästhetische Theorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. Česky: *Estetická teorie*. Praha: Panglos, 1997.
- Adorno, T. W. et al. (1950), *The Authoritarian Personality*, New York: Harper Row Harper Row.
- Ahmed, A. (1992), *Postmodernism and Islam: Predicament and Promise*, London: Routledge.
- Ahmed, S. (1998), *Differences that Matter: Feminist Theory and Postmodernism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ahmed, S. (2000), *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*, London: Routledge.
- Alexander, J. C. (1982a), *Theoretical Logic in Sociology, I: Positivism, Presuppositions and Current Controversies*, Berkeley: University of California Press.
- Alexander, J. C. (1982b), *Theoretical Logic in Sociology, II: The Antinomies of Classical Thought: Marx and Durkheim*, Berkeley: University of California Press.
- Alexander, J. C. (1983), *Theoretical Logic in Sociology, III: The Classical Attempt at Theoretical Synthesis: Max Weber*, Berkeley: University of California Press.
- Alexander, J. C. (1984), *Theoretical Logic in Sociology, IV: The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons*, Berkeley: University of California Press.
- Alexander, J. C. (1985), 'Introduction', in J. C. Alexander (ed.): *Neo-Functionalism*, London: Sage.
- Alexander, J. C. (1988), 'The New Theoretical Movement', in N. J. Smelser ed.: *Handbook of Sociology*, London: Sage.
- Alexander, J. C. (1998), *Neofunctionalism and After*, Oxford, Blackwell.

- Althusser, L. (1965), *For Marx*, London: Allen Lane, 1969. Původní vydání: *Pour Marx*, Paris: François Maspero.
- Althusser, L. (1970), *Reading Capital*, London: Verso, 1997. Původní francouzské vydání: *Lire Le Capitale*, Paris: François Maspero.
- Althusser, L. (1971), 'Ideology and Ideological State Apparatuses', in *Essays on Ideology*, London: Verso, 1984.
- Anderson, B. (1983), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso.
- Anderson, P. (1974a), *Passages from Antiquity to Feudalism*, London: Verso.
- Anderson, P. (1974b), *Lineages of the Absolutist State*, London: Verso.
- Anderson, P. (1976), *Considerations on Western Marxism*, London: New Left Books.
- Anderson, P. (1998), *The Origins of Postmodernity*, London: Verso.
- Archer, M. (1988), *Culture and Agency: The Place of Culture in Social Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, M. (1995), *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, M., Tritter, J. (2000), *Rational Choice Theory: Resisting Colonization*, London: Routledge.
- Archibugi, D., Held, D. (eds.) (1995), *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order*, Cambridge: Polity Press.
- Arendt, H. (1951), *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt Brace. Česky: *Původ totalitarismu I-III*, Praha: OIKOYMENH, 1996.
- Arendt, H. (1958), *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press.
- Arendt, H. (1963), *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, London: Penguin. Česky: *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*, Praha: Mladá Fronta, 1995.
- Arendt, H. (1971), *The Life of the Mind*, New York: Harcourt Brace. Česky: *Život ducha, I. díl, Myšlení*, Praha: Aurora, 2001.
- Arnason, J. (1991), 'Modernity as a Project and as a Field of Tension', in A. Honneth and H. Joas (eds.), *Communicative Action: Essays on Jurgen Habermas' 'The Theory of Communicative Action'*, Cambridge: Mass. MIT Press.
- Aronson, R. (1995), *After Marxism*, New York: Guilford Press.
- Austin, J. (1962), *How to Do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press. Česky: *Jak udělat něco slovy*, Praha: Filosofia, 2000.
- Balbus, I. D. (1982), *Marxism and Domination: A Neo-Hegelian, Feminist, Psychoanalytic Theory of Sexual, Political and Technological Liberation*, Princeton: Princeton University Press.
- Barber, B. (1996), *Jihad versus McWorld*, New York: Ballantyne Books.
- Barnes, B. (1974), *Scientific Knowledge and Sociological Theory*, London: Routledge.
- Barnes, B. (1977), *Interests and the Growth of Knowledge*, London: Routledge.
- Barrett, M. (1980), *Women's Oppression Today: Problems of Marxist-Feminist Analysis*, London: New Left Books.
- Barrett, M., Phillips, A. (eds.) (1992), *Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates*, Cambridge: Polity Press.
- Barthes, R. (1957), *Mythologies*, London: Vintage, 2000. Původní vydání: *Mythologies*, Paris: Editions du Seuil. Česky: *Mytologie*, Praha: Dokořán, 2004.
- Barthes, R. (1964), *Elements of Semiology*, London: Cape, 1967. Původní vydání: *Éléments de sémiologie*, Paris: Editions du Seuil. Česky: *Nulový stupeň rukopisu, Základy sémiologie*, Praha: Československý spisovatel, 1967.
- Barthes, R. (1968), 'The Death of the Author', in *Image, Music, Text*, London: Fontana, 1977. Původní vydání: *La mort de l'auteur*, in *Le bruissement de la langue*, Paris: Seuil, 1984.
- Baudelaire, C. (1863), *The Painter of Modern Life and Other Essays*, London: Phaidon, 1995.
- Baudrillard, J. (1968), *The System of Objects*, London: Verso, 1996. Původní vydání: *Le Système des objets*, Paris: Gallimard.
- Baudrillard, J. (1970), *The Consumer Society: Myths and Structures*, London: Sage, 1998. Původní vydání: *La Société de consommation, ses mythes, ses structures*, Paris: S. G. P. P.
- Baudrillard, J. (1973), *The Mirror of Production*, St Louis: Telos Press, 1975. Původní vydání: *Le Miroir de la production ou l'illusion critique du matérialisme historique*, Paris: Casterman.
- Baudrillard, J. (1977), *Forget Foucault*, New York: Semiotext(e), 1987. Původní vydání: *Oublier Foucault*, Paris: Éditions Galilée.
- Baudrillard, J. (1981), *Simulations*, New York: Semiotext(e), 1983. Původní vydání: *Simulacres et simulation*, Paris: Éditions Galilée.
- Baudrillard, J. (1982), *In the Shadow of the Silent Majorities*, New York: Semiotext(e), 1983. Původní vydání: *L'ombre des majorités silencieuses ou la fin du social*, Paris: Denoël-Gonthier.
- Baudrillard, J. (1987a), *The Ecstasy of Communication*, New York: Semiotext(e), 1988. Původní vydání: *L'Autre par lui-même*, Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (1987b), *Cool Memories*, London: Verso, 1990. Původní vydání: *Cool Memories*, Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (1989), 'The Anorexic Ruins': in D. Kamper and C. Wulf (eds.), *Looking Back on the End of the World*, New York: Semiotext(e).
- Baudrillard, J. (1991), *The Gulf War Did Not Take Place*, Bloomington: Indiana University Press, 1995. Původní vydání: *La guerre du Golfe n'a pas eu lieu*, Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (1992a), 'Revolution and the End of Utopia', in W. Staerns and W. Chaloupka (eds.), *Jean Baudrillard: The Disappearance of Art and Politics*, London: Macmillan.
- Baudrillard, J. (1992b), 'The Thawing of the East': in *The Illusion of the End*, Cambridge Polity Press, 1994. Původní vydání: *L'illusion de la fin*, Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (2001), *The Spirit of Terrorism*, London: Verso, 2002. Původní vydání: 2001 *L'esprit du terrorisme*, Paris: Galilée.
- Bauman, Z. (1987), *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals*, Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1989), *Modernity and the Holocaust*, Cambridge: Polity Press. Česky: *Modernita a holocaust*, Praha: SLON, 2003.
- Bauman, Z. (1991), *Modernity and Ambivalence*, Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1992), *Intimations of Postmodernity*, London: Routledge.
- Bauman, Z. (1993), *Postmodern Ethics*, Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. (1997), *Postmodernity and its Discontents*, New York: New York University Press.
- Bauman, Z. (1998a), *Work, Consumerism and the New Poor*, Buckingham: Open University Press.
- Bauman, Z. (1998b), *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge: Polity Press. Česky: *Globalizace: důsledky pro člověka*, Praha: Mladá Fronta, 1999.
- Bauman, Z. (2000), *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press. Česky: *Tekutá modernita*, Praha: Mladá Fronta, 2002.
- Bauman, Z. (2002), *Society under Siege*, Cambridge: Polity Press.
- Beauvoir, S. de (1949), *The Second Sex*, London: Penguin, 1983. Původní vydání: *Le Deuxième sexe*, Paris: Gallimard. Česky: *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1967.

- Beck, U. (1986), *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage, 1992. Původní vydání: *Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. Česky: *Riziková společnost*, Praha: SLON, 2004.
- Beck, U. (1997), *The Reinvention of politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1998), *Democracy without Enemies*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2000a), *The Brave New World of Work*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2000b), *What is Globalization?* Cambridge: Polity Press.
- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1994), *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Cambridge: Polity Press.
- Beechey, V. (1988), 'Rethinking the Definition of Work': in J. Jenson, E. Hagen and C. Reddy (eds.), *Feminization of the Labour Force: Paradoxes and Promises*, Cambridge Polity Press.
- Bell, D. (1962), *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, New York: Free Press.
- Bell, D. (1973), *The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, New York: Basic Books.
- Bell, D. (1980), *Sociological Journeys: Essays 1960–1980*, London: Heinemann.
- Bendix, R. (1956), *Work and Authority in Industry*, Berkeley: University of California Press, 1974.
- Bendix, R. (1964), *Nation-Building and Citizenship: Studies of our Changing Social Order*, New York: Wiley.
- Bendix, R. (1984), *Force, Fate and Freedom: On Historical Sociology*, Berkeley: University of California Press.
- Benjamin, J. (1988), *The Bonds of Love*, New York: Pantheon Books.
- Benjamin, J. (1995), *Like Subjects, Love Objects*, New Haven: Yale University Press.
- Benjamin, J. (1998), *The Shadow of the Other*, London: Routledge.
- Benjamin, W. (1925–1939), *The Arcades Project*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000. Původní vydání: *Passagen-Werk*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1983.
- Benjamin, W. (1934), 'The Artist as Producer', in *Collected Writings, II*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999.
- Benjamin, W. (1936), 'The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction' in *Illuminations*, New York Schocken, 1969. Původní vydání: „Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit“, in *Gesammelte Schriften*. Česky: „Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti“, in *Dílo a jeho zdroj*, Praha: Odeon, 1979.
- Bentham, J. (1789), *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Berger, P., Luckmann, T. (1966), *The Social Construction of Reality*, London: Penguin. Česky: *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, Brno: CDK, 1999.
- Bernstein, R. J. (1991), *The New Constellation: The Ethical-Political Horizons of Modernity/Postmodernity*, Cambridge: Polity Press.
- Best, S., Kellner, D. (1991), *Postmodern Theory: Critical Interrogations*, London: Macmillan Dauphin.
- Best, S., Kellner, D. (2001), *The Postmodern Adventure: Science, Technology, and Cultural Studies at the Third Millennium*, London: Routledge.
- Bhaskar, R. (1979), *The Possibility of Naturalism*, Brighton: Harvester.
- Billig, M. (1995), *Banal Nationalism*, London: Sage.
- Blackburn, R. (ed.) (1991), *After the Fall: The Failure of Communism and the Future of Socialism*, London: Verso.
- Blau, P. (1964), *Exchange and Power in Social Life*, New York: Wiley.
- Bloch, E. (1952–1959), *The Principle of Hope*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986. Původní vydání: *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bloor, D. (1976), *Knowledge and Social Imagery*, London, Routledge.
- Blumenberg, H. (1966), *The Legitimacy of the Modern Age*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1983. Původní vydání: *Die Legitimität der Neuzeit*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Blumer, H. (1969), *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall.
- Bohman, J. (1991), 'The Limits of Rational Choice Explanation': in J. S. Coleman and T. J. Fararo (eds.), *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*, London: Sage.
- Bologh, R. (1990), *Love or Greatness: Max Weber and Masculine Thinking – A Feminist Inquiry*, London: Unwin Hyman.
- Boltanski, L., Chiapello, E. (2000), *Le Nouvel Esprit du capitalisme*, Paris: Gallimard.
- Borradori, G. (2003), *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*, Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1972), *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977. Původní vydání: *Esquisse d'une théorie de la pratique*, Paris: Droz.
- Bourdieu, P. (1977), *Algeria 60*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979. Původní vydání: *Algeria 60*, Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1979), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, London: Routledge, 1984. Původní vydání: *La Distinction: Critique sociale du jugement*, Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1980), *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity Press, 1990. Původní vydání: *Le sens pratique*, Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu, P. (1984), *Homo Academicus*, Cambridge: Polity Press, 1996. Původní vydání: *Homo Academicus, Paris: Les Éditions de Minuit*.
- Bourdieu, P. (1990), *In Other Words: Essays towards a Reflexive Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998), *Acts of Resistance: Against the New Myths of our Time*, Cambridge: Polity Press. Původní vydání: *Contre-feux propos pour servir? La résistance contre l'invasion néo-libérale*, Paris: Éditions Liber-Raisons d'Agir.
- Bourdieu, P. (1992), *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- Boyer, R., Rattansi, A. (eds.) (1990), *Postmodernism and Society*, London: Macmillan.
- Braithwaite, J., Drahos, P. (2000), *Global Business Regulation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Braudel, F. (1967), *Capitalism and Material Life, 1400–1800*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1973.
- Buck-Morss, S. (1977), *The Origins of Negative Dialectics*, New York: Free Press Orbis.
- Buck-Morss, S. (1989), *The Dialectics of Seeing*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Buckley, W. (1967), *Sociology and Modern Systems Theory*, Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall.
- Burger, P. (1974), *Theory of the Avant-Garde*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Burgin, V. (1986), *The End of Art Theory: Criticism and Postmodernity*, London: Macmillan.
- Butler, J. (1993), *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'*, London: Routledge.
- Butler, J. (1998), 'Subjects of Sex/Gender/Desire', in A. Phillips (ed.), *Feminism and Politics*, Oxford: Oxford University Press.
- Butler, J., Laclau, E., Žižek, S. (2000), *Contingency Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, London: Verso.
- Calhoun, C. (ed.) (1992), *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge: MIT Press.

- Calinescu, M. (1977), *Five Faces of Modernity*, Bloomington: Indiana University Press.
- Callari, A., Cullenberg, S., Biewener, C. (1995), *Marxism in the Postmodern Age*, New York: Guilford Press.
- Callinicos, A. (1987), *Making History: Agency, Structure and Social Change*, Cambridge: Polity Press.
- Callinicos, A. (1990), 'Reactionary Postmodernism?', in R. Boyne and A. Rattansi (eds.), *Postmodernism and Society*, London: Macmillan.
- Callinicos, A. (1991), *The Revenge of History: Marxism and the East European Revolutions*, Oxford: Polity Press.
- Canguilhem, G. (1977), *Ideology and Rationality in the History of the Life Sciences*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1988. Původní vydání: *Idéologie et rationalité dans l'histoire des sciences de la vie*, Paris: J. Vrin.
- Carby, H. (1982), 'White Woman Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood', in L. Back and J. Solomos (eds.), *Theories of Race and Racism*, London: Routledge, 2000.
- Carnoy, M. (1993), 'Multinationals in a Changing World Economy': in M. Carnoy et al., *The New Global Economy in the Information Age*, University Park, PA.: Pennsylvania University Press.
- Castells, M. (1996), *The Information Age: Economy, Society and Culture, I: The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1998), *The Information Age: Economy, Society and Culture, II: The Power of Identity*, Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2000), *The Information Age: Economy, Society and Culture, III: End of Millennium*, Oxford: Blackwell.
- Castoriadis, C. (1975), *The Imaginary Institution of Society*, Cambridge: Polity Press, 1987. Původní vydání: *L'institution imaginaire de la société*, Paris: Éditions du Seuil.
- Castoriadis, C. (1990), *World in Fragments: Writings on Politics, Society, Psychoanalysis and the Imagination*, Stanford: Stanford University Press, 1997. Původní vydání: *Le Monde morcelé*, Paris: Éditions du Seuil.
- Castoriadis, C. (1991), *Philosophy, Politics, Autonomy: Essays in Political Philosophy*, Oxford: Oxford University Press.
- Chodorow, N. (1978), *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, Berkeley: University of California Press.
- Chomsky, N. (2001), *9111*, New York: Seven Stories Press.
- Cleaver, H. (1979), *Reading 'Capital' Politically*, Austin: University of Texas Press.
- Cohen, G. A. (1978), *Karl Marx's Theory of History: A Defense*, Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, G. A. (1996), 'Self-Ownership, History and Socialism: an Interview with G. A. Cohen', *Imprints* 1, 1.
- Coleman, J. (1971), 'Collective Decisions': in H. Turk and R. L. Simpson (eds.), *Institutions and Exchange: The Sociologies of Talcott Parsons and George Caspar Homans*, New York: Bobbs-Merrill.
- Coleman, J. (1991), *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Coleman, J., Fararo, T. (1991), *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*, London: Sage.
- Collins, R. (1975), *Conflict Sociology: Toward an Explanatory Science*, New York: Academic Press.
- Colomy, P. (ed.) (1990), *Neofunctionalist Sociology: Contemporary Statements*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Comte, A. (1830), *The Positive Philosophy*, New York: AMS Press, 1974. Původní vydání: *Cours de philosophie positive*, Paris: Rouen frères (Bachelier).
- Comte, A. (1851), *The System of Positive Polity*, New York: Franklin, 1968. Původní vydání: *Système de politique positive*, Paris: Société positiviste, 1929.
- Connell, R. W. (1987), *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*, Cambridge: Polity Press.
- Cooley, C. (1902), *Human Nature and the Social Order*, New York: Scribner's.
- Crompton, R., Jones, G. (1984), *White-Collar Proletariat: Deskilling and Gender in Clerical Work*, London: Macmillan.
- Crompton, R., Mann, M. (1986), *Gender and Stratification*, Cambridge: Polity Press Éditions de Minuit, 1977.
- Curtin, P. (1984), *Cross-cultural Trade in World History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahrendorf, R. (1990), *Reflections on the Revolution in Europe in a Letter Intended to Have Been Sent to a Gentleman in Warsaw*, London: Chatto & Windus. Česky: *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*, Praha: Evropský kulturní klub, 1991.
- Davidoff, L., Hall, C. (1987), *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class 1780–1850*, London: Hutchinson.
- Davies, I. (1995), *Cultural Studies and After*, London: Routledge.
- Debord, G. (1967), *The Society of the Spectacle*, New York: Zone Books, 1994. Původní vydání: *La Société du spectacle*, Paris: Buchet-Chastel, 1967.
- Delanty, G. (1999), *Social Theory in a Changing World: Conceptions of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Delanty, G. (2000), *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*, London: Sage.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1972), *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, New York: Viking, 1977. Původní vydání: *L'anti-Oedipe*, Paris: Éditions de Minuit, 1973.
- Delphy, C., Leonard, D. (1992), *Familiar Exploitation: A New Analysis of Marriage in Contemporary Western Societies*, Cambridge: Polity Press.
- Derrida, J. (1967), *Of Grammatology*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976. Původní vydání: *De la grammatologie*, Paris: Éditions de Minuit.
- Derrida, J. (1968a), *Writing and Difference*, London: Routledge, 1978. Původní vydání: *L'écriture et la différence*, Paris: Seuil.
- Derrida, J. (1968b), 'Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences' in *Writing and Difference*, London: Routledge, 1978. Původní vydání: „La structure, le signe et le jeu dans le discours des sciences humaines“ in *L'écriture et la différence*, Paris: Seuil.
- Derrida, J. (1972), *Margins of Philosophy*, Chicago: University of Chicago Press, 1982. Původní vydání: *Marges de la philosophie*, Paris: Éditions de Minuit.
- Derrida, J. (1974), *Glas*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1986. Původní vydání: *Glas*, Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, J. (1992), *Acts of Literature*, London: Routledge.
- Derrida, J. (1993), *Spectres of Marx*, London: Routledge, 1994. Původní vydání: *Spectres de Marx*, Paris: Galilée.
- Derrida, J. (1994), *The Politics of Friendship*, London: Verso, 1997. Původní vydání: *Politiques de l'amitié*, Paris: Galilée. Česky: *Politika přátelství*, Praha: FÚ ČSAV, 1994.
- Dews, P. (1987), *Logics of Disintegration: Poststructuralist Thought and the Claims of Critical Theory*, London: Verso.
- Douglas, M. (1966), *Purity and Danger*, London: Routledge, 2002.
- Douglas, M. (2002), 'Culture as Explanation: Cultural Concerns', in *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*: Amsterdam: Elsevier.

- Dreyfus, H. L., Rabinow, P. (1982), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Durkheim, E. (1890), 'The Principles of 1789 and Sociology', in R. N. Bellah (ed.), *On Morality and Society: Selected Writings*, Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Durkheim, E. (1893), *The Division of Labour in Society*, London: Macmillan, 1984. Původní vydání: *De la division du travail social*, Paris: Presses universitaires de France, 1986. Česky: *Společenská dělba práce*, Brno: CDK, 2004.
- Durkheim, E. (1895), *The Rules of Sociological Method*, London: Macmillan, 1982. Původní vydání: *Les règles de la méthode sociologique*, Paris: F. Alcan. Česky: *Pravidla sociologické metody*, Praha: Orbis, 1926.
- Durkheim, E. (1897), *Suicide: A Study in Sociology*, London: Routledge, 1952. Původní vydání: *Le Suicide, étude de sociologie*, Paris: F. Alcan.
- Durkheim, E. (1898), 'Individualism and the Intellectuals', in R. N. Bellah, *On Morality and Society: Selected Writings*, Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Durkheim, E. (1912), *The Elementary Forms of Religious Life*, New York: Free Press, 1995. Původní vydání: *Les formes élémentaires de la vie religieuse: le système totémique en Australie*, Paris: F. Alcan. Česky: *Elementární formy náboženského života: Systém totemismu v Austrálii*, Praha: OIKOYMENH, 2002.
- Durkheim, E. (1922), *Moral Education*, New York: Free Press, 1961. Původní vydání: *L'Éducation morale*, Paris: Presses universitaires de France, 1974.
- Durkheim, E. (1950), *Professional Ethics and Civic Morals*, London: Routledge, 1957. Původní vydání: *Lecçons de sociologie: physique des mœurs et du droit*, Paris: PUF, 1950.
- Durkheim, E. (1955), *Pragmatism and Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983. Původní vydání: *Pragmatisme et sociologie*, Paris: J. Vrin, 1981.
- Eagleton, T. (2003), *After Theory*, New York: Basic Books.
- Ebenstein, A. (2001), *F. A. Hayek: A Biography*, London and New York: Palgrave.
- Eisenstadt, S. N. (1963), *The Political Systems of Empires*, New York: Free Press.
- Eisenstadt, S. N. (ed.) (2002), *Multiple Modernities*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Elias, N. (1939), *The Civilizing Process*, Oxford: Blackwell, 1994. Původní vydání: *Über den Prozess der Zivilisation*. Basel: Haus zum Falken.
- Elias, N. (1969), *The Court Society*, Oxford: Blackwell, 1983. Původní vydání: *Die höfische Gesellschaft*, Neuwied: Berlin Luchterhand.
- Elias, N. (1970), *What is Sociology?* London: Hutchinson, 1978. Původní vydání: *Was ist Soziologie?* München: Juventa-Verlag.
- Elias, N. (1983), *Involvement and Detachment*, Oxford: Blackwell, 1987. Původní vydání: *Engagement und Distanzierung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Elias, N. (1989), *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Cambridge: Polity Press, 1996. Původní vydání: *Studien über die Deutschen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Elliott, A. (1999), *Social Theory and Psychoanalysis in Transition: Self and Society from Freud to Kristeva*, London: Free Association Books.
- Elliott, A. (2002), *Psychoanalytic Theory: An Introduction*, Durham, NC: Duke University Press.
- Elster, J. (1985), *Making Sense of Marx*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Evans-Pritchard, E. E. (1937), *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*, Oxford: Oxford University Press, 1976.
- Evans-Pritchard, E. E. (1940), *The Nuer*, Oxford: Oxford University Press.
- Faderman, L. (1981), *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love between Women from the Renaissance to the Present*, New York: Morrow. Česky: *Krásnější než láska mužů: romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*, Praha: One Woman Press, 2002.
- Fanon, F. (1961), *The Wretched of the Earth*, London: Penguin, 1967. Původní vydání: *Les damnés de la terre*, Paris: F. Maspero.
- Feenberg, A. (1981), *Lukács, Marx and the Sources of Critical Theory*, Totowa, NJ: Rowman & Littlefield.
- Felski, R. (1995), *The Gender of Modernity*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Felski, R. (2000), *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*, New York: New York University Press.
- Feyerabend, P. (1975), *Against Method*, London: New Left Books. Česky: *Rozprava proti metodě*, Praha: Aurora, 2001.
- Fleck, L. (1935), *Genesis and Development of a Scientific Fact*, Chicago: Chicago University Press, 1979. Původní vydání: *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*, Basel: Benno Schwabe & Co.
- Foucault, M. (1961), *Madness and Civilization*, London: Tavistock, 1967. Původní vydání: *Histoire de la folie*, Paris: Plon.
- Foucault, M. (1966), *The Order of Things*, London: Tavistock, 1970. Původní vydání: *Les Mots et les choses: une archéologie des sciences humaines*, Paris: Gallimard, 1966.
- Foucault, M. (1969a), *The Archaeology of Knowledge*, London: Tavistock, 1972. Původní vydání: *L'archéologie du savoir*, Paris: Gallimard. Česky: *Archeologie věděni*, Praha: Herrmann & synové, 2002.
- Foucault, M. (1969b), 'What is an Author?', in P. Rabinow (ed.), *The Foucault Reader*, London: Penguin, 1984.
- Foucault, M. (1975), *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, London: Allen Lane, 1977. Původní vydání: *Surveiller et punir: naissance de la prison*, Paris: Gallimard. Česky: *Dohlžet a trestat: kniha o zrodu vězenců*, Praha: Dauphin, 2000.
- Foucault, M. (1976), *The History of Sexuality, I: An Introduction*, London: Allen Lane, 1979. Původní vydání: *Histoire de la sexualité*, Paris: Gallimard. Česky: *Dějiny sexuality I.*, Praha: Herrmann & synové, 1999.
- Foucault, M. (1980), *Michel Foucault Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*, ed. C. Gordon, London: Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, M. (1983), 'Structuralism and Poststructuralism', in *Aesthetics, Method, and Epistemology, the Essential Works of Michel Foucault 1954–1984*, vol. II, J. London: Allen Lane, 1998.
- Foucault, M. (1984a), *The History of Sexuality, II: The Use of Pleasure*, New York: Pantheon Books, 1985. Původní vydání: *Histoire de la sexualité*, Paris: Gallimard. Česky: *Dějiny sexuality II.*, Praha: Herrmann & synové, 2003.
- Foucault, M. (1984b), *The History of Sexuality, III: The Care of the Self*, New York: Pantheon Books, 1986. Původní vydání: *Histoire de la sexualité*, Paris: Gallimard. Česky: *Dějiny sexuality III.*, Praha: Herrmann & synové, 2003.
- Foucault, M. (1984c), 'What is Enlightenment?', in *The Foucault Reader*, ed. P. Rabinow, London: Penguin, 1984.
- Foucault, M. (1984d), 'Nietzsche, Genealogy, History', in *The Foucault Reader*, ed. P. Rabinow, London: Penguin, 1984.
- Fourastié, J. (1979), *Les trente glorieuses*, Paris: Fayard.

- Frank, A. G., Gills, B. (1993), *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?*, London: Routledge.
- Frank, M. (1983), *What is Neo-structuralism?*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989. Původní vydání: *Was ist Neostrukturalismus?*, Frankfurt am Main: Suhrkamp. Česky: *Co je neostrukturalismus?*, Praha: Filosofía, 2000.
- Fraser, N. (1989), *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*, Cambridge: Polity Press.
- Freud, S. (1900), *The Interpretation of Dreams*, New York: Basic Books, 1955. Původní vydání: *Die Traumdeutung*, Česky: *Výklad snů*, Pelhřimov: Nová tiskárna, 2003.
- Freud, S. (1913), 'Totem and Taboo', in *The Origins of Religion: Totem and Taboo and Moses and Monotheism*, London: Penguin, 1985. Původní vydání: *Totem und Tabu*, Leipzig: Heller. Česky: *Totem a tabu*, Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997.
- Freud, S. (1920), *Beyond the Pleasure Principle*, London: Penguin, 2002. Původní vydání: *Jenseits des Lustprinzips*, Leipzig: Internationaler psychoanalytischer Verlag. Česky: *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920–1924*, Praha a Brno: CDK, 1999.
- Freud, S. (1930), *Civilization and its Discontents*, London: Penguin, 2002. Původní vydání: *Das Unbehagen in der Kultur*, Wien: Internationaler psychoanalytischer Verlag. Česky: *Nespokojenost v kultuře*, Praha: Hynek, 1998.
- Freud, S. (1933), *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, London: Penguin, 1973. Původní vydání: *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in Die Psychoanalyse*, Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verlag. Česky: *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, Praha: CDK, 1997.
- Friedan, B. (1963), *The Feminine Mystique*, New York: Norton. Česky: *The Feminine Mystique*, Praha: Pragma, 2002.
- Fukuyama, F. (1992), *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press. Česky: *Konec dějin a poslední člověk*, Praha: Rybka, 2002.
- Fuss, D. (ed.) (1991), *Inside/Out: Lesbian Theories / Gay Theories*, London: Routledge.
- Gadamer, H. G. (1960), *Truth and Method*, London: Sheed & Ward, 1975. Původní vydání: *Wahrheit und Methode*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1960.
- Galbraith, J. K. (1958), *The Affluent Society*, London: Penguin, 1979. Česky: *Společnost hojnosti*, Praha: Svoboda, 1967.
- Galbraith, J. K. (1967), *The New Industrial State*, London: Penguin, 1974.
- Galbraith, J. K. (1973), *Economics and the Public Purpose*, London: Andre Deutsch.
- Gambetta, D. (1989), *Trust: The Making and Breaking of Cooperative Relations*, Oxford: Blackwell.
- Game, A, Pringle, R. (1984), *Gender at Work*, London: Pluto Press.
- Gane, M. (1991), *Baudrillard: Critical and Fatal Theory*, London: Routledge.
- Gane, M. (ed.) (1993), *Baudrillard Live: Selected Interviews*, London: Routledge. Česky: *Rozhovory s Baudrillardem*, Olomouc: Votobia, 1997.
- Garfinkel, H. (1967), *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Geertz, C. (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books. Česky: *Interpretace kultur: vybrané eseje*, Praha: SLON, 2000.
- Gellner, E. (1985), *Relativism and the Social Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gerhard, U. (2003), „Illegitimate Daughters“: The Relationship between Feminism and Sociology', in B. Marshall and A. Witz (eds.), *Engendering the Social Feminist Encounters with Sociological Theory*, Buckingham: Open University Press.
- Geyer, M. H., Paulmann, J. (2001), 'Introduction: The Mechanics of Internationalism', in M. H. Geyer and J. Paulmann (eds.), *The Mechanics of Internationalism Culture, Society, and Politics from the 1840's to the First World War*, Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, A. (1976), *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretive Sociologies*, London: Hutchinson.
- Giddens, A. (1979), *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, London: Macmillan.
- Giddens, A. (1981), *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, London: Macmillan.
- Giddens, A. (1982), *Profiles and Critiques in Social Theory*, London: Macmillan.
- Giddens, A. (1984), *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1985), *The Nation-State and Violence*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1990), *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press. Česky: *Důsledky modernity*, Praha: SLON, 2003.
- Giddens, A. (1991), *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1994), 'Living in a Post-Traditional Society', in U. Beck, A. Giddens and S. Lash, *Reflexive Modernization, Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Cambridge Polity Press.
- Giddens, A. (1998), *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Cambridge: Polity Press. Česky: *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*, Praha: Mladá fronta, 2001.
- Glaser, B., Strauss, A. (1967), *The Discovery of Grounded Theory*, New York: de Gruyter.
- Goffman, E. (1956), *The Presentation of self in Everyday Life*, London: Penguin, 1971. Česky: *Všichni hrajeme divadlo sebe prezentace v každodenním životě*, Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999.
- Goffman, E. (1961), *Asylums*, New York: Anchor Books.
- Goffman, E. (1974), *Frame Analysis*, New York: Harper Row.
- Gorz, A. (1999), *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*, Cambridge: Polity Press.
- Gouldner, A. W. (1965), *Enter Plato: Classical Greece and the Origins of Social Theory*, London: Routledge.
- Gouldner, A. W. (1970), *The Coming Crisis of Western Sociology*, London: Heinemann.
- Gramsci, A. (1926–1937), *Selections from the Prison Notebooks*, London: Lawrence & Wishart, 1971. Původní vydání: *Lettere dal carcere*, Palermo: Sellerio, 1996. Česky: *Dopisy z vězení*, Praha: Svoboda, 1949.
- Gramsci, A. (1985), 'Cultural Themes: Ideological Material', in *Selections from Cultural Writings*, London: Lawrence & Wishart.
- Grosz, E. (1990), 'Inscriptions and Body-Maps: Representations and the Corporeal', in T. Threadgold and A. Cranny-Francis (eds.), *Feminine/Masculine/Representation*, St Leonards: Allen & Unwin.
- Habermas, J. (1962), *The Structural Transformation of the Public Sphere*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1989. Původní vydání: *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, Darmstadt: Neuwied Hermann Luchterhand Verlag. Česky: *Strukturální přeměna veřejnosti*, Praha, Dauphin, 2000.
- Habermas, J. (1963), *Theory and Practice*, Cambridge: Polity Press, 1988. Původní vydání: *Theorie und Praxis*, Berlin: Luchterhand.
- Habermas, J. (1970), *Logic of the Social Sciences*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1988. Původní vydání: *Zur Logik der Sozialwissenschaften*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Habermas, J. (1968), *Knowledge and Human Interests*, Boston: Beacon Press, 1971. Původní vydání: *Erkenntnis und Interesse*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1973), *Legitimation Crisis*, London: Heinemann, 1976. Původní vydání: *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. Česky: *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Praha: Filosofia, 2000.
- Habermas, J. (1976), *Communication and the Evolution of Society*, London: Heinemann, 1979. Původní vydání: *Sprachgramatik und Philosophie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, a *Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1980), 'The Unfinished Project of Modernity', in M. Passerin d'Entreves (ed.), *Habermas and the Unfinished Project of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1981a), *The Theory of Communicative Action, I: Reason and the Rationalization of Society*, Cambridge: Polity Press, 1984. Původní vydání: *Theorie des Kommunikativen Handelns, Band I, Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1981b), *The Theory of Communicative Action, II: Lifeworld and System*, Cambridge: Polity Press, 1987. Původní vydání: *Theorie des Kommunikativen Handelns, Band II, Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1985), *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*, Cambridge: Polity Press, 1987. Původní vydání: *Der philosophische Diskurs der Moderne 12 Vorlesungen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1985.
- Habermas, J. (1991), 'What does Socialism Mean Today? The Revolutions of Recuperation and the Need for New Thinking', in R. Blackburn (ed.), *After the Fall: The Failure of Communism and the Future of Socialism*, London: Verso.
- Habermas, J. (1992), *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996. Původní vydání: *Faktizität und Geltung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992.
- Habermas, J. (1996), *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1998. Původní vydání: *Die Einbeziehung des Anderen: Studien zur politischen Theorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1998), *The Postnational Constellation: Political Essays*, Cambridge: Polity Press, 2001. Původní vydání: *Die postnationale Konstellation*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J., Luhmann, N. (1971), *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hacking, I. (1999), *The Social Construction of What?*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hall, S. (1983), 'The Problem of Ideology: Marxism without Guarantees', in B. Matthews (ed.), *Marx A Hundred Years On*, London: Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1988), *The Hard Road to Renewal: Thatcherism and the Crisis of the Left*, London: Verso.
- Hall, S., Jacques, M. (eds.) (1989), *New Times: The Changing Face of Politics in the 1990s*, London: Lawrence & Wishart.
- Hall, S., Jefferson, T. (eds.) (1976), *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, London: Hutchinson.
- Hall, S. et al. (eds.) (1980), *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-1978*, London: Hutchinson.
- Hamilton, R., Barrett M. (1986), *The Politics of Diversity: Feminism, Marxism and Nationalism*, London: Verso.
- Hannerz, U. (1992), *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*, New York: Columbia University Press.
- Haraway, D. (1991a), 'Gender' for a Marxist Dictionary: The Sexual Politics of a Word', in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, London: Free Association Books.
- Haraway, D. (1991b), 'A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century', in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, London: Free Association Books.
- Haraway, D. (1997), *Modest_Witness@Second Millenium: FemaleMan@_Meets OncoMouseTM: Feminism and Technoscience*, London: Routledge.
- Harding, S. (1986), *The Science Question in Feminism*, Milton Keynes: Open University Press.
- Hardt, M., Negri, A. (2000), *Empire*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Harre, R. (1993), *Social Being*, 2nd ed., Oxford: Blackwell.
- Harre, R., Secord, P. F. (1972), *The Explanation of Social Behaviour*, Oxford: Blackwell.
- Harrington, A. (2001), *Hermeneutic Dialogue and Social Science: A Critique of Gadamer and Habermas*, London: Routledge.
- Harrington, A. (2004), *Art and Social Theory: Sociological Arguments in Aesthetics*, Cambridge: Polity Press.
- Hartmann, H. I. (1979), 'Capitalism, Patriarchy and Job Segregation by Sex', in Z. R. Eisenstein (ed.), *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, New York: Monthly Review Press.
- Hartmann, H. I. (1981), 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union', in L. Sargent (ed.), *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy*, London: Pluto.
- Harvey, D. (1989), *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (1996), *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2003), *The New Imperialism*, Oxford: Oxford University Press.
- Havel, V. (1990), 'The Power of the Powerless', in id., *Living in Truth*, London: Faber & Faber. Původní vydání: *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.
- Hayek, F. A. (1944), *The Road to Serfdom*, London: Routledge, 1976. Česky: *Cesta do otroctví*, Brno: Barrister & Principal, 2004.
- Hebdige, D. (1979), *Subculture: The Meaning of Style*, London: Methuen.
- Hebdige, D. (1989), 'New Times: After the Masses', in S. Hall and M. Jacques (eds.), *New Times The Changing Face of Politics in the 1990s*, London: Lawrence & Wishart.
- Hekman, S. J. (1999), *The Future of Differences: Truth and Method in Feminist Theory*, Cambridge: Polity Press.
- Held, D. (1995), *Democracy and the Global Order*, Cambridge: Polity Press.
- Heller, A. (1982), *A Theory of History*, London: Routledge.
- Heller, A. (1984), *Everyday Life*, London: Routledge.
- Heller, A. (1990), *Can Modernity Survive?*, Cambridge: Polity Press.
- Heller, A. (1993), *A Philosophy of History in Fragments*, Oxford: Blackwell.
- Heller, A. (1999), *A Theory of Modernity*, Oxford: Blackwell.
- Heller, A., Feher, F. (1988), *The Postmodern Political Condition*, Cambridge: Polity Press.
- Hill-Collins, P. (1990), *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*, London: Routledge.

- Hirschman, A. O. (1977), *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before its Triumph*, Princeton: Princeton University Press. Česky: *Lidské vášně a osobní zájmy: politická obhajoba kapitalismu v čase před jeho triumfem*. Brno: CDK, 2000.
- Hobsbawm, E. J. (1962), *The Age of Revolution 1789–1848*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Hobsbawm, E. J. (1975), *The Age of Capital 1848–1875*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Hobsbawm, E. J. (1987), *The Age of Empire 1875–1914*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Hobsbawm, E. J. (1994), *The Age of Extremes: the short twentieth century, 1914–1991*, London: Michael Joseph. Česky: *Věk extrémů: krátké 20. století, 1914–1991*, Praha: Argo, 1998.
- Hobsbawm, E. J., Ranger, T. (eds.) (1983), *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hollows, J. (2000), *Feminism, Femininity and Popular Culture*, Manchester: Manchester University Press.
- Holm, H. H., Sorensen, G. (1995), *Whose World Order?*, Boulder, Col.: Westview Press.
- Holmwood, J. (1996), *Founding Sociology? Talcott Parsons and the Idea of General Theory*, London: Longman.
- Holmwood, J., Stewart, A. (1991), *Explanation and Social Theory*, London: Macmillan.
- Holton, R. J. (1998), *Globalization and the Nation-State*, Basingstoke: Macmillan.
- Homans, G. C. (1961), *Social Behaviour: Its Elementary Forms*, London: Routledge.
- Honneth, A. (1985), *The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Theory of Society*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1993. Původní vydání: *Kritik der Macht*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Honneth, A. (1990), *The Fragmented World of the Social*, Albany: State University of New York Press, 1995. Původní vydání: *Die zerrissene Welt des Sozialen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Honneth, A. (1992), *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*, Cambridge: Polity Press, 1995. Původní vydání: *Kampf um Anerkennung zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- hooks, bell (1984), *Feminist Theory from Margin to Center*, Boston: South End Press.
- hooks, bell (1990), *Yearning: Race, Gender and Cultural Politics*, Boston: South End Press.
- Horkheimer, M., Adorno, T. W. (1947), *The Dialectic of Enlightenment*, New York: Herder & Herder, 1972. Původní vydání: *Dialektik der Aufklärung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hoy, D., McCarthy, T. (1994), *Critical Theory*, Oxford: Blackwell.
- Husserl, E. (1936), *The Crisis of the European Sciences and Transcendental Phenomenology*, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1970. Původní vydání: 'Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie', in *Philosophia*, vol. 1., 77–176. Česky: *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*, Praha: Academia, 1972.
- Huyssen, A. (1986), *After the Great Divide: Modernism, Mass Culture, Postmodernism*, Bloomington: Indiana University Press.
- Isajiw, W. W. (1968), *Causation and Functionalism in Sociology*, London: Routledge.
- Jameson, F. (1991), *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism*, London: Verso.
- Joas, H. (1980), *G. H. Mead: A Contemporary Re-examination of his Thought*, Cambridge: Polity Press, 1985. Původní vydání: *Praktische Intersubjektivität: Die Entwicklung des Werkes von George Herbert Mead*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Joas, H. (1992), *The Creativity of Action*, Cambridge: Polity Press, 1996. Původní vydání: *Die Kreativität des Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Johnson, M. (1989), 'Feminism and the Theories of Talcott Parsons': in R. A. Wallace, (ed.), *Feminism and Sociological Theory*, Newbury Park, Cal.: Sage.
- Kagarlitsky, B. (1990), *The Dialectic of Change*, London: Verso.
- Kaldor, M. (2003), *Global Civil Society: An Answer to War*, Cambridge: Polity Press.
- Kant, I. (1781), *The Critique of Pure Reason*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Původní vydání: *Kritik der reinen Vernunft*, Leipzig: Reclam, 1979. Česky: *Kritika čistého rozumu*, Praha: OIKOYMENH, 2001.
- Kant, I. (1784), 'An Answer to the Question: What is Enlightenment?', in *Kant's Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970. Původní vydání: 'Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?', *Berlinische Monatsschrift*, 4: 481–494.
- Kellner, D. (1977), *Karl Korsch: Revolutionary Theory*, Austin: University of Texas Press.
- Kellner, D. (1989a), *Critical Theory, Marxism and Modernity*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kellner, D. (1989b), *Jean Baudrillard: From Marxism to Postmodernism and Beyond*, Cambridge: Polity Press.
- Kellner, D. (1995), *Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Postmodern*, London: Routledge.
- Kellner, D. (2000), 'Habermas, the Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention', in L. Hahn (ed.), *Perspectives on Habermas*, Chicago: Open Court Press.
- Kellner, D. (2003), *Media Spectacle*, London: Routledge.
- King, A. (2000a), 'The Accidental Derogation of the Lay Actor: A Critique of Giddens' Concept of Structure', *Philosophy of the Social Sciences*, 30/3: 362–383.
- King, A. (2000b), 'Thinking with Bourdieu against Bourdieu: A „Practical“ Critique of the Habitus', *Sociological Theory*, 18/3: 417–433.
- King, A. (2004), *The Structure of Social Theory*, London: Routledge.
- Kojve, A. (1933–1939), *Introduction to the Reading of Hegel*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980. Původní vydání: *Introduction à la lecture de Hegel*, Paris: L'Annuaire de l'Ecole des Hautes Etudes.
- Kolakowski, L. (1990), *Modernity on Endless Trial*, Chicago: Chicago University Press.
- Korsch, K. (1923), *Marxism and Philosophy*, London: New Left Books, 1970. Původní vydání: *Marxismus und Philosophie*, Leipzig: C. L. Hirschfeld.
- Korsch, K. (1938), *Karl Marx*, London: Chapman & Hall.
- Koselleck, R. (1979), *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985. Původní vydání: *Vergangene Zukunft zur Semantik geschichtl Zeiten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kristeva, J. (1974), *Revolution in Poetic Language*, New York: Columbia University Press, 1984. Původní vydání: *La Révolution du langage poétique*, Paris: Éditions du Seuil. Česky: *Jazyk lásky*, Praha: One Woman Press, 2004.
- Kristeva, J. (1986), 'Women's Time': in *The Kristeva Reader*, ed. T. Moi, Oxford: Blackwell.
- Kroker, A., Kroker, M., Cook, D. (1989), *Panic Encyclopedia: The Definitive Guide to the Postmodern Scene*, London: Macmillan.
- Kuhn, T. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press. Česky: *Struktura vědeckých revolucí*, Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Lacan, J. (1949), 'The Mirror Stage as Formative of the Function of the I', in *Écrits: a Selection*, London: Routledge, 1977. Původní vydání: *Écrits*, Paris: Éditions du Seuil.
- Lacan, J. (1957), 'The Agency of the Letter in the Unconscious, or Reason since Freud', in *Écrits: A Selection*, London: Routledge. Původní vydání: *Écrits*, Paris: Éditions du Seuil.

- Lacan, J. (1973), *On Feminine Sexuality: The Limits of Love and Knowledge*, New York: Norton, 1998. Původní vydání: *Encore*, Paris: Seuil, 1993.
- Laclau, E., Mouffe, C. (1985), *Hegemony and Socialist Strategy*, London: Verso.
- Laplanche, J. (1987), *New Foundations for Psychoanalysis*, Oxford: Blackwell, 1989. Původní vydání: *Nouveaux fondements pour la psychanalyse*, Paris: Presses universitaires de France.
- Laqueur, T. (1990), *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lash, S. (1990), *Sociology of Postmodernism*, London: Routledge.
- Lash, S. (1999), *Another Modernity: A Different Rationality*, Oxford: Blackwell.
- Lash, S. (2002), *Critique of Information*, London: Sage.
- Lash, S., Urry, J. (1987), *The End of Organized Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Lash, S. (1994), *Economies of Signs and Space*, London: Sage.
- Latour, B., Woolgar, S. (1979), *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*, London: Sage.
- Layder, D. (1981), *Structure, Interaction and Social Theory*, London: Routledge.
- Lefebvre, H. (1947), *The Critique of Everyday Life*, London: Verso, 1991. Původní vydání: *Critique de la vie quotidienne*, Paris: Grasset.
- Lefebvre, H. (1974), *The Production of Space*, Oxford: Blackwell, 1991. Původní vydání: *La production de l'espace*, Paris: Anthropos.
- Lemert, C. (1990), 'The Uses of French Structuralism in Sociology': in G. Ritzer, (ed.), *Frontiers of Social Theory: The New Synthesis*, New York: Columbia University Press.
- Lemert, C. (1997), *Postmodernism Is Not What You Think*, Oxford: Blackwell.
- Lepenies, W. (1985), *Between Literature and Science: The Rise of Sociology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988. Původní vydání: *Die drei Kulturen Soziologie zwischen Literatur und Wissenschaft*, München: Hanser.
- Leupin, A. (1991), *Lacan and the Human Sciences*, Lincoln: University of Nebraska Press.
- Lévi-Strauss, C. (1949), *The Elementary Structures of Kinship*, Boston: Beacon Press, 1969. Původní vydání: *Les structures élémentaires de la parenté*, Paris: Presses universitaires de France.
- Lévi-Strauss, C. (1950), *Introduction to the Work of Marcel Mauss*, London: Routledge, 1987. Původní vydání: *Introduction à l'œuvre de M. Mauss*, Paris: Presses universitaires de France.
- Lévi-Strauss, C. (1955), *A World on the Wane*, London: Hutchinson, 1961. Původní vydání: *Tristes tropiques*, Paris: Plon. Česky: *Smutné tropy*. Praha: Odeon, 1966.
- Lévi-Strauss, C. (1958), *Structural Anthropology*, New York: Basic Books, 1963. Původní vydání: *Anthropologie structurale*, Paris: Plon.
- Lévi-Strauss, C. (1964), *The Raw and the Cooked: Introduction to a Science of Mythology*, London: Jonathan Cape, 1970. Původní vydání: *Mythologiques: Le Cru et le cuit*, Paris: Plon. Česky: *Syrové a vařené*, Praha: Argo, 2006.
- Lévi-Strauss, C. (1966), *The Savage Mind*, Chicago: Chicago University Press. Původní vydání: *La Pensée sauvage*, Paris: Plon. Česky: *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin, 1996.
- Lipset, S. M. (1960), *Political Man: The Social Bases of Politics*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981.
- Lipset, S. M. (1963), *The First New Nation: The United States in Comparative and Historical Perspective*, London: Heinemann, 1964.
- Lipset, S. M. (1996), *American Exceptionalism: A DoubleEdged Sword*, New York: Norton. Česky: *Dvousečná zbraň: rub a líc americké výjimečnosti*. Praha: Prostor, 2003.
- Lockwood, D. (1964), 'System Integration and Social Integration': in G. Zollschan and W. Hirsch (eds), *Explorations in Social Change*, London: Routledge.
- Lockwood, D. (1992), *Solidarity and Schism: The Problem of Disorder in Marxist and Durkheimian Sociology*, Oxford: Oxford University Press.
- Löwith, K. (1949), *Meaning in History: The Theological Implications of the Philosophy of History*, Chicago: University of Chicago Press.
- Luhmann, N. (1970), *The Differentiation of Society*, New York: Columbia University Press, 1982.
- Luhmann, N. (1984), *Social Systems*, Stanford: Stanford University Press, 1995. Původní vydání: *Soziale Systeme*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (1990), *Essays on Self-Reference*, New York: Columbia University Press.
- Luhmann, N. (1991), *Risk: A Sociological Theory*, New York: de Gruyter, 1993. Původní vydání: *Soziologie des Risikos*, Berlin: de Gruyter.
- Luhmann, N. (1992), *Observations on Modernity*, Stanford: Stanford University Press, 1998. Původní vydání: *Beobachtungen der Moderne*, Opladen: Westdt. Verl.
- Lukács, G. (1910), *Soul and Form*, London: Merlin Press, 1974. Původní vydání: *A lélek és a formák*, Budapest.
- Lukács, G. (1915), *The Theory of the Novel*, London: Merlin Press, 1971. Původní vydání: *Die Theorie des Romans*, Berlin: Cassirer.
- Lukács, G. (1923), *History and Class Consciousness: Studies in Marxist Dialectics*, London: Merlin Press, 1971. Původní vydání: *Geschichte und Klassenbewusstsein Studien über marxistische Dialektik*, Berlin: Halensee Malik.
- Lukes, S. (1985), *Marxism and Morality*, Oxford: Oxford University Press.
- Lury, C. (1996), *Consumer Culture*, Cambridge: Polity Press.
- Lyotard, J.-F. (1974), *Libidinal Economy*, Bloomington: Indiana University Press, 1993. Původní vydání: *Économie libidinale*, Paris: Éditions de Minuit.
- Lyotard, J.-F. (1979), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester: Manchester University Press, 1986. Původní vydání: *La Condition postmoderne: rapport sur le savoir*, Paris: Éditions de Minuit.
- Lyotard, J.-F. (1986), *The Postmodern Explained to Children: Correspondence, 1982–1985*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993. Původní vydání: *Le Postmoderne expliqué aux enfants*. Česky: *O postmodernismu: postmoderno vysvětlované dětem: postmoderní situace*, Praha: Filozofický ústav Akademie věd České republiky, 1993.
- Lyotard, J.-F. (1993), *Political Writings*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McClintock, A. (1995), *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*, London: Routledge.
- McGuigan, J. (1992), *Cultural Populism*, London: Routledge.
- McNay, L. (2000), *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*, Cambridge: Polity Press.
- Magnus, B., Cullenberg, S. (1995), *Whither Marxism? Global Crises in International Perspective*, London: Routledge.
- Malinowski, B. (1944), *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*, Chapel Hill: University of North Carolina Press. Česky: *Vědecká teorie kultury*, Brno: Krajské kulturně-osvětové středisko, 1968.
- Mann, M. (1986), *The Sources of Social Power, I: A History of Power from the Beginning to AD 1760*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, M. (1988), *States, War and Capitalism: Studies in Political Sociology*, Oxford: Blackwell.

- Mann, M. (1993a), *The Sources of Social Power, II: The Rise of Classes and Nation-States, 1760–1914*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, M. (2003), *Incoherent Empire*, London: Verso.
- Mannheim, K. (1925), *Conservatism*, London: Routledge, 1986. Původní vydání: *Das konservative Denken*, Tübingen: Mohr.
- Mannheim, K. (1929), *Ideology and Utopia*, London: Routledge, 1936. Původní vydání: *Ideologie und Utopie*, Bonn: Cohen.
- Marcuse, H. (1941), *Reason and Revolution: Hegel and the Rise of Social Theory*, Boston: Beacon Press, 1960.
- Marcuse, H. (1955), *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. (1964), *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Boston: Beacon Press. Česky: *Jednorozměrný člověk: studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*, Praha: Naše vojsko, 1991.
- Marcuse, H. (1968), *Negations: Essays in Critical Theory*, Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. (1969), *An Essay on Liberation*, Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. (1998a), *Towards a Critical Theory of Society*, London: Routledge.
- Marcuse, H. (1998b), *Technology, War and Fascism*, London: Routledge.
- Marshall, B. (1994), *Engendering Modernity: Feminism, Social Theory and Social Change*, Cambridge: Polity Press.
- Marshall, B., Witz, A. (2003), 'The Masculinity of the Social: Towards a Politics of Interrogation', in B. Marshall and A. Witz (eds.), *Engendering the Social: Feminist Encounters with Sociological Theory*, Buckingham: Open University Press.
- Marshall, T. H. (1949), 'Citizenship and Social Class': in *Sociology at the Crossroads and Other Essays*, London: Heinemann, 1963.
- Martin, E. (1994), *Flexible Bodies: Tracking Immunity in American Culture: From the Days of Polio to the Age of AIDS*, Boston: Beacon Press.
- Marx, K. (1843), 'On the Jewish Question', in *Early Writings*, London: Penguin, 1975. Česky: *O židovské otázce*. Praha: Svoboda, 1975.
- Marx, K. (1844a), 'A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right, introduction' in *Early Writings*, London: Penguin, 1975.
- Marx, K. (1844b), 'Economic and Philosophical Manuscripts of 1844', in *Early Writings*, London: Penguin, 1975. Česky: *Ekonomicko-filosofické spisy z roku 1844*. Praha: Svoboda, 1978.
- Marx, K. (1845), 'Theses on Feuerbach', in *Early Writings*, London: Penguin, 1975. Česky: *O Feuerbachovi*. Praha: Svoboda, 1983.
- Marx, K. (1852), *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, New York: International Publishers, 1972. Původní vydání: *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*. Česky: *Osmnáctý Brumaire Ludvíka Bonaparta*, Praha: Svoboda, 1949.
- Marx, K. (1858), *Grundrisse*, London: Penguin, 1973. Původní vydání: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie 1857–1858*. Česky: *Rukopisy „Grundrisse“: Ekonomické rukopisy z let 1857–1858*, Praha: Svoboda, 1977.
- Marx, K. (1859), 'Preface to a Contribution to the Critique of Political Economy', in *Early Writings*, trans. R. Livingstone, G. Benton, London: Penguin, 1975.
- Marx, K. (1867), *Capital: A Critique of Political Economy*, London: Penguin, 1976. Česky: *Kapitál: kritika politické ekonomie*, Praha: Svoboda, 1978–1980.
- Marx, K., Engels, F. (1846), *The German Ideology*, London: Lawrence & Wishart, 1964. Česky: *Německá ideologie*, Praha: Svoboda Dauphin, 1952.
- Marx, K. (1848), *The Communist Manifesto*, London: Penguin, 1967. Česky: *Komunistický manifest*, Brno: Blok, 1973.
- Mauss, M. (1924), *The Gift*, London: Cohen & West, 1954. Původní vydání: 'Essai sur le don, forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques', *L'Année sociologique*. Česky: *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha: SLON, 1999.
- Mead, G. H. (1934), *Mind, Self and Society*, Chicago: University of Chicago Press.
- Merleau-Ponty, M. (1955), *Adventures of the Dialectic*, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1973. Původní vydání: *Les Aventures de la dialectique*, Paris: Gallimard.
- Merton, R. K. (1949a), *Social Theory and Social Structure*, New York: Free Press, 1968.
- Merton, R. K. (1949b), 'Manifest and Latent Functions', in *Social Theory and Social Structure*, New York: Free Press, 1968.
- Merton, R. K. (1949c), 'On Sociological Theories of the Middle Range', in *Social Theory and Social Structure*, New York: Free Press, 1968. Česky: *Studie ze sociologické teorie*, Praha: SLON, 2000.
- Michels, R. (1911), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: Free Press, 1949. Původní vydání: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens*, Stuttgart: Kröner, 1957. Česky: *Strany a vůdcové: k sociologii politického stranictví*, Praha: Orbis, 1931.
- Mill, J. S. (1859), *On Liberty*, London: Penguin, 1982. Česky: *O svobodě*, Praha: Otto, 1913.
- Mills, C. W. (1956), *The Power Elite*, Oxford: Oxford University Press. Česky: *Mocenská elita*, Praha: Orbis, 1966.
- Mills, C. W. (1959), *The Sociological Imagination*, Oxford: Oxford University Press. Česky: *Sociologická imaginace*, Praha: SLON, 2002.
- Mills, S. (1998), 'Post-colonial Feminist Theory', in S. Jackson and J. Jones (eds.), *Contemporary Feminist Theories*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mitchell, J. (1974), *Psychoanalysis and Feminism*, London: Allen Unwin.
- Moore, B. (1966), *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, London: Penguin, 1969.
- Moore, B. (1978), *Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt*, London: Macmillan.
- Mosca, G. (1896), *The Ruling Class*, New York: McGraw-Hill, 1939. Původní vydání: *Elementi di scienza politica*.
- Mouzelis, N. (1995), *Sociological Theory: What Went Wrong? Diagnosis and Remedies*, London: Routledge.
- Mulvey, L. (1989), *Visual and Other Pleasures*, London: Macmillan.
- Munch, R. (1987), *Theory of Action: Toward a New Synthesis Going beyond Parsons*, London: Routledge.
- Myrdal, A., Klein, V. (1956), *Women's Two Roles: Home and Work*, London: Routledge.
- Negri, A., Guattari, F. (1976), *Communists Like Us: New Spaces of Liberty, New Lines of Alliance*, New York: Semiotext(e), 1989. Původní vydání: *Les nouveaux espaces de liberté*, Paris: Dominique Bedou, 1985.
- Neurath, O. (1973), 'The Scientific Conception of the World: The Vienna Circle', in *Empiricism and Sociology*, Dordrecht: Reidel.
- Nicholson, L., Seidman, S., (eds.) (1995), *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. (1882), *The Gay Science*, New York: Random House, 1974. Původní vydání: *Die fröhliche Wissenschaft*, Leipzig: Kröner, 1915. Česky: *Radostná věda*, Praha: Aurora, 2001.

- Nye, A. (1989), *Feminist Theory and the Philosophies of Man*, London: Routledge.
- O'Rourke, K., Williamson, J. (1999), *Globalization and History*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Oakley, A. (1974a), *The Sociology of Housework*, London: Martin Robertson.
- Oakley, A. (1974b), *Housewife*, London: Allen Lane.
- Offe, C. (1985), *Disorganized Capitalism: Contemporary Transformations of Work and Politics*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Offe, C. (1996), *Varieties of Transition: The East European and East German Experience*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ohmae, K. (1990), *The Borderless World*, London: Collins.
- Ohmae, K. (1996), *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, London: Harper Collins.
- Outhwaite, W. (1987), *New Philosophies of Social Science: Realism, Hermeneutics and Critical Theory*, London: Macmillan.
- Pareto, V. (1916), *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology*, London: Cape, 1935. *Trattato di Sociologia generale*, Firenze: Barbèra.
- Parsons, T. (1937), *The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*, New York: McGraw-Hill.
- Parsons, T. (1949a), 'The Professions and Social Structure', in *Essays in Sociological Theory, Pure and Applied*, New York: Free Press, 1954.
- Parsons, T. (1949b), 'Age and Sex in the Social Structure of the United States', in *Essays in Sociological Theory, Pure and Applied*, New York: Free Press, 1954.
- Parsons, T. (1949c), 'The Kinship System of the Contemporary United States', in *Essays in Sociological Theory, Pure and Applied*, New York: Free Press, 1954.
- Parsons, T. (1949d), 'Social Classes and Class Conflict in the Light of Recent Sociological Theory', in *Essays in Sociological Theory, Pure and Applied*, New York: Free Press, 1954.
- Parsons, T. (1951), *The Social System*, New York: Free Press, 1956.
- Parsons, T. (1956), 'The American Family', in R. F. Bales et al. (eds.), *Family, Socialization and Interaction Process*, New York: Free Press.
- Parsons, T. (1964), 'Social Structure and the Development of Personality: Freud's Contribution to the Integration of Psychology and Sociology', in *Social Structure and Personality*, New York: Free Press.
- Parsons, T. (1966), *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*, Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall. Česky: *Společnosti: vývojové a srovnávací hodnocení*, Praha: Svoboda, 1971.
- Parsons, T. (1967), 'On the Concept of Political Power', in *Sociological Theory and Modern Society*, New York: Free Press.
- Parsons, T. (1971a), *The System of Modern Societies*, Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall.
- Parsons, T. (1971b), 'Commentary', in H. Turk and R. L. Simpson (eds.), *Institutions and Exchange: The Sociologies of Talcott Parsons and George Caspar Homans*, New York: Bobbs-Merrill.
- Parsons, T. (1977a), *Social Systems and the Evolution of Action Theory*, New York: Free Press.
- Parsons, T. (1977b), 'Equality and Inequality in Modern Society, or Social Stratification Revisited', in *Social Systems and the Evolution of Action Theory*, New York: Free Press.
- Pateman, C. (1988), *The Sexual Contract*, Cambridge: Polity Press.
- Polanyi, K. (1944), *The Great Transformation*, Boston: Beacon Press, 1957.
- Pollert, A. (1981), *Girls, Wives, Factory Lives*, London: Macmillan.
- Pollock, G. (1988), *Vision and Difference: Femininity, Feminism and the Histories of Art*, London: Routledge.
- Popper, K. (1935), *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Basic Books, 1959. Původní vydání: *Logik der Forschung*, Wien: Springer. Česky: *Logika vědeckého bádání*, Praha: OIKOYMENH, 1997.
- Portes, A. (1998), 'Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology', *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.
- Poster, M. (1975), *Existential Marxism in Postwar France: From Sartre to Althusser*, Princeton: Princeton University Press, 1979.
- Poster, M. (ed.) (1988), *Jean Baudrillard: Selected Writings*, Stanford: Stanford University Press.
- Poster, M. (1990), *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*, Cambridge: Polity Press.
- Pringle, R. (1988), *Secretaries Talk: Sexuality Power and Work*, London: Verso SLON.
- Putnam, R. D. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1935), 'On the Concept of Function in Social Science', *American Anthropologist*, 37: 395-397.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1952), *Structure and Function in Primitive Society: Essays and Addresses*, London: Cohen & West.
- Ragland-Sullivan, E., Brivic, S. (eds.) (1991), *Joyce between Genders: Lacanian Views*, Tulsa, Okla.: University of Tulsa Press.
- Reekie, G. (1993), *Temptations: Sex, Selling and the Department Store*, St Leonards: Allen Unwin.
- Rex, J. (1961), *Key Problems of Sociological Theory*, London: Routledge.
- Rich, A. (1983), 'Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence', in A. Snitow, C. Stansell and S. Thompson (eds.), *Powers of Desire: The Politics of Sexuality*, New York: Monthly Review Press.
- Ricoeur, P. (1965), *Freud and Philosophy*, New Haven: Yale University Press, 1970. Původní vydání: *De l'Interprétation, essai sur Freud*, Paris: Éditions du Seuil.
- Ricoeur, P. (1969), *The Conflict of Interpretations*, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1974. Původní vydání: *Le Conflit des interprétations, essais d'herméneutique*, Paris: Éditions du Seuil.
- Ricoeur, P. (1983-1985), *Time and Narrative, 3 vols*, Chicago: University of Chicago Press, 1984-1988. Původní vydání: *Temps et récit*, Paris: Éditions du Seuil. Česky: *Čas a vyprávění*, Praha: OIKOYMENH, 2000.
- Riesman, D. (1950), *The Lonely Crowd*, New Haven: Yale University Press. Česky: *Osamělý dav: studie o změnách amerického charakteru*, Praha: Mladá fronta, 1968.
- Ritzer, G. (1993), *The McDonaldization of Society: An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life*, Newbury Park, Cal.: Pine Forge Press. Česky: *McDonaldizace společnosti: výzkum mění se povahy soudobého společenského života*, Praha: Academia, 2003.
- Robertson, R. (1992), *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London: Sage.
- Robertson, R. (1995), 'Glocalization, Time-Space and Homogeneity-Homogeneity', in M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (eds.), *Global Modernities*, London: Sage.
- Rodrik, D. (1996), 'Why do More Open Economies have Bigger Governments?', *National Bureau of Economic Research Working Paper*, no. 5537.
- Roemer, J. E. (1981), *Analytical Foundations of Marxian Economic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rorty, R. (1980), *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton: Princeton University Press.

- Rorty, R. (1989), *Contingency, Irony and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press. Česky: *Nahodilost, ironie, solidarita*, Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.
- Rose, J. (1986), *Sexuality in the Field of Vision*, London: Verso.
- Rosenau, J. (1996), 'The Dynamics of Globalization: Toward an Operational Formulation', *Security Dialogue*, 27/3: 247–262.
- Roth, G. (1987), 'Rationalization in Max Weber's Developmental History', in S. Whimster and S. Lash (eds.), *Max Weber, Rationality and Modernity*, London: Allen & Unwin.
- Said, E. (1978), *Orientalism*, London: Routledge, 1980.
- Sartre, J. P. (1960), *Critique of Dialectical Reason: Theory of Practical Ensembles*, London: Verso, 1976. Původní vydání: *Critique de la raison dialectique*, Paris: Gallimard.
- Sassen, S. (1994), *Cities in a World Economy*, Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press.
- Sassen, S. (1998), *Globalization and its Discontents*, New York: New Press.
- Saussure, F. de (1916), *Course in General Linguistics*, London: Peter Owen, 1960. Původní vydání: *Cours de linguistique générale*, Lausanne: Payot. Česky: *Kurs obecné lingvistiky*, Praha: Academia, 1996.
- Schatzki, T. (1987), 'Overdue Analysis of Bourdieu's Theory of Practice', *Inquiry, An interdisciplinary Journal of Philosophy*, 30/1–2: 113–135.
- Schatzki, T. (1997), 'Practices and Actions: A Wittgensteinian Critique of Bourdieu and Giddens', *Philosophy of the Social Sciences*, 27/3: 283–308.
- Schumpeter, J. A. (1941), *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: Allen & Unwin, 1981. Česky: *Kapitalismus, socialismus a demokracie*, Brno: CDK, 2004.
- Schutz, A. (1932), *The Phenomenology of the Social World*, London: Heinemann, 1972. Původní vydání: *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, Wien Springer, 1932.
- Schutz, A. (1962a), 'Common Sense and Scientific Interpretation of Human Action', in *Collected Papers*, vol. I, ed. M. Natanson, The Hague: Nijhoff.
- Schutz, A. (1962b), 'The Stranger', in *Collected Papers*, vol. I, ed. M. Natanson, The Hague: Nijhoff.
- Schutz, A., Luckmann, T. (1973), *The Structures of the Life-World*, Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Schutz, A., Parsons, T. (1978), *The Theory of Social Action: The Correspondence of Alfred Schutz and Talcott Parsons*, Bloomington: Indiana University Press.
- Scott, A. (ed.) (1997), *The Limits of Globalization: Cases and Arguments*, London: Routledge.
- Scott, J. A. (1995), *Sociological Theory: Contemporary Debates*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Searle, J. R. (1969), *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Secombe, W. (1974), 'The Housewife and her Labour under Capitalism', *New Left Review*, 83: 3–26.
- Sedgwick, E. (1990), *Epistemology of the Closet*, Berkeley: University of California Press.
- Seidman, S. (ed.) (1996), *Queer Theory/Sociology*, Oxford: Blackwell.
- Seidman, S. (1997), *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sewell, W. H. (1992), 'A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation', *American Journal of Sociology*, 98/1: 1–29.
- Shilling, C. (1993), *The Body and Social Theory*, London: Sage.
- Silberman, M. (2000), 'Introduction', in *Bertolt Brecht on Film and Radio*, London: Methuen.
- Simmel, G. (1900), *The Philosophy of Money*, London: Routledge, 1978. Původní vydání: *Philosophie des Geldes*, München: Duncker & Humblot, 1920.
- Simmel, G. (1903), 'The Metropolis and Mental Life', in *Simmel on Culture*, ed. M. Featherstone, D. Frisby, London: Sage, 1997.
- Simmel, G. (1905), 'The Philosophy of Fashion', in *Simmel on Culture*, ed. M. Featherstone, D. Frisby, London: Sage, 1997.
- Simmel, G. (1908a), *The Sociology of Georg Simmel*, ed. K. H. Wolff, New York: Free Press, 1950.
- Simmel, G. (1908b), 'The Stranger', in *The Sociology of Georg Simmel*, ed. K. H. Wolff, New York: Free Press, 1950.
- Simmel, G. (1908c), 'Conflict', in *Conflict and the Web of Group Affiliations*, ed. K. H. Wolff, New York: Free Press, 1955.
- Simmel, G. (1908d), 'The Web of Group Affiliations', in *Conflict and the Web of Group Affiliations*, ed. K. H. Wolff, New York: Free Press, 1955.
- Simmel, G. (1911a), 'The Concept and Tragedy of Culture', in *Simmel on Culture*, ed. M. Featherstone, D. Frisby, London: Sage, 1997.
- Simmel, G. (1911b), 'The Relative and the Absolute in the Problem of the Sexes', in *Georg Simmel, on Women, Sexuality, and Love*, ed. G. Oakes, New Haven: Yale University Press, 1984.
- Simmel, G. (1911c), 'Female Culture', in *Georg Simmel, on Women, Sexuality, and Love*, ed. G. Oakes, New Haven: Yale University Press, 1984.
- Sklair, L. (2001), *The Transnational Capitalist Class*, Oxford: Blackwell.
- Skocpol, T. (1979), *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smart, B. (1992), *Modern Conditions, Postmodern Controversies*, London: Routledge.
- Smart, B. (1993), *Postmodernity*, London: Routledge.
- Smart, B. (1996), 'Postmodern Social Theory', in B. S. Turner (ed.), *The Blackwell Companion to Social Theory*, Oxford: Blackwell.
- Smart, B. (2001), 'Sociology, Morality and Ethics: On Being with Others', in G. Ritzer and B. Smart (eds.), *Handbook of Social Theory*, London: Sage.
- Smart, B. (2003), *Economy, Culture and Society: A Sociological Critique of Neo-liberalism*, Buckingham: Open University Press.
- Smelser, N. (1959), *Social Change in the Industrial Revolution: An Application of Theory to the Lancashire Cotton Industry, 1770–1840*, London: Routledge.
- Smith, A. (1776), *The Wealth of Nations*, London: Penguin, 1970. Česky: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha: Liberální institut, 2001.
- Smith, A. D. (1983), 'Nationalism and Social Theory', *British Journal of Sociology*, 34: 19–38.
- Smith, D. E. (1987), *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*, Milton Keynes: Open University Press.
- Smith-Rosenberg, C. (1975), 'The Female World of Love and Ritual: Relations between Women in Nineteenth-Century America', *Signs*, 9: 1–29.
- Spencer, H. (1882–1898), *The Principles of Sociology, 3 vols*, London: Macmillan, 1969.
- Spivak, G. (1988a), *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*, London: Routledge.
- Spivak, G. (1988b), 'Can the Subaltern Speak?', in C. Nelson and L. Grossberg (eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture*, Urbana, Ill.: University of Illinois Press.
- Spivak, G. (1992), 'French Feminism Revisited: Ethics and Politics', in J. Butler and J. W. Scott (eds.), *Feminists Theorize the Political*, London: Routledge.
- Spivak, G. (1999), *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Stanworth, M. (ed.) (1987), *Reproductive Technologies: Gender, Motherhood and Medicine*, Oxford: Blackwell.

- Stauth, G., Turner, B. S. (1988), *Nietzsche's Dance: Resentment, Reciprocity and Resistance in Social Life*, Oxford: Blackwell.
- Stehr, N. (1994), *Knowledge Societies*, London: Sage.
- Stehr, N. (2001), *The Fragility of Modern Societies: Knowledge and Risk in the Information Age*, London: Sage.
- Stiglitz, G. (2002), *Globalization and its Discontents*, New York: Norton. Česky: *Jiná cesta k trhu: hledání alternativy k současné podobě globalizace*, Praha: Prostor, 2003.
- Sydie, R. A. (1987), *Natural Women, Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory*, Milton Keynes: Open University Press.
- Taylor, C. (1989), *Sources of the Self*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1993), 'To Follow a Rule', in C. Calhoun, E. LiPuma and M. Postone (eds.), *Bourdieu: Critical Perspectives*, Cambridge: Polity Press.
- Therborn, G. (1976), *Science, Class and Society: On the Formation of Sociology and Historical Materialism*, London: New Left Books.
- Therborn, G. (1995), 'Routes to/through Modernity', in M. Featherstone, S. Lash and R. Robertson (eds.), *Global Modernities*, London: Sage.
- Therborn, G. (1999), 'Introduction: The Atlantic Diagonal in the Labyrinths of Modernities and Globalizations', in G. Therborn and L.-L. Wallenius (eds.), *Globalizations and Modernities Experiences and Perspectives of Europe and Latin America*, Stockholm: Swedish Council for Planning and Co-ordination of Research.
- Thomas, W. L., Thomas, D. S. (1928), *The Child in America: Behavior Problems and Programs*, New York: Alfred A. Knopf, 2002.
- Thompson, E. P. (1978), *The Poverty of Theory*, London: Merlin Press, 1995.
- Thompson, J. B. (1981), *Critical Hermeneutics: A Study in the Thought of Paul Ricœur and Jürgen Habermas*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1990), *Coercion, Capital and European States, AD 900–1990*, Oxford: Blackwell.
- Tilly, C. (1995), *Popular Contention in Great Britain, 1758–1834*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Tocqueville, A. de (1835), *Democracy in America*, New York: Doubleday, 1969. Původní vydání: *De la Démocratie en Amérique*, Paris: C. Gosselin. Česky: *Demokracie v Americe*, Praha: Academia, 2000.
- Tocqueville, A. de (1856), *The Ancien Regime and the Causes of Revolution in France*, London: Dent, 1988. Původní vydání: *L'Ancien Régime et la Révolution*, Paris: Michel-Lévy frères. Česky: *Starý režim a Revoluce*, Praha: Academia, 2003.
- Tönnies, F. (1887), *Community and Society*, New York: Dover, 2002. Původní vydání: *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Leipzig: Fues.
- Touraine, A. (1969), *The Post-Industrial Society*, New York: Random House, 1971. Původní vydání: *La société post-industrielle*, Paris: Editions Denoël.
- Touraine, A. (1973), *The Self-Production of Society*, Chicago: University of Chicago Press, 1977. Původní vydání: *Production de la société*, Paris: Éditions du Seuil.
- Touraine, A. (1992), *Critique of Modernity*, Oxford: Blackwell, 1995. Původní vydání: *Critique de la modernité*, Paris: Fayard.
- Touraine, A. (1994), *What is Democracy?*, Boulder, Co.: Westview Press, 1997. Původní vydání: *Qu'est-ce que la démocratie?*, Paris: Fayard.
- Touraine, A. (1997), *Can We Live Together? Equal and Different*, Cambridge: Polity Press, 2000. Původní vydání: *Pourrons-nous vivre ensemble? Egaux et différents*, Paris: Fayard.
- Touraine, A. (1999), *Beyond Neoliberalism*, Cambridge: Polity Press, 2001. Původní vydání: *Comment sortir du libéralisme?*, Paris: Fayard.
- Toynbee, A. (1954), *A Study of History, vol. IX*, Oxford: Oxford University Press. Česky: *Studium dějin*. Praha: Práh, 1995.
- Turk, H., Simpson, R. L. (eds.) (1971), *Institutions and Exchange: The Sociologies of Talcott Parsons and George Caspar Homans*, New York: Bobbs-Merrill.
- Turner, B. S. (1984), *The Body and Society: Explorations in Social Theory*, Oxford: Blackwell.
- Turner, B. S. (ed.) (1990), *Theories of Modernity and Postmodernity*, London: Sage.
- Turner, J. H., Turner, S. P. (1990), *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*, London: Sage.
- Urry, J. (2000), *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*, London: Routledge.
- Urry, J. (2003), *Global Complexity*, Cambridge: Polity Press.
- Vattimo, G. (1985), *The End of Modernity: Nihilism and Hermeneutics in Post-modern Culture*, Cambridge: Polity Press, 1988. Původní vydání: *La fine della modernità*, Garzanti: Milano.
- Veyne, P. (1971), *Writing History: Essay on Epistemology*, Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1984. Původní vydání: *Comment on écrit l'histoire, essai d'épistémologie*, Paris: Seuil.
- Virilio, P. (1998), *The Virilio Reader*, ed. J. Der Derian, Oxford: Blackwell.
- Virilio, P. (2002), *Ground Zero*, London: Verso. Původní vydání: *Ce qui arrive*, Paris: Galilée, 2002.
- Voegelin, E. (1952), *The New Science of Politics: An Introduction*, Chicago: University of Chicago Press. Česky: *Nová věda o politice*, Brno: CDK, 2000.
- Wagner, P. (1994), *A Sociology of Modernity: Liberty and Discipline*, London: Routledge.
- Walby, S. (1986), *Patriarchy at Work: Patriarchal and Capitalist Relations in Employment*, Cambridge: Polity Press.
- Wallerstein, I. (1974), *The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1976), 'A World System Perspective on the Social Sciences', *British Journal of Sociology*, 27/2: 343–352.
- Wallerstein, I. (1979), *The Capitalist World-Economy: Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1980), *The Modern World-System, II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy*, New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1989a), *The Modern World-System, III: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy*, New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1989b), 'Revolution in the World-System', *Theory and Society*, 18/4: 431–449.
- Ware, V. (1992), *Beyond the Pale: White Women, Racism and History*, London: Verso.
- Weber, M. (1889), *The History of Commercial Partnerships in the Middle Ages*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003. Původní vydání: *Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter*, Stuttgart.
- Weber, M. (1903), 'The „Objectivity“ of Knowledge in Social Science and Social Policy', in *The Essential Weber: A Reader*, ed. S. Whimster, London: Routledge, 2003.
- Weber, M. (1903–1906), *Roscher and Knies: The Logical Problems of Historical Economics*, New York: Free Press, 1975.
- Weber, M. (1915), 'The Meaning of Ethical Neutrality in Sociology and Economics', in *Max Weber on the Methodology of the Social Sciences*, ed. E. Shils, H. Finch, New York, Free Press, 1949.

- Weber, M. (1919a), 'Politics as a Vocation', in *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed. H. Gerth, C. W. Mills, London: Routledge, 1948.
- Weber, M. (1919b), 'Science as a Vocation', in *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed. H. Gerth, C. W. Mills, London: Routledge, 1948.
- Weber, M. (1920a), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, trans. T. Parsons, London: Routledge, 1958. Původní vydání: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Tübingen: Mohr, 1934.
- Weber, M. (1920b), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, trans. S. Kalberg, Oxford: Blackwell, 2002. Původní vydání: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Tübingen: Mohr, 1934.
- Weber, M. (1920c), 'Author's Introduction': 'Vorbemerkung', in *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, trans. Talcott Parsons, London: Routledge, 1958. Původní vydání: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Tübingen: Mohr, 1934.
- Weber, M. (1920d), 'The Social Psychology of the World Religions', in *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed. H. Gerth, C. W. Mills, London: Routledge, 1948.
- Weber, M. (1920e), 'Intermediate Reflections', in *The Essential Weber: A Reader*, ed. S. Whimster, London: Routledge, 2003.
- Weber, M. (1922a), *Economy and Society*, 3 vols. Berkeley: University of California Press, 1978. Původní vydání: *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr, 1972.
- Weber, M. (1922b), 'Basic Sociological Terms' in *Economy and Society*, Berkeley: University of California Press, 1978. Původní vydání: *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: Mohr.
- Weber, M. (1922c), 'Class, Status, Party', in *From Max Weber: Essays in Sociology*, ed. H. Gerth, C. W. Mills, London: Routledge, 1948.
- Weber, M. (1922d), 'The Types of Legitimate Domination', in *Economy and Society*, Berkeley: University of California Press, 1978. Původní vydání: *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: Mohr, 1972.
- Weeks, J. (1981), *Sex, Politics and Society*, London: Longman.
- Weiss, G. (1999), *Body Images: Embodimentas Incorporeality*, London: Routledge.
- Wellmer, A. (1986), *The Persistence of Modernity: Essays on Aesthetics, Ethics and Postmodernism*, Cambridge: Polity Press, 1991.
- Wendt, A. (1987), 'The Agent-Structure Problem in International Relations Theory', *International Organization*, 41/3: 335–370.
- Weston, K. (1998), *Long Slow Burn: Sexuality and Social Science*, London: Routledge.
- Westwood, S. (1984), *All Day Every Day: Factory and Family in the Making of Women's Lives*, London: Pluto.
- Williams, S., Bendelow, G. (1998), *The Lived Body: Sociological Themes, Embodied Issues*, London: Routledge.
- Williamson, O. E. (1975), *Markets and Hierarchies—Analysis and Antitrust Implications: A Study in the Economics of Internal Organization*, New York: Free Press.
- Wilson, E. (1991), *The Sphinx in the City: Urban Life, the Control of Disorder, and Women*, London: Virago.
- Wimmer, A., Schiller, N. G. (2002), 'Methodological Nationalism and Beyond', *Global Networks*, 2/4: 301–334.
- Winch, P. (1958), *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*, London: Routledge, 1990. Česky: *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii*, Brno: CDK, 2004.
- Witz, A. (2000), 'Whose Body Matters? Feminist Sociology and the Corporeal Turn in Sociology and Feminism', *Body and Society*, 6/2: 1–24.
- Witz, A. (2001), 'Georg Simmel and the Masculinity of Modernity': *Journal of Classical Sociology*, 1/3: 353–370.
- Wolff, J. (2000), 'The Feminine in Modern Art: Benjamin, Simmel and the Gender of Modernity', *Theory, Culture and Society*, 17/6: 33–53.
- Wright, E. O. (1978), *Class, Crisis and the State*, London: Verso.
- Žižek, S. (1989), *The Sublime Object of Ideology*, London: Verso.
- Žižek, S. (2002), *Welcome to the Desert of the Real! Five Essays on September 11 and Related Dates*, London: Verso.

Rejstřík

- A**
- absolutismus 210
 - Adorno, Theodor W. 222, 225, 246
 - akt řečový 180
 - aktér racionální 154
 - Alexander, Jeffrey 157
 - Althusser, Louis 231, 251
 - ambivalence 123, 354
 - anomie 91, 92
 - antropologie 38, 39, 98, 134, 176, 273
 - Arendtová, Hannah 29, 37, 68
 - Archerová, Margaret 306
 - Aristoteles 37
 - asketismus 109
 - Austin, John 180
- B**
- Barrettová, Michèle 320
 - Barthes, Roland 271
 - Bataille, Georges 231
 - Baudrillard, Jean 350, 351
 - Bauman, Zygmunt 68, 345, 354, 377, 391
 - Beauvoirová, Simone de 325
 - Beck, Ulrich 356, 377, 378
 - Becker, Howard 168
 - behaviorismus 167
 - Bell, Daniel 342
 - Bendix, Reinhard 200
 - Benjamin, Walter 224
 - Benjaminová, Jessica 256
 - Bentham, Jeremy 55
 - Berger, Peter 175
 - Bhaskar, Roy 306
 - binární opozice 273
 - Bloch, Ernst 219
 - Bloor, David 179
 - Blumer, Herbert 162, 167
 - Bourdieu, Pierre 293, 298, 299, 302, 305
 - Butlerová, Judith 326
 - byrokracie 117
- C**
- Calvin, Jean 109
 - Castells, Manuel 390, 391
 - Castoriadis, Cornelius 364
 - civilizace 243
 - Coleman, James 154
 - Comte, August 30, 58, 88, 163
 - pojem „sociologie“ 28
 - Cooley, Charles H. 167
- D**
- Dahrendorf, Ralf 149
 - Darwin, Charles 51, 59
 - David, Ricard 75
 - Debord, Guy 231

- dekonstrukce 275, 277, 278
 - dělna práce 89
 - Deleuze, Gilles 260
 - demokracie 51, 197
 - diskurzivní 371
 - liberální 196
 - Lipset 196
 - Derrida, Jacques 275, 276
 - postmodernismus 338
 - Descartes, René 50, 166
 - determinismus 394
 - dialektika 75, 225, 369
 - diference 278
 - diferenciace 89, 146, 147, 374, 403
 - Dilthey, Wilhelm 163
 - diskurz 280, 326
 - donucení 206
 - Douglasová, Mary 176
 - dualita 315
 - struktury 296
 - Durkheim, Émile 86, 87, 91, 92, 134, 139, 162, 176, 316, 328, 388
 - náboženství 96
 - sebevražda 88
 - solidarita 89
 - vzdělání 95
- E**
- Eisenstadt, Shmuel 194
 - ekonomie politická 55, 77
 - Elias, Norbert 64, 201
 - epistémé 280
 - epistemologie feministická 184
 - etnometodologie 171, 296
 - eurocentrismus 64
 - Evans-Pritchard, Edward 181
 - existencialismus 230
 - exkluze 329
- F**
- fakta 34
 - Fanon, Frantz 67
 - feminismus 153, 253, 315, 319, 320, 330, 332
 - Feuerbach, Ludwig 75
 - Feyerabend, Paul 178

- filozofie 39
- idealistická 74
- Foucault, Michel 178, 280, 284, 339
- frankfurtská škola 222
- Fraserová, Nancy 324
- Freud, Sigmund 37, 127, 242, 244, 258
- Fromm, Erich 222
- Fukuyama, Francis 367
- fundamentalismus náboženský 356
- funkce
- latentní 136
- manifestní 136
- funkcionalismus 134, 135, 139, 193, 246
- kritika 148

G

- Gadamer, Hans-Georg 180
- Galbraith, John Kenneth 199
- Garfinkel, Harold 170
- Geertz, Clifford 177
- gender 254, 256, 258, 321, 325, 326, 329
- genealogie 283
- Giddens, Anthony 156, 293, 294, 297, 378
- globalizace 386, 388, 389, 394, 395
- glokalizace 400
- Goffman, Erving 295
- prezentace já v každodenním životě 169
- Gramsci, Antonio 33, 220
- Guattari, Félix 260

H

- Habermas, Jürgen 156, 180, 227, 324, 345, 367, 368, 370, 371, 373, 374
- habitus 300
- Hall, Stuart 233
- Hardingová, Sandra 184
- Hayek, Friedrich 199
- Hegel, Georg W.F. 75
- hegemonie 220
- Heidegger, Martin 181, 340
- Held, David 395
- Hellerová, Agnes 364, 367
- Herbert, Spencer 58
- hermeneutika 105, 162, 180, 182
- heterosexuality 328
- Hirschman, Albert 57

hnutí sociální 372

Hobbes, Thomas 52, 141, 242, 397
 Hobshawm, Eric 57
 hodnoty 34, 106, 143
 Hoggart, Richard 233
 Homans, George 154
 homosexualita 328
 Hopkins, Anthony G. 406
 Horkheimer, Max 222, 223, 225
 Husserl, Edmund 29, 164

Ch

Charles, Tilly 206
 chicagská škola 167, 169
 Chodorowová, Nancy 254

I

idealismus 75, 140
 identita 95, 202, 242, 401
 ideologie 56, 96, 174, 216, 219, 231, 320
 imaginace 364
 imperialismus kulturní 401
 individualismus
 – metodologický 105
 – morální 93
 individualizace 124, 378
 integrace
 – sociální 151
 – systémová 151
 interakce 166
 interakcionismus symbolický 167
 internet 399
 interpretace 162
 interpretativismus 161

J

Jameson, Frederic 353
 Jaspers, Karl 195
 jazyk 180, 269
 jedinec 124
 jednání 139, 163, 256, 291, 292, 295, 299,
 306
 – Archerová 308
 – Bhaskar 308
 – individualismus 308
 – komunikativní 368

K

Kant, Immanuel 52
 kapitál kulturní 303
 kapitalismus 53, 77, 107, 197, 208, 347, 353
 – expanze a sebezničení 82
 – feudalismus 78
 – protestantismus 108
 – směnná hodnota 80
 – užitná hodnota 80
 – Weber 108
 kolonialismus 330
 – Fanon 67
 – Said 67
 komprese časoprostorová 390
 komunismus 75
 – zhroucení 235
 konflikt 123, 143, 152, 195, 200
 – Hellerová 365
 konstrukce ženskosti a mužskosti 322
 konstruktivismus sociální 177
 Korsch, Karl 218
 Koselleck, Reinhardt 47
 Kristeva, Julia 258
 kultura 143, 224, 232, 244, 350, 353, 363
 – globální 400
 kulturní studia 232
 kulturní průmysl 224

L

Lacan, Jacques 248, 250, 251
 Lash, Scott 349
 Lefebvr, Henri 231
 legitimita 115, 346
 Lévi-Strauss, Claude 272, 298
 liberalismus 56, 60, 83
 Lipset, Seymour Martin 196
 Locke, John 52
 Lockwood, David 151, 370
 logocentrismus 276
 Luckmann, Thomas 175
 Luhmann, Niklas 374
 Lukács, György 218
 Lyotard, Jean-François 231, 261, 346, 347,
 366, 377

M

Machiavelli, Niccolo 51
 Mann, Michael 209
 Mannheim, Karl 173
 Marcus, Herbert 222, 229, 246
 Marshall, Thomas Humphrey 197
 Marx, Karl 74, 75, 78, 80, 82–85, 149, 151,
 162, 242, 348, 388
 marxismus 152, 173, 218, 220, 222, 229, 234,
 246, 319, 320
 – analytický 232
 – francouzský 230
 – italský 231
 – strukturalistický 231
 – západní 216
 masová kultura 224
 materialismus historický 74
 McClintocková, Anne 332
 Mead, George Herbert 162, 166
 média masová 351
 Merton, Robert 136, 403
 metodologie 31, 87
 Michels, Robert 60
 Mill, John Stuart 56, 85, 89
 Mills, C. Wright 149, 341
 moc 113, 114, 143, 200, 202, 280, 283, 284
 modernita 46, 107, 124, 205, 321, 364
 – kulturní 50
 – politická 51
 – reflexivní 377
 – společensko-ekonomická 53
 – západní 49
 Moore, Barrington 205
 morálka 93
 Mosca, Gaetano 60
 mýtus 271

N

náboženství 50, 84, 107, 111
 nadvláda 113
 – mužská 254
 nahodilost 354
 násilí 204
 neofunkcionalismus 156
 Nietzsche, Friedrich 127, 340
 norma 143

O

objektivismus 155
 objektivita 34
 odcizení 81
 odkouzlení 127
 oidipovský komplex 243
 osvícenství 66
 označované 269
 označující 269

P

panoptikon 284
 panství 115
 Pareto, Vilfredo 60
 Parsons, Talcott 48, 139–141, 143, 147, 149,
 156, 171, 294, 403
 partikularismus 402
 Peirce, Charles Sanders 166
 peníze 124
 Perry, Anderson 208
 pohlaví 325, 326
 Polanyi, Karl 57, 391
 pole 301
 Popper, Karl 177
 porozumění 105, 162
 postmodernismus 260, 340, 344, 353, 354,
 362
 postmodernita 338, 356
 potlačení 243
 pozitivismus 30, 58, 140, 163
 pozorování empirické 50
 práce 80, 318
 pragmatismus americký 166
 praktiky diskurzivní 280
 proces
 – civilizační 201
 – – Elias 64
 – sociální 121
 protestantismus 109
 přítomnost chybějící 317
 psychoanalýza 245, 253, 260
 – strukturalistická 248
 psychologie 37

R

racionalismus západní 118
 racionalita komunikativní 368

racionalizace 118
 reciprocita 123
 reflexivita 155, 317, 378
 reifikace 218
 relativismus 345
 revoluce 85, 204, 207, 366
 – sociální 207
 Rex, John 149
 Ricardo, David 80
 Riesman, David 172
 Ritzer, George 394
 Robertson, Roland 401
 rodina 147
 rozum 32, 63, 66
 – komunikativní 368

Ř

řád 141
 řeč 269, 276
 řízení 392

S

Said, Edward 67, 331
 Sartre, Jean-Paul 230, 298
 Saussure, Ferdinand de 248, 268
 Searle, John 180
 sekularizace 51
 sémiotika 350
 – ženská 258
 sexualita 254, 258, 318
 sféra veřejná 227
 Schumpeter, Joseph 197
 Schutz, Alfred 164
 Simmel, Georg 119, 120, 122–124, 127, 161,
 163, 316
 simulace 351
 simulakra 351
 Skinner, Burrhus F. 167
 Skocpolová, Theda 207
 Smelser, Neil 193
 Smith, Adam 55, 75, 77
 Smithová, Dorothy 184
 sociabilita 121
 socialismus 54, 197, 199
 socializace 318

sociologie
 – fenomenologická 164
 – forem 119
 – historická
 – – americká 193
 – – evropská 196
 – interpretativní 104
 – pojem 30
 – reflexivní 298
 – vědění 173
 – vzdělání 305
 solidarita 135
 Spivaková, Gayatri 331
 společenství 62
 společnost 62
 – informační 349
 – konzumní 350
 – občanská 56, 84, 89, 93, 221
 – riziková 377
 stát 51, 117, 206
 – národní 51, 204, 393
 status 114
 stratifikace 95, 113, 294
 Strauss, Anselm 168
 struktura 139, 163, 291, 292, 295, 306, 308
 strukturace 156, 294
 strukturalismus 272, 298
 subjekt 317
 subjektivita 250, 283
 svět přirozený 370
 systém 139, 141, 143, 151, 269, 295, 370, 374

T

Taylor, Charles 155
 technokracie 347
 tělo 301, 317
 teorie 28
 – elit 60
 – hodnoty práce 80
 – jednání 140
 – konfliktu 149
 – kritická 222
 – mezinárodních vztahů 297
 – obecná 139
 – politická 36
 – praxe 299

teorie (*pokračování*)
 – racionální volby 154
 – sociální 27, 32, 36, 39, 54, 64
 – – realistická 306
 – systémů 374
 – – světových 210
 Thompson, Edward P. 233
 Tocqueville, Alexis de 56, 58
 Tönnies, Ferdinand 62
 totalitarismus 68
 totemismus 96
 Touraine, Alain 367, 372
 tradice 46
 tragédie kultury 126
 trh 389
 – volný 199
 třetí cesta 294
 třída 78, 114
 typ ideální 106

U

univerzalismus 402
 utilitarismus 55, 154

V

věda 30, 50, 63, 86, 347
 – studia sociální 177
 vědění 280, 283
 – zamlčené 295
 verstehen 105
 Vico, Giambattista 33
 Vídeňský kruh 164
 vlastnictví soukromé 85
 volba racionální 121
 vysvětlení 105, 162
 vývoj nadnárodní 388
 význam 163

W

Wallerstein, Immanuel 210
 Watson, John B. 167
 Weber, Max 48, 64, 104, 113, 117, 127, 134,
 139, 149, 152, 161, 163, 164, 315, 388, 404
 Winch, Peter 180

Z

základna a nadstavba 216
 zemědělství 62, 205

Ž

Žižek, Slavoj 251

Moderní sociální teorie

Austin Harrington a kol.

Z anglického originálu

Modern Social Theory: An Introduction

přeložila Hana Loupová.

Vydalo nakladatelství Portál, s. r. o.,

Klapkova 2, 182 00 Praha 8,

naklad@portal.cz

www.portal.cz

jako svou 1240. publikaci. Praha 2006

Koláž na obálce Miroslav Huptych

Odpovědný redaktor Vojtěch Kučera

Výtvarný redaktor Vladimír Zindulka

Sazba programem \TeX Ján Kula

Tisk Těšínská tiskárna, a. s.

Vydání první